

SLOVENJ
GRADEC,
15. DECEMBER
1980
LETO II

odsevanja

odsevanja

časopis za leposlovje in kulturna vprašanja — številka 7

Karel Pečko: Uršlja gora, barvni pastel, 1979

Uveljavljanje samoupravnih družbenoekonomskih odnosov v kulturi in nadaljnji razvoj kulturnih skupnosti (1981—1985).

V naslednjem srednjeročnem obdobju je potrebno pospešiti nadaljnji razvoj samoupravnih družbenoekonomskih odnosov v kulturi na podlagi svobodne menjave dela, samoupravnega sporazumevanja in dogovarjanja, hkrati pa v skladu z zakonom uveljaviti ustrezne oblike samoupravne organiziranosti v kulturi, pospešiti samoupravni razvoj kulturnih skupnosti in dograjevati delegatski sistem. Le tako se bodo postopno ustvarjali pogoji za neposrednejši vpliv delavcev in občanov na dogajanje v kulturi. Z nadaljnjim razvojem delegatskega sistema in svobodno menjavo dela se razširjajo možnosti za takšno demokratično samoupravno usklajevanje interesov znotraj umetniškega ali kulturnega področja in med interesi kulturnega področja z interesi drugih področij združenega dela, v katerem se bo kot rezultat uveljavljala dolgoročni zgodovinski interes osvoboditve dela in človeka, delavskega razreda in samoupravne družbe. S tem pa se hkrati odpirajo nove zgodovinske možnosti za postopno razreševanje razcepa med materialno in duhovno kulturo, nasprotij med fizičnim in umskim delom, pa tudi med materialno in kulturno produkcijo, ki se integrirata v enoten proces družbene produkcije in reprodukcije.

Kultura in znotraj nje umetnost, se s svojimi ustvarjalnimi dimenzijami vse manj pojavlja kot zgolj posebno področje, ločeno od materialne proizvodnje, ampak se povezuje z vsemi področji dela in družbenega življenja.

Da bi odločanje o kulturnem razvoju vse bolj postajalo stvar celotnega združenega dela je nujno, da se samo-

upravni interes za kulturni razvoj neposredno oblikuje že v temeljnih organizacijah združenega dela in krajevnih skupnostih, usklajevanje posameznih interesov in njihovo preraščanje v splošni, skupni interes pa uveljavi preko samoupravnega sporazumevanja in odgovarjanja v okviru občin, regij in republiškem merilu. V širšem smislu se plan kulturnega razvoja še ni uveljavil kot temeljni instrument delavcev pri uresničevanju njihovih kulturnih interesov in potreb, pravic, vzajemnih obveznosti in odgovornosti. Plani kulturnega razvoja v organizacijah združenega dela in krajevnih skupnostih so prej izjema kot pravilo. To stanje se odraža tudi pri planiranju v okviru Kulturne skupnosti Slovenije. Nujno je zato v celotnem naslednjem srednjeročnem obdobju uveljaviti načelo permanentnega in kontinuiranega planiranja kulturnega razvoja na vseh ravneh samoupravno organiziranih delovnih ljudi in občanov, da bi s tem omogočili nenehno preverjanje in dopolnjevanje obstoječih načrtov, izdelavo novih in opredeljevanje tistih potreb, nalog in programov, ki se bodo uresničevali na posameznih ravneh samoupravno organiziranega kulturnega področja.

Hkrati bo s tem spodbujeno tudi načrtovanje nadaljnje dolgoročnejšega razvoja v naslednjem, ne le petletnem obdobju.

Že v začetku prihodnjega obdobja bo v okviru Kulturne skupnosti Slovenije spodbujeno ponovno opredeljevanje nalog in programov, ki jih posamezne organizacije združenega dela in drugi izvajalci v kulturi uresničujejo v okviru občin, območij in širših regij oziroma v celotnem slovenskem prostoru. Vse tiste naloge, ki se lahko uresničujejo v občinah ali območjih, naj bi postopno prešle v programe občinskih kulturnih skupnosti oziroma medob-

činskih, v plan Kulturne skupnosti Slovenije pa bi se uvrstile le tiste skupne potrebe, ki se lahko zadovoljujejo na osnovi vzajemnosti in solidarnosti v republiškem merilu in je njihovo uresničevanje temeljnega pomena za obstoj in razvoj kulture slovenskega naroda in Socialistične republike Slovenije.

V naslednjem obdobju naj bi posamezne kulturne dejavnosti svoj dohodek v večji meri pridobivale tudi z neposredno svobodno menjavo dela; na ta način se bo uveljavljala tudi ustrežnejši vsebinski in materialni interes delavcev za izvedbo kulturnih programov. Kot eden od virov za oblikovanje sredstev v svobodni menjavi dela se naj v večji meri opredeljujejo tudi prispevki občanov (vstopnice), saj so pomemben sestavni del družbenoekonomskih odnosov na področju kulture.

V obdobju 1981—1985 se bo pri uresničevanju svobodne menjave dela v Kulturni skupnosti Slovenije uveljavljalo načelo o zagotavljanju sredstev za dogovorjene programe, naloge oz. storitve; hkrati se bodo dograjevala merila in kriteriji za opredeljevanje potreb po določenem programu, kot tudi merila in kriteriji oz. normativi in standardi za oblikovanje ustrežnejših povračil za opravljene programe. To bo tudi pospešilo ustrezno samoupravno konstituiranje organizacij združenega dela v kulturi, njihovo medsebojno, predvsem delovno povezovanje v okviru občin ali posebnih kulturnih dejavnosti glede na obstoječe potrebe in možnosti.

Z nadaljnjim dograjevanjem delegatskih odnosov se bodo povečevale možnosti za čimbolj neposredno sporazumevanje o vseh vidikih skupnih interesov, ki jih udeleženci svobodne menjave dela v Kulturni skupnosti Slovenije uresničujejo z združevanjem dela in sredstev.

Bralcem čestitamo
srečno in uspešno
novo leto 1981!

VSEBINA:

- 4 Bleščeči uspehi
- 5 Tone Turičnik: Slovenj Gradec in UNESCO
- 7 Tone Turičnik: Jubilentov portret
- 9 Risto Stojanovič: Samoupravljanje in participacija

- 12 Bogdan Žolnir: O razvoju partije in SKOJ-a v Slovenj Gradcu
- 14 Aleš Erjavec: Neliterarne oblike v literaturi
- 17 Andrej Makuc: (Tri?) Večere dolga pravljica
- 19 IX. območno srečanje pesnikov in pisateljev začetnikov
- 21 Jur Juričan: Pesmi
- 21 Vladimir Verdnik: Po stopnicah vzrokov

Na osnovi 8. člena Zakona o skupnih osnovah svobodne menjave dela (Ur. l. SRS 17/79) in 115. člena Zakona o sistemu družbenega planiranja in o družbenem planu SR Slovenije (Ur. l. SRS 1/80) so delavci v temeljnih organizacijah združenega dela in delovnih skupnostih in drugi samoupravno organizirani delovni ljudje ter občani v krajevnih skupnostih (v nadaljnjem besedilu — uporabniki) in delavci v temeljnih organizacijah združenega dela, ki opravljajo kulturno dejavnost kot svojo glavno dejavnost, delovni ljudje, ki samostojno kot poklic opravljajo umetniško ali drugo kulturno dejavnost ter delovni ljudje in občani organizirani v družbenih organizacijah in društvih, ki opravljajo kulturno dejavnost (v nadaljnjem besedilu — izvajalci) sklenili

SAMOUPRAVNI SPORAZUM

o temeljnih plana kulturne skupnosti občine Slovenj Gradec za obdobje 1981 — 1985

I. UVODNA DOLOČBA

1. člen

S tem samoupravnim sporazumom uporabniki in izvajalci (v nadaljnjem besedilu udeleženci) urejajo:

- temeljne usmeritve kulturnega razvoja občine Slovenj Gradec in načrtovanje razvoja v obdobju 1981—1985,
- naloge skupnega pomena, ki bodo uresničene z letnimi plani v okviru Kulturne skupnosti Slovenije,
- enotne osnove meril za oblikovanje normativov in standardov za opravljanje kulturnih dejavnosti,
- potrebna sredstva za izvedbo dogovorjenih nalog po cenah 1979,
- način spremljanja in uresničevanja sporazuma.

II. Temeljne usmeritve kulturnega razvoja občine Slovenj Gradec v obdobju 1981—1985

2. člen

Upošteva doseženo stopnjo kulturnega razvoja v občini Slovenj Gradec in predvidene možnosti gospodarskega in družbenega razvoja hočejo udeleženci tega sporazuma doseči naslednje cilje:

- sprejemati takšne plane in programe v temeljnih organizacijah združenega dela in krajevnih skupnostih, da bodo kulturne potrebe dobile enakovredno mesto z drugimi dejavnostmi,
- zagotavljati sredstva za dogovorjene programe na način in v obsegu, s katerim bo doseženo ustrezno materialno razmerje kulture do ostalega združenega dela in s tem enak družbeno-ekonomski položaj kulturnih delavcev,
- zagotavljati čimbolj dosledno uresničitev odnosov svobodne menjave dela na področju kulture,
- vzpostaviti ustrezne osnove in merila za vrednotenje dogovorjenih kulturnih programov in ustreznejše nagrajevanje umetniške ustvarjalnosti,
- nadalje razvijati in krepiti vlogo ljubiteljske kulture kot pomembne sestavine razvoja človekove lastne ustvarjalnosti.

3. člen

Kot prednostne naloge v tem obdobju opredeljujejo udeleženci zlasti razvoj:

- kulturne ustvarjalnosti na vseh področjih,
- knjižničarstva in založništva,
- gledališke dejavnosti,
  - a) razvoj amaterskih gledaliških skupin pri KD v občini;
  - b) gostovanja drugih gledaliških skupin;
- kinematografije,
- minimalne naložbe za ureditev kulturnih prostorov.

III. Naloge, ki se uresničujejo v občinski kulturni skupnosti Slovenj Gradec

4. člen

Udeleženci s svobodno menjavo dela v Občinski kulturni skupnosti Slovenj Gradec uresničujejo program kulturnih dejavnosti skupnega pomena za vse uporabnike v občini tako, da na posameznih področjih kulturnih dejavnosti omogočajo zlasti:

1. Na področju knjižničarstva in založništva:

- a) knjižničarstvo;
  - knjižnica "Ksaver Meško" Slovenj Gradec (zagotavljanje dogovorjenih OD, materialnih stroškov, amortizacije in najemnino za prostore),
  - nakup knjig izvirnega leposlovja, mladinskih, družboslovnih, znanstvenih in drugih del; likovnih in glasbenih publikacij ter revialnega tiska,
  - nadaljnji razvoj podružnice matične knjižnice v Mislinji in ustrezno sodelovanje s šolskimi knjižnicami v občini.

b) založništvo;

- časopis za leposlovje in kulturna vprašanja "Odsevanja" (od 4 do 6 števil letno),
- časopis "Mislinjska dolina" (sodelovanje),
- tisk vodnikov (katalogi) po stalnih zbirkah v koroškem pokrajinskem muzeju revolucije in v umetnostnem paviljonu,
- objave raziskav na področju spomeniškega varstva in muzejstva v občini.

Ovrednoteni program

	1981	1982	1983	1984	1985	Skup.
— knjižničar.	1.450	1.506	1.565	1.626	1.690	7.837
— založništvo	162	168	175	181	188	874

2. Na področju gledališča, glasbe in plesa:

a) gledališka dejavnost;

- amaterske gledališke skupine pri KD v Doliču, Mislinji, Šmartnem, Podgorju, Selah, Pamečah, Završah, Starem trgu, Razborju, Legnu in Slovenj Gradcu,
- organiziranje gledaliških gostovanj iz gledališč v Celju, Mariboru, Ljubljani in Novi Gorici. Organiziranje ogledov opernih in gledaliških predstav v KDIC v Ljubljani.

b) glasbeno in plesno-baletna dejavnost;

- organiziranje gostovanj-ogledov v opernih hišah v Mariboru in Ljubljani,
- izvedba "Koroške glasbene jeseni" (3-5 koncertov komorno-vokalne glasbe) v sodelovanju z OKS in ZKO koroškega območja,
- odrasli pevski zbori in dva mladinska pevska zbora (Mešani pevski zbor KD Slovenj, Gradec, Slovenjgraški oktet, Oktet "Lesna", Ženski pevski zbor, Zbor upokojencev Slovenj Gradec, Moški zbor KD Stari trg, Oktet Sele-Vrhe, Ženski zbor KD Pameče-Troblje, Mešani zbor KD Podgorje, Lovski zbor Podgorje, Moški zbor KD Mislinja, Moški zbor KD Dolič, Ženski zbor upokojenk KD Šmartno, Moški pevski zbor KD Šmartno in Mladinski zbor OŠ Slovenj Gradec in OŠ Mislinja.
- pihalni orkester Slovenj Gradec,
- folklorne skupine KD Podgorje, Šmartnega in Starega trga.

Ovrednoteni program

	1981	1982	1983	1984	1985	Skup.
V okviru Zveze kult. org.	884	918	954	991	1.030	4.777

3. Na področju kinematografije:

- kino Slovenj Gradec (filmsko vzgojne akcije v okviru Kinegrafa Prevalje),
- foto-kino klub Slovenj Gradec,
- foto-kino klub "Diana" Slovenj Gradec,
- koroški kino klub (medobčinsko sodelovanje).

Ovrednoteni program (zajeto pri ZKO)

	1981	1982	1983	1984	1985	Skup.
	46	46	46	52	52	242

4. Na področju varstva kulturne dediščine:

- sofinanciranje dogovorjenega letnega programa delovnih organizacij in varstveni posegi na spomenikih — območjih I. kategorije;
- zavod za spomeniško varstvo Maribor,
- pokrajinski arhiv Maribor,
- odbor za spomeniško varstvo pri OKS Slovenj Grade,
- zaščitni posegi na kulturno zgodovinskih spomenikih, spomenikih NOB, nadaljnje akcije pri odkrivanju Colacia in pri ustanavljanju etnografske-arheološke enote v Slovenj Gradcu.

Ovrednoteni program

	1981	1982	1983	1984	1985	Skup.
	287	298	310	322	334	1.551

5. Na področju muzejske dejavnosti:

- koroški pokrajinski muzej revolucije Slovenj Gradec (zagotavljanje dogovorjenih OD, materialnih stroškov, amortizacije in drugo do višine 26,8 %),
- temeljne razstave,
- akcije v okviru občine, regije in zamejske Koroške.

Ovrednoteni program

	1981	1982	1983	1984	1985	Skup.
	380	395	410	426	442	2.053

6. Na področju galerijske dejavnosti:

- umetnostni paviljon Slovenj Gradec (zagotavljanje dogovorjenih OD, materialnih stroškov, amortizacije in drugo do višine 60 %),
- temeljne in retrospektivne razstave,
- likovna dejavnost pri ZKO Slovenj Gradec.

Ovrednoteni program

	1981	1982	1983	1984	1985	Skup.
— Umetnost. paviljon	435	451	468	487	506	2.346
— Likov. dej. pri ZKO Slov. Grad.	30	35	35	40	50	190

7. Na področju informativne dejavnosti:

- Koroški radio Slovenj Gradec 30 % sofinanciranje

Ovrednoteni program

	1981	1982	1983	1984	1985	Skup.
	997	1.045	1.076	1.118	1.161	5.387

8. Dejavnost samoupravnih organov OKS, zakonske obveznosti in drugo;

- stroški za objavo programa dela in finančnega načrta OKS letno, poročila o realizaciji in zaključnih računih, sej IO OKS, skupščine OKS, posveti in skupščine KSS itd.,
- zakonske obveznosti do SDK,
- tekoče obveznosti OKS (davčna uprava SO, najemnine, publikacije itd.)
- štipendije (2),
- druge manjše akcije, ki zadevajo nepredvidene intervencije s strani izvajalcev oz. uporabnikov kulturnih dejavnosti.

Sredstva

	1981	1982	1983	1984	1985	Skup.
	345	358	372	387	401	1.864

9. Strokovna služba OKS;

- strokovna služba OKS, tajniška, administrativna, organizacijska, računovodska in tehnična opravila, zaposlenih delavcev 1,70.

Sredstva

	1981	1982	1983	1984	1985	Skup.
	460	478	516	536	2.486	

10. Anuitetne obveznosti;

- anuitete:

- a) redne obveznosti umetnostnega paviljona pri TKB LB, Slovenj Gradec,
- b) redne obveznosti koroškega pokrajinskega muzeja do TKB LB, Slovenj Gradec,

Potrebna sredstva:

	1981	1982	1983	1984	1985	Skup.
	350	372	393	417	471	1.973

5. člen

Minimalne naložbe v kulturni prostor se bodo uresničevale na podlagi združenih sredstev krajevnih skupnosti, samoprispevka občanov in lastnih virov.

6. člen

Udeleženci bodo posebej predvidevali tudi sredstva

za izobraževanje kadrov v kulturi v okviru posebne izobraževalne skupnosti za kulturo.

Občinska kulturna skupnost se bo pridružila težnjam, da se štipendiranje kadrov za področje kulture prenese na OZD v kulturi in na ZKO po predhodno izdelanim instrumentariju, ki bo vseboval ustrezno projekcijo, plan in program potreb po kadrih kot tudi obseg štipendiranja.

IV. Potrebna sredstva za izvedbo nalog kulturne skupnosti občine Slovenj Gradec

7. člen

Za uresničevanje nalog iz 4. in 5. člena bodo udeleženci združevali sredstva po enotni stopnji od planiranega BTTO OD v občini.

8. člen

Prispevno stopnjo sprejme skupščina Občinske kulturne skupnosti Slovenj Gradec in jo objavi pred začetkom planskega obdobja.

12. člen

Program Kulturne skupnosti Slovenije se bo v naslednjem srednjeročnem obdobju finansiral po posebni ločeni stopnji, za kar bo sklenjen poseben samoupravni sporazum o temeljih plana Kulturne skupnosti Slovenije.

Sredstva, ki jih bodo delovni ljudje in občani občine Slovenj Gradec združili za skupni program so sledeča:

	v 000 din
v letu 1981	5.163
v letu 1982	5.318
v letu 1983	5.477
v letu 1984	5.641
v letu 1985	5.810
SKUPAJ	27.409

Za kulturno skupnost Slovenije bo znašala prispevna stopnja 0,48; stopnja rasti pa 3,0.

dec trajno spremlja uresničevanje tega sporazuma tako, da:

- sprejema analize in ocene o uresničevanju planov in
- predlaga udeležencem ukrepe za uresničevanje planov oziroma dopolnitev tega samoupravnega sporazuma.

Analizo in oceno uresničevanja pripravi izvršni odbor, ki predlaga tudi ustrezne ukrepe ter jih predloži skupščini pred zaključkom tekočega leta.

16. člen

Skupščina Občinske kulturne skupnosti Slovenj Gradec je analize o izvrševanju planov in izpolnjevanju obveznosti iz tega samoupravnega sporazuma dolžna predložiti v obravnavo uporabnikom in izvajalcem.

Analiza iz prejšnjega odstavka vsebuje:

- oceno uresničevanja ciljev, nalog in razmerij, določenih s planom,
- oceno izvrševanja obveznosti določenih s tem samoupravnim sporazumom,
- oceno pogojev in možnosti razvoja v tekočem letu ter
- predlog ukrepov in aktivnosti za uresničevanje plana oziroma izpolnjevanje obveznosti, prevzetih v zvezi s planom.

VIII. Spremembe in dopolnitve sporazuma

17. člen

Če se ta samoupravni sporazum ne uresničuje in če z analizo vzrokov ugotovi, da ga tudi z dodatnimi ukrepi ni mogoče uresničiti, predlaga izvršni odbor ali drug pooblaščen organ skupščini Občinske kulturne skupnosti, da začne postopek za spremembe in dopolnitve sporazuma v skladu z realno ocenjenimi možnostmi in pogoji za razvoj. Vsak udeleženec ima pravico in dolžnost predlagati spremembe in dopolnitve tega sporazuma ob pogojih iz prejšnjega odstavka, če sprememb ne predlaga izvršni odbor oz. drug pooblaščen organ Občinske kulturne skupnosti.

18. člen

Šteje se, da so nastopili pogoji za spremembo oz. dopolnitev samoupravnega sporazuma o temeljih plana, če pride do sprememb oz. dopolnitev družbenega plana skupščine občine zaradi spremembe ciljev oz. zaradi ukrepov za uresničevanje plana, ki niso bili predvideni s sprejetim sporazumom o temeljih plana.

19. člen

Pri vsaki spremembi ali dopolnitvi tega sporazuma so udeleženci dolžni ugotoviti, kako te spremembe in dopolnitve vplivajo na uresničevanje politike, dogovorjene z družbenim planom občine in v primerih, ko te spremembe in dopolnitve tega sporazuma bistveno vplivajo na uresničevanje tega plana, začeti tudi postopek za njegovo spremembo in dopolnitev.

IX. Predhodne in končne določbe

20. člen

V primeru, da bodo udeleženci s plani prenesli na Občinsko kulturno skupnost nove naloge, oziroma, da bodo prenesli nanjo obveznosti iz drugih virov finansiranja, se v letnih planih za te naloge posebej dogovore in sredstva posebej prikažejo.

21. člen

Izvršitev nalog iz 5. in 6. člena, ki se s svobodno menjavo dela uresničujejo tudi v drugih samoupravnih interesnih skupnostih, se uredi s posebnimi sporazumi ali pogodbami.

22. člen

Naloge iz samoupravnega sporazuma o temeljih plana Občinske kulturne skupnosti za obdobje 1981/85 razen minimalnih naložb, ki ne bodo uresničene do 31. 12. 1985, se lahko najkasneje uresničijo do 30. 6. 1986 po kriterijih cit. sporazuma.

23. člen

Sporazum je sklenjen, ko ga podpiše 2/3 vseh udeležencev, objavi pa se v Medobčinskem uradnem vestniku. Uporablja se od 1. 1. 1981 dalje.

ELEMENTI IN KAZALCI TEMELJEV PLANA OKS SLOVENJ GRADEC ZA OBDOBJE 1981 — 1985

v cenah 1980 v 000 din

DEJAVNOST	1981	1982	1983	1984	1985	Skupaj 81 — 85
— Knjižničarska dejavnost	1.450	1.506	1.565	1.626	1.690	7.837
— Muzejska dejavnost (26,8 %)	380	395	410	426	442	2.053
— Galerijska dejavnost (65 %)	997	1.035	1.076	1.118	1.161	5.387
— Založniška dejavnost	162	168	175	181	188	874
— Koroški radio (30 %)	435	451	468	487	506	2.346
— Varstvo kulturne dedišč.	287	298	310	322	334	1.551
— Zveza kulturnih organi.	884	918	954	991	1.030	4.777
— Dejavnost samoupr. org., zakonske obveznosti OKS itd.	345	358	372	387	401	1.864
— Strokovna služba OKS	460	478	496	516	536	2.486
— Anuitetne obveznosti OKS	350	363	378	392	408	1.891
SKUPAJ	5.750	5.970	6.204	6.446	6.696	31.066

Za Občinsko kulturno skupnost Slovenj Gradec znaša prispevna stopnja 0,53; stopnja rasti mase BOD pa 3,9

Po preteku 9 mesecev bo vsako leto izvršen proračun tako, da se bodo obveznosti do posameznih izvajalcev ponovno pregledale in se ponovno ovrednotile v skladu z oceno realizacije mase bruto OD.

9. člen

V primeru hitrejše rasti družbenega proizvoda od predvidenega bomo višek sredstev, zbranih v tem sporazumu, namenili za minimalno obnavljanje kulturnih domov v posameznih krajevnih skupnostih občine.

10. člen

Program in naloge, ki so predmet tega samoupravnega sporazuma, bodo vsako leto valorizirani tako, da bodo upoštevana dejanska stroškovna gibanja po podatkih zavoda SRS za statistiko in sicer:

- naloge, ki so prikazane brez specifikacije strukture cen, bodo valorizirane v skladu z letnim gibanjem cen na drobno;
- naloge in dejavnosti, katerih vrednost je prikazana po strukturi stroškov, bodo valorizirani tako, da bodo del, ki odpade na materialne stroške ter za razširitev materialne osnove dela, revaloriziran v skladu z gibanjem cen na drobno, in del, ki odpade na osebne dohodke ter na zadovoljevanje splošnih in skupnih družbenih potreb ter del za rezerve, bo revaloriziran v skladu z rastjo povprečnih OD v gospodarstvu.

11. člen

Valorizacija bo opravljena vsako leto s sklepom skupščine OKS na podlagi stopenj rasti, predvidenih z letno resolucijo družbenega plana občine Slovenj Gradec, na koncu leta oz. najkasneje do 31. 1. naslednjega leta pa bo valorizacija korigirana na osnovi podatkov o dejanskih letnih gibanjih, ki jih objavlja zavod SRS za statistiko.

V. Enotne osnove meril za oblikovanje normativov in standardov

13. člen

O normativih in standardih za opravljanje kulturnih dejavnosti, ki so pomembni za uresničevanje svobodne menjave dela, se bodo udeleženci posebej sporazumeli v Občinski kulturni skupnosti, začasno pa bodo sklepali medsebojne pogodbe o dolžnostih in obveznostih.

VI. Merila za ugotavljanje povračila za opravljene programe storitev oziroma cene posameznih kulturnih storitev

14. člen

Povračilo za opravljeni program storitev oziroma cena posamezne storitve obsega:

- materialne stroške v okviru dogovorjenih standardov in normativov in po nabavnih cenah materiala, ki veljajo v času opravljanja storitev,
- amortizacijo osnovnih sredstev, potrebnih za izvajanje programa storitev,
- sredstva za zadovoljevanje skupnih in splošnih družbenih potreb in drugih obveznosti iz izdatkov in dohodkov,
- sredstva za osebne dohodke in skupno porabo delavcev izvajalcev po merilih, določenih s samoupravnim sporazumom, družbenim dogovorom ali z zakonom,
- druge dogovorjene sestavine.

V povračilo štejejo tudi prispevki uporabnikov ob neposredni uporabi storitev.

VII. Spremljanje in uresničevanje sporazuma

15. člen

Skupščina Občinske kulturne skupnosti Slovenj Gra-

BLEŠČEČI USPEHI

Slovenjgraška skupina je spet zablestela v tekmovalni Glasbene mladine: v Lazarevcu blizu Beograda, kjer je nastopilo 24 ekip iz raznih krajev Jugoslavije, je osvojila 1. mesto in tako spet dokazala, da prejšnji uspehi niso bili naključni. Nastopile so: Kazimira Lužnik, Edita Pavlovič in Almira Planinšek. Uspeh je toliko dragocenejši, ker je bila skupina brez mentorja! Iskrene čestitke!

Slovenjgraški mladi tekmovalci so bili doslej uspešni vsako leto. Poglejmo kratko kroniko!

Leto 1976: slovenjgraška skupina (Almira Planinšek — 8. r., Darko Paradiž — 8. r., Žiga Kralj — 6. r.) je v predtekmovalju v Šoštanjcu dosegla 1. mesto, v polfinalu v Ljubljani 2. in v finalu (29. maja) 3. mesto. Mentor: Anica Iljaš. Nagrada: nastop opernega pevca Ladka Korošca na osnovni šoli Franjo Vrunč.

Leto 1977: slovensko tekmovalje o skladatelju Beli Bartoku. Tekmovalke Kazimira Lužnik (7. r.), Tatjana Špragar (7. r.) in Alenka Pariš (7. r.) so pod vodstvom Anice Iljaševe dosegle v predtekmovalju v Kamnici pri Mariboru prvo, v polfinalu v Ljubljani drugo, v finalu v Ljubljani (18. junija v TV studiu RTV) pa prvo mesto in si prislužile desetdnevno bivanje v mladinskem glasbenem taboru. Tega leta je dobila (19. novembra) mentorica Anica Iljaševa tudi najvišje priznanje Glasbene mladine Slovenije.

Leto 1977: tekmovalje z naslovom Klavir v svetu glasbe. To mednarodno tekmovalje — nastopile so skupine iz Francije, Grčije, Madžarske in Jugoslavije — je bilo od 7. — 9. oktobra v Beogradu. V tej izredno zahtevni konkurenci je skupina osnovne šole Franjo Vrunč iz Slovenj Gradca (Alenka Pariš, Tatjana Špragar in Kazimira Lužnik — vse 7. r.; sploh je bila to najmlajša skupina) dosegla v polfinalu 5. mesto.

Leto 1978: slovensko tekmovalje z naslovom Novi akordi. Tričlanska ekipa (Žiga Kralj — 8. r., Vlado Jordan — 8. r. in Darja Grah — 6. r.) je pod vodstvom Anice Iljaševe dosegla v predtekmovalju v Ločah pri Poljčanah prvo, v polfinalu v Domžalah prvo in v finalu v slovenski Filharmoniji (1. aprila) drugo mesto. Nagrada: koncert Tria Lorenz na osnovni šoli Franjo Vrunč v Slovenj Gradcu. Druga slovenjgraška skupina (Irena Presečnik, Duška Vrhovnik in Dinija Glinšek) je v tem tekmovalju dosegla tretje mesto v predtekmovalju.

Leto 1978: zvezno tekmovalje z naslovom Komorna glasba od renesanse do danes. Nastopile so: Kazimira Lužnik (8. r.), Alenka Pariš (8. r.) in Darja Grah (7. r.) in v Boru dosegle dvakrat prvo (1. in 2. kolo) ter v Beogradu pred TV kamerami (3. in 4. kolo) prvo in drugo mesto in si prislužile desetdnevno bivanje v Beogradu, kjer so spremljale mednarodno tekmovalje violončelistov.

Nekaj izjav o tem tekmovalju:

Anica Iljaš: "Nismo računali na tak uspeh. Največje težave smo imeli z jezikom. Vsa vprašanja smo morali prevajati. Knjiga Snežane Nikolajević, ki smo jo dobili z magnetofonskim trakom nam je veliko pomagala."

Miloš Poljanšek, predsednik Glasbene mladine Jugoslavije: "Zame pomeni kviz mobilizacijo in animacijo. Mladi radi tekmujejo, to tekmovalje je humano, ker gre za tekmovalje znanja in ni mogoče govoriti o rivalstvu. Vsaj take so dosedanje izkušnje. Tekmovalje Glasbene mladine prispeva k zblizovanju mladih po vsej naši domovini."

Predsednik skupščine občine Slovenj Gradec, Mitja Horvat, je ob tej priložnosti pripravil sprejem za tekmovalno skupino, se zahvalil za vztrajno delo ter poudaril, kako velik pomen ima tak študij za mladega človeka in za nadaljnja njegova kulturna iskanja in prizadevanja, in tekmovalkam in mentorici izročil knjižna darila.

Leto 1979: slovenski kviz o jazzu.

Sodelovali sta dve slovenjgraški skupini! Prva: Renato Osrajnik (8. r.), Blaž Herlah (7. r.) in Aljoša Lavrinšek (7. r.). Druga: Hermina Planinšek, Savica Radosinovič in Danica Blatnik (vse iz Podgorja). Prva skupina je v polfinalu v Ljubljani osvojila 4. mesto, druga pa v predtekmovalju v Velenju drugo mesto.

Leto 1979: srbsko tekmovalje z udeležbo ekip iz drugih republik z naslovom Petindvajset let Glasbene mladine Srbije. Slovenjgraška skupina (Darja Grah — 8. r., Kazimira Lužnik — 2. gimn. in Alenka Pariš — 2. gimn.) je v 1. in 2. kolu zavzela 1. mesto, v 3. kolu (24. novembra v Beogradu) pa 4. mesto.

Leto 1980: zvezno tekmovalje z naslovom Glasbeni pojmi. Tekmovalke: Kazimira Lužnik (3. gimn.), Edita Pavlovič (2. gimn.) in Almira Planinšek (4. gimn.) so med 24. sodelujočimi ekipami iz Srbije, Bosne in Hercegovine in Slovenije osvojile 1. mesto. Tekmovalje je bilo v Lazarevcu od 24. — 26. oktobra. Pripravljale so se več mesecev (brez mentorstva).

V petih letih osem velikih tekmovalj! In slovenjgraški mladi ljubitelji glasbe nikoli niso razočarali, nasprotno, ob skromnih možnostih so dosegali zavidljive uspehe, več, najvišja mesta. Vsekakor je to rezultat razumevajočega in naklonjenega sodelovanja med mentorjem (Anico Iljaš) in tekmovalno skupino; in letošnja skupina je črpala iz bogatih izkušenj preteklih nastopov. To so veliki podvigi; ogromno je bilo potrebno naporov in trud je bil bogato poplačan: visoke in najvišje uvrstitve, lepe in dragocene nagrade, televizijska snemanja oz. nastopi pred televizijskim občinstvom, mnoga prijateljstva in znanstva in — ne nazadnje — afirmacija našega kraja v širnem svetu. In še nekaj: predvsem pa razvijanje ljubiteljskega do te zvrsti glasbenega ustvarjanja. In morda tudi organizacijskih sposobnosti in animatorstva — pa kdaj pozneje!

Nedvomno je dragoceno, da tekmovalke pišejo kroniko, zbirajo fotografije o svojih nastopih, zapisujejo sestavo ekip, dosežke, nagrade, lepijo časopisna poročila in osebna in druga priznanja — tako nastaja svojevrsten dokument, kjer je zbrano raznovrstno gradivo, ki bi se sicer izgubilo — o vztrajnem, neugnanem, ljubiteljskem in z madostnim žarom pregnetem kulturnem delu mladih Slovenjgradčanov, ki ljubijo resno glasbo, njene lepote in bogastvo in ki so se tako bleščeče in prepričljivo uvrstili med najboljše poznavalce te ustvarjalnosti. Taki uspehi so ponos, spodbuda in odgovornost!

Karel Pečko: Iz cikla Slovenjgraških dvorišč, akvarel — črna kreda, 1958

NAGRADA V ČAČKU

JOŽE TISNIKAR, slikar iz Slovenj Gradca, je od 13. septembra do 10. oktobra 1980 sodeloval na skupinski memorialni razstavi v galeriji Nadedže Petrovič v Čačku. Ob koncu razstave je avtor TISNIKAR doživel izjemen uspeh. Občinstvo, ki si je ogledalo razstavo, ga je nagradilo z najboljšo oceno (na podlagi posebej izdelanega vprašalnika) in mu s tem zagotovilo odkup enega dela za stalno zbirko čačanske galerije, še bolj pomembno pa je to, da se bo slikar na podlagi priznanja predstavil v Čačku s samostojno razstavo svojih del (po rednem programu galerije Nadedže Petrovič) v letu 1981. Avtorjev uspeh naj ovrednotimo še s tem, da so letos na razstavi sodelovali priznani slikarji iz vseh republik SFRJ, med njimi tudi Milič iz Mačve, Olivera Grbič, Milan Miletič in drugi.

MIŠA FELLE

MPZ FUŽINAR AMBASADOR SLOVENSKE KULTURE V SRBIJI

Člani moškega pevskega zbora Fužinar z Raven na Koroškem so se v novembru vrnili z gostovanja v nekaterih krajih v Srbiji, kamor so v prvi vrsti odpotovali na tradicionalna srečanja amaterjev Jugoslavije Koste Abraševića. Letošnje prireditve so otvorili v Trbovljah, kot vedno pa so se nadaljevale v Valjevu. Nedaven uspeh na tekmovalju pevskega zbora Slovenije v Mariboru je botroval temu, da je bil MPZ Fužinar izbran, da zastopa Slovenijo na štirinajstih srečanjih Abraševića.

Pevci z Raven so nastopili na otvoritveni slovesnosti v Valjevu ter še isti večer na slavnostnem koncertu, kjer so v konkurenci še dveh zborov ter številnih glasbenih skupin in posameznikov, poželi največ aplavza. Slednje je izrednega pomena tudi zato, ker zborovsko petje v Srbiji dobiva poseben pomen šele v zadnjih letih. Čeprav srečanja amaterjev Jugoslavije nimajo tekmovalnega značaja, pa na njih vsako leto podelijo nekaj priznanj. Fužinarji so prejeli nagrado republiškega sveta Zveze sindikatov Bosne in Hercegovine ter posebno nagrado občinskega sindikalnega sveta iz Valjeva.

Ta največja kulturna manifestacija pri nas, v kateri je letos sodelovalo okoli dva tisoč petsto ljubiteljev kulturne umetnosti, je hkrati oblika negovanja bratstva in enotnosti, ki bi mu zaman iskali primere. Kulturne ljubiteljske skupine in posamezniki iz vseh republik in pokrajin predstavljajo ljubiteljsko kulturo na vseh področjih umetniškega ustvarjanja, obenem pa udeleženci srečanj navezujejo med seboj prijateljske vezi. Tako ni naključje, da je bilo geslo letošnjih srečanj: "Druže Tito mi ti se kunemo!"

Moški pevski zbor Fužinar je izkoristil priložnost in po nastopu v Valjevu obiskal še pobrateni mesti Čačak in Varvarin. Povsod so jih toplo sprejeli in zaradi navdušenja poslušalcev so morali koncertom dodati pesmi, ki sicer niso bile na programu. Predstavniki kulturne skupnosti Ravne, ki so pevce spremljali, pa so ob tej priložnosti navezovali nove stike ne le na kulturnem, temveč tudi na političnem in gospodarskem področju. Kolikšno pozornost so posvetili gostom v Srbiji, priča tudi dejstvo, da so zadnji dan v Varvarinu prekinili sejo izvršnega sveta skupščine občine, da so se lahko poslovili od prijateljev iz Slovenije.

Poleg koncertov v Valjevu, Čačku in Varvarinu velja omeniti še številne nastope, ki so jih Fužinarji izvedli ob spominskih obeležjih iz NOB, ki so jih obiskali med potjo. Njihov uspeh je še toliko večji in hvale vreden, ker so vsi pevci delavci železarne Ravne in kar so dosegli, so uspeli le z nenehnim odrekanjem in resnim delom. Največ zaslug, da zbor po kvaliteti že prerašča okvire ljubiteljskega, ima profesor Branko Čepin, pod čigar strokovnim vodstvom pevci Fužinarja prepevajo že drugo leto, sicer pa se njihovo petje preveša že v dvanajsto leto.

Nedavno uspešno gostovanje MPZ Fužinar z Raven v Srbiji priča, kako so kulturne skupine resnično ambasadorji bratstva in enotnosti ter sodelovanja med republikami. Lepo pa bi bilo, če bi imeli priložnost tako kvaliteten zbor slišati tudi v Slovenj Gradcu

TONE TURIČNIK

SLOVENJ GRADEC IN UNESCO

Ob 21. zasedanju generalne skupščine UNESCO v Beogradu — to je trajalo od 23. septembra do konca oktobra, v centru Sava — je pripravljali odbor na predlog republiških in pokrajinskih koordinacijskih odborov povabil iz vsake republike oz. pokrajine po eno občino, naj na kar najbolj zanimiv in neposreden način predstavi kulturno prizadevanje v svoji občini, predvsem v neposrednih življenjskih in delovnih okoljih. Med izbranimi je bila tudi občina Slovenj Gradec, ki je zastopala Slovenijo.

Gradivo je imelo več razsežnosti. Razen tridesetih barvnih slik — precej smo jih vzeli iz monografije in jih dali povečati — in približno toliko črno-belih, ki so predstavile naše mesto, dolino, življenje in delo, kulturne vrednote, zgodovinske posebnosti od keltskih in ilirskih ter rimskih do današnjih časov, prizadevanje za napredek, za zdravo življenjsko in delovno okolje, smo predstavili še številne pomembne dogodke v zadnjih letih, predvsem kulturne in politične ob mednarodnih prireditvah pod pokroviteljstvom generalnih sekretarjev ZN — U Tanta in Kurta Waldheima — in slovenskega izvršnega sveta, ki mu je takrat načeloval dr. Anton Vratuša. Razstavili smo tudi fotografske dokumente o obisku predsednika Tita v Slovenj Gradcu, njegovo darilo mestu, sprejem naše delegacije pri generalnem sekretarju ZN Kurtu Waldheimu, poslanice pokroviteljev velikih mednarodnih razstav, plakate posameznih prireditelj, kataloge in knjige, originalne slike Karla Pečka in Jožeta Tisnikarja, Tisnikarjevo monografijo in podobe naših kulturnih ustanov. Pomembno razsežnost je predstavljala predstavitev naše narodnoosvobodilne borbe in muzeja ljudske revolucije kot pokrajinske ustanove, Paučkovih bolnišnic in sodobne naše bolnišnice, grobnice in spomenikov v Mislinji in Slovenj Gradcu, pa pobratenje z občino Gornji Milanovac, sodelovanje z zamejskimi Slovenci, prizadevanje za razvoj domače in umetne obrti ter — kljub denarnim težavam — skrb za kulturno dediščino. Posebno mesto so imeli častni občani.

Ob tej priložnosti so se predstavile še naše delovne organizacije, in to s konkretnimi izdelki: Tovarna usnja z usnjem kot najstarejšim izdelkom in sončnim kolektorjem, Lesna s kolobarji smrekovega lesa in luženimi oblogami. Tovarna meril s šolskimi in zlojlivimi merili ter računalniškim terminalom Kopa, Gorenje Fecro pa s kosami in nerjavečo medicinsko opremo. Tako smo želeli pokazati pot, ki so jo naše največje delovne organizacije prehodile v razvoju, hkrati pa tudi, kako spoštujejo tradicijo in jo povezujejo z novimi dosežki. Prikazali smo torej, kako vrednotimo in uporabljamo prvinske sirovine in kako od osnovnih izobraževalnih pripomočkov iščemo pot k zahtevnejšim in zapletenim, celo najbolj zapletenim napravam, ki naj olajšajo in obogatijo človeško delo.

Gradivo so dopolnili številni podnapisi ter podatki, ki so bili predvsem zanimivi za delegate take organizacije, kot je UNESCO.

Menimo, da smo po naše in izvirno ter dostojno predstavili našo občinsko skupnost mednarodni javnosti — blizu 4000 delegatom iz 150 držav ter več sto novinarjem, ki so se udeležili skupščine UNESCO v Beogradu.

Poudariti moramo, da si je razstavo ogledal tudi Amadu Mohtar M'Bow, generalni direktor UNESCO. Ko je obiskal sredi oktobra Slovenijo, je v Ljubljani sprejel slovenjgraško delegacijo pod vodstvom predsednika občinske skupščine inž. Franca Gornjaka: ob tej priložnosti je visoko ocenil slovenjgraško kulturno prizadevanje. Delegacija je na vprašanje, ali mu funkcija brani postati častni občan občine, dobila negativen odgovor: zato že tečejo priprave za razglasitev tega častnega občana. M'Bow je tudi obljubil, da bo obiskal Slovenj Gradec ob prvi priložnosti, ko bo to mogoče.

Svečana podelitev Bevkovega kipca

HEDA PRAPROTNIK

SODELOVANJE Z ROJAKI IZ ŠVICE

Mnoga slovenska kulturna društva v tujini se povezujejo z društvi in organizacijami v domovini z željo, da bi ohranjali domačo besedo in tradicijo, krepili narodno zavest in da bi lažje premostili odsotnost iz domovine.

Tudi slovensko kulturno društvo Soča iz Schaffhausna v Švici želi tesnejše stike z domovino, zato se je povežalo z občinsko konferenco SZDL Slovenj Gradec. Predvsem želijo, da bi s pomočjo domovine organizirali še več kulturnih in drugih akcij, se sproti seznanjali z dogodki v domovini ter organizirali obiske otrok pri družinah v Slovenj Gradcu.

Prve stike s slovenskim društvom Soča v Švici je OK SZDL Slovenj Gradec na pobudo OK SZDL Ljubljana-center navezala že v začetku letošnjega leta. Takrat so se dogovorili za konkretno akcijo; za sodelovanje slovenjgraške ansambla ŠTIRJE KOVAČI na letošnjem Slovenskem dnevu, ki ga društvo Soča pripravlja vsako leto, na njem pa se poleg Slovencev zberejo tudi ostali Jugoslovani. Že takrat je stekla beseda o širšem sodelovanju.

Slovensko društvo Soča trenutno še deluje kot sekcija društva Planika. S pridobitvijo svojih prostorov, ki jih že urejujejo, pa se bodo osamosvojili in zastavili delo v širšem obsegu. Preko 120 članov, ki so že doslej aktivno delovali na različnih področjih, je ustanovilo več sekcij, od pevske do športnih, radi pa bi uredili tudi svojo knjižnico, zato želijo iz domovine čimveč slovenskih knjig in časopisov.

Pri vseh teh prizadevanjih jim bo poslej v veliko pomoč sodelovanje z Občinsko konferenco SZDL Slovenj Gradec oziroma z društvi in organizacijami slovenjgraške občine. Pokroviteljstvo nad društvom Soča je namreč prevzela skupščina občine.

Ko so v mesecu oktobru prišli na obisk člani upravnega odbora društva Soča, so se predstavniki slovenjgraške občine pogovarjali o konkretnih akcijah in sodelovanju. Predsednik društva Soča Jože Zabel je poudaril predvsem skrb za otroke, ki bi naj prihajali na obiske k slovenjgraškim družinam, se udeleževali raznih ekskurzij, šole v naravi in kolonij ob morju. Beseda je tekla tudi o usposabljanju njihovih zborovodij ter vodij gledaliških in drugih skupin, pa o pomoči pri izvajanju slovenskega pouka in ureditvi knjižnice in skupnih športnih akcijah.

Koordinacijski odbor za društvene organizacije in društva pri OK SZDL Slovenj Gradec bo na podlagi teh dogovorov pripravil listino o sodelovanju v letu 1981. O njej bodo razpravljali člani slovenskega društva Soča v Švici, ki bodo v decembru poslali v Slovenj Gradec delegacijo za podpis tega dokumenta.

Ob tesnejših stikih in sodelovanju z domovino bo slovensko društvo Soča v Schaffhausnu v Švici opravljalo veliko poslanstvo pri krepitvi narodne zavesti in pri vzgoji otrok v duhu naše samoupravne socialistične domovine.

BEVKOV KIPEC ZA POSLOVALNICO MK SLOVENJ GRADEC

17. septembra 1980 so v dvorani SAZU v Ljubljani podelili med drugimi Bevkov kipec tudi kolektivu poslovalnice Mladinske knjige v Slovenj Gradcu. Kipec podeljuje Mladinska knjiga posameznikom in delovnim enotam za pomembne uspehe in prispevek k uveljavljanju delovnih in drugih vrednot ter k ugledu Mladinske knjige in njenih kulturnih prizadevanj.

Opozorimo naj, da je Mladinska knjiga v Slovenj Gradcu v zadnjih letih uspela pomembno sprožiti širše zanimanje za slovensko knjigo, da je uspešno ponudila kvalitetna likovna dela najširšemu občinstvu in številnim kupcem, da je razširila izbor knjig na izdaje jugoslovanskih založb in da skrbi tudi za izbor tuje strokovne literature, da je ob prostem pristopu poskrbela za "netrgovsko" ravnanje s kupci in da je predvsem pri prodaji spominkov pregnala iz svojih prostorov kič ter prav ta del prodaje pomembno popestrila s ponudbo izdelkov domače in umetne obrti ob vseh treh do sedaj uspešno izpeljanih razstavah v Slovenj Gradcu in ob drugih priložnostih.

Poudariti nadalje velja, da se poslovalnica MK v Slovenj Gradcu redno povezuje in sodeluje s šolami v koroški krajini, in to pri organizaciji prodaje učbenikov, učnih pripomočkov in šolskih potrebščin, pa tudi leposlovnih in mladinskih knjig. Knjiga je temeljna kulturna dobrina: zato so sodelovali pedagogi in psihologi, včasih tudi avtorji, pisci mladinskih del, ki so radi prišli med mlade bralce, in tako so se rodile prireditve, ki so mladim odpirale fantazijski svet lepe knjige in se prelile v nepozabna doživetja — tako za mlade kot tudi za starše.

Mladinska knjiga je tudi uveljavila široko sodelovanje s knjižnicami na koroškem območju, tako splošnimi kot šolskimi in strokovnimi, kar se je izkazalo za vsestransko pozitivno. Svojevrstno vlogo predstavljajo dnevi domače knjige na ŠC v Slovenj Gradcu.

Najvidnejšo potezo kulturnega delovanja pa vsekakor pomenijo literarni večeri oz. srečanja avtorjev, pesnikov in pisateljev, z bralci in predstavitev likovnih stvaritev številnih slovenskih in jugoslovanskih likovnih umetnikov: te razstave imajo namen vzbuditi zanimanje za likovno delo ter ga tako ponuditi potencialnim kupcem. Take prireditve so dragocene še posebej zatagadelj, ker postavljajo mostove razumevanja med bralci in ustvarjalci oz. zbiralci in ljubitelji ter slikarji in kiparji. In tako ta prizadevanja preraščajo zgolj posredniške naloge, postajajo kulturnopolitična in kulturnovzgojna in nezamenljiva. Prav zato občani redno segajo po sodobnejših knjigah in likovnih delih, ki jih želijo imeti doma.

In zato ni nenavadno, da si je kolektiv MK v Slov. Gradcu zaslužil to izredno dragoceno in pomembno priznanje, hkrati pa mu pomeni potrditev in spodbudo za prihodnost!

Odbor za podelitev priznanj OKS in ZKO občine Slovenj Gradec na podlagi 57. člena statuta Občinske kulturne skupnosti Slovenj Gradec

razpisuje

BERNEKERJEVO NAGRADO IN BERNEKERJEVE PLAKETE za leto 1981

Bernekerjevo nagrado prejme kulturni delavec, ki je ob svojem delu posebej doprinesel za:

- samoupravno organiziranost kulture v občini;
- za rast in razvoj vseh vrst kulturnih dejavnosti;
- za najmanj deset let izvrševanja nalog s področja kulture v občini Slovenj Gradec;
- za kvalitetno in uspešno delo v izvršilnih oz. delovnih organih Občinske kulturne skupnosti ali Zveze kulturnih organizacij Slovenj Gradec;
- za tiste, ki s svojim ustvarjalnim in postvarjalnim delom prispevajo k razvoju kulture in umetnosti.

Bernekerjevo plaketo prejme kulturni delavec, ki je ob svojem delu deloval:

- vztrajno in vzorno na kateremkoli področju kulturnih dejavnosti v občini;
- bil pobudnik in nosilec kulturno prosvetnih akcij v posameznih kulturnih društvih, skupinah in v Zvezi kulturnih organizacij;
- se prostovoljno angažiral za realizacijo najrazličnejših kulturnih akcij, ki so prispevale za zadovoljevanje kulturnih potreb delavcev in občanov občine Slovenj Gradec.

Občinska kulturna skupnost Slovenj Gradec podeljuje poleg nagrade in treh (3) plaket tudi eno izredno plaketo, ki jo prejme kot posebno priznanje tisti kulturni delavec, ki ni neposredno vključen v OKS ali ZKO Slovenj Gradec, aktivno pa deluje v KS, OZD oziroma v družbenopolitičnih organizacijah in prispeva za razvoj kulture v občini Slovenj Gradec.

Rok za prijavo predlogov je 15. januar 1981. K predlogom je potrebno predložiti krajšo obrazložitev. Prijave bo obravnaval odbor za podelitev priznanj OKS in ZKO Slovenj Gradec. Bernekerjeva nagrada in Bernekerjeve plakete bodo podeljene 8. februarja, na dan slovenskega kulturnega praznika.

Prijave pošljite na naslov: Občinska kulturna skupnost, Pohorska 4, Slovenj Gradec.

DOSLEJ SO PRIZNANJA BILA PODELJENA NASLEDNJIM KULTURNIM DELAVCEM:

BERNEKERJEVE NAGRADE:

KARLU PEČKU (1975), EDU ANDERLIČU (1976); ROMANI ŠPEGEL-KREVIH (1977), TONETU TURIČNIKU (1978), FRANCU GAŠPERJU (1979), MIRI ANDERLIČ (1980).

BERNEKERJEVE PLAKETE:

STANETU DR. STRNADU, MIRU PRUŠU, AVGUSTU HRIBARJU, ALENKI GLAZAR 1975; IVANU AREHU, FRANCU KOTNIKU, IVANU SIDARJU, MIHI SAVINEKU 1976; VIKTORJU TASIČU, STANKU HOVNIKU, ANICI MEH, DRAGU DR. PLEŠIVČNIKU 1977; VIKTORJU SKRIVARNIKU, JOŽETU SMOLČNIKU, JOŽETU TISNIKARJU, FRANCU DR. TRETJAKU 1978; MARIJI GOSTEČNIK, JURIJU BOČAKU, JOŽETU LESKOVARJU, BOGDANU POGAČNIKU 1979; FRANCU NOVAKU, HILDI VAUPOT, OTU VONČINI, LADISLAVU HROVATU 1980.

MITJA SCHONDORFER

PROBLEMI SO STARI

Lokalne radijske postaje so, to je dokazano, najcenejši viri informiranja delovnih ljudi in občanov, zato najbrž ni potrebno posebej razlagati, da je Koroški radio Slovenj Gradec potreben. Vendar se delovna organizacija Koroškega radia Slovenj Gradec otepa s številnimi problemi. Najbolj pereči so štirje. Na prvem mestu je prav gotovo programska zasnova, ki najbrž najbolj zanima poslušalce, drugo je vprašanje delovnih in študijskih prostorov, tretji problem se dotika rednega in sistemsko urejenega financiranja o katerem ne bomo govorili in pisali prvič. Četrti problem je vprašanje tehnične opremljenosti lokalne radijske postaje. Poudariti je treba, da se s podobnimi problemi ukvarjajo vse lokalne postaje v Sloveniji.

Programsko zasnovo pripravijo delavci radia vsako leto posebej. Z njo natančneje opredelijo vsebino oddaj in določajo obseg informativnega dela oddaj, tako imenovani govorni del programa. Točna realizacija take programske zasnove je v marsičem odvisna od dobrega dela programskih delavcev in zunanjih sodelavcev. Vendar jih je težko dobiti saj je to povezano s stroški, ki pa so v letošnjem letu omejeni. Če k temu dodamo, da pripravljajo delavci radia spored za tri občine, to delo pa opravljajo dejansko trije ljudje, je prav lahko razumeti, da je nemogoče pokriti vsa področja. Zaposlitev še enega programskega delavca pa pomeni v planu delovne organizacije vsoto, ki je nedosegljiva ob sedanjem načinu financiranja.

Delovni pogoji delavcev radia, predvsem delovni prostori, so poglavje zase. Delovni ljudje in občani občine Slovenj Gradec so z zadnjim referendumom glasovali tudi za določena sredstva, ki bi jih namenili za izgradnjo novih študijskih in delovnih prostorov. Skupščina občine Slovenj Gradec je v zgornji etaži namenila prostore tudi za radio. Prostori so dograjeni približno do tretje faze, za zaključek del pa je zmanjkalo denarja, ni pa mogoče pričakovati, da bi lahko delovna organizacija sama zagotovila potrebna manjkajoča sredstva. Investitor gradnje, Skupščina občine Slovenj Gradec, je resda vložila tudi za potrebe radia precej sredstev, vendar pa je tudi njena "malha" prazna. Zato ostaja vprašanje novih radijskih prostorov odprto in nedorečeno. Ob tem je treba povedati, da so dosedanji prostori namenjeni rušenju.

Za delovno organizacijo je zelo pomembna tehnična opremljenost. Gre za študijsko opremo — magnetofon, mešalno mizo in reporterske magnetofone. Dosedanja oprema služi svojemu namenu že nad dvajset let in je vprašanje, kako dolgo bo še. Nova pa je skoraj vsa vezana na uvoz, zato je vprašanje, kako priti do nje. Mešalna miza stane okoli sto

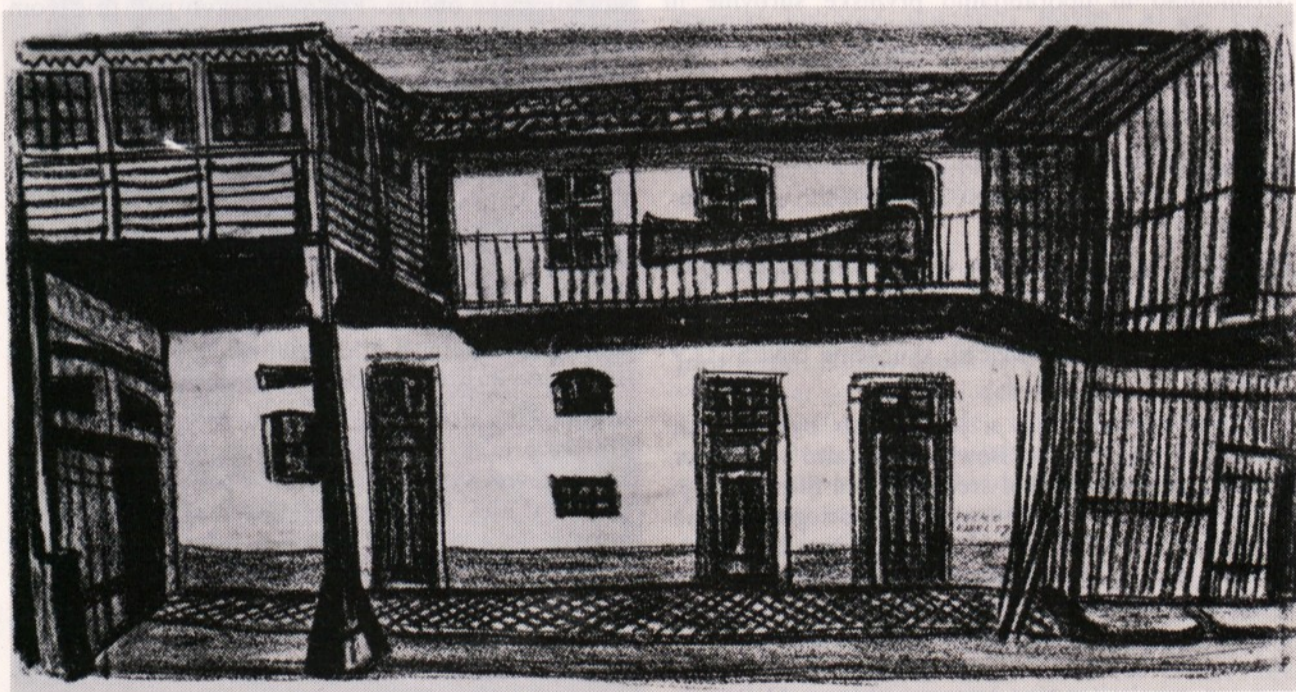
starih milijonov, magnetofoni okoli dvajset starih milijonov, in če to seštejemo dobimo znesek, ki je skorajda večji kot celotni finančni plan delovne organizacije za eno leto. Pa vendar, to opremo bo treba kupiti, ali pa sprejeti sklep, da bo lokalna radijska postaja "Koroški radio" Slovenj Gradec prej ali slej nehala oddajati, in to po 18 letih rednega oglašanja.

Velike težave nam povzročajo financiranje redne dejavnosti, ki ni sistemsko urejeno. Delavci radia smo povsem odvisni od dobre volje delovnih organizacij, ki prispevajo finančna sredstva za redno dejavnost. Posebej velja omeniti LESNO Slovenj Gradec, Temeljno koroško banko Slovenj Gradec in seveda Skupščino občine Slovenj Gradec, ki imajo izreden poslušalstvo za potrebe radia in tudi za tovrstno informiranje delovnih ljudi in občanov. Vendar pa je to premalo. S sredstvi, ki jih imamo, komaj sestavljamo konec s koncem. Popolnoma nemogoče je načrtovati nadaljnji razvoj in nakup potrebne tehnike. In tako se vrtimo v začaranem krogu — program — prostori — oprema — finančna sredstva. Kaže sicer, da se bodo stvari v prihodnjem srednjeročnem obdobju uredile. Če bo tako, bomo lahko smejeje načrtali nadaljnji razvoj lokalne radiodifuzije na Koroškem.

Pravimo, da ima vsaka stvar svoj začetek in konec. Za lokalno radijsko postajo Koroški radio Slovenj Gradec na lahko rečemo, da je imela do sedaj več začetkov — samo ustanovitev, prehod na UKV področju, tretji začetek pa bo sistemsko ureditev financiranja. Upamo lahko do konca ne bomo dočkali.

ZALOŽNIŠKI PODVIG

Jugoslovanska revija (založba) iz Beograda je s prevodom foto-monografije o slikarju Jožetu Tisnikarju "Svet obujenih mrtvecev" v japonski jezik naredila pravi založniški podvig. Dejstvo namreč je, da je to prva objava obsežne likovne publikacije (o enem samem umetniku) na Japonskem, ki posreduje japonskemu bralcu celovito informacijo o jugoslovanskemu slikarju. Knjiga je v primerjavi s sorodnimi izdajami (v srbohrvatskem, angleškem, nemškem in slovenskem) ostala po obsegu nespremenjena, pridobila pa je na kvaliteti, kar zadeva avtentičnost barvnega kolorita reprodukcije in pa lepšo ter dognanejšo likovno opremo tako v notranjosti monografije kot tudi na zunanjih straneh. Knjiga je izšla v Tokiu v poletnem času v nakladi 20.000 izvodov. Po izidu so se pojavile izvrstne ocene, ki zagotavljajo avtorju in Jugoslovanski reviji kot tudi japonskemu založniku nadaljnji uspeh.

Karel Pečko: Iz cikla Slovenjgraških dvorišč, akvarel — črna kreta, 1959

TONE TURIČNIK

JUBILANTOV PORTRET

Razgovor z akademskim slikarjem Karlom Pečkom ob šestdesetem življenjskem jubileju.

Kdo ga ne pozna, prof. Karla Pečka: prej suh kot premočan, običajno v temni obleki, ob slovesnostih največkrat v svetli, zelo poredkoma peš, če pa že, pa vedno skoraj teče, kajti kar naprej se mu kam mudi, z značilnim, navadno zaskrbljenim izrazom, z jasnimi, rjavo svetlim pogledom, ki ga obrobajo gube, ter redkimi, dolgimi, nazaj počesanimi in v zgledu kipečimi belimi lasmi, to je zunanja podoba prof. Karla Pečka. Ob njegovi 60-letnici. Toda kljub premaganim boleznim je še vitalen, živahen, isker, kolerično zagnan, neugnan v veri v uspeh, optimist, priložnostni kar največ storiti, da bi bila zastavljena naloga uspešna. Njegovih 60 let ni čutiti!

Kot nekdanj: kot otrok se čudi, če ljudje nočejo razumeti, zaprepaščen obstane, če ravna zlobno, kajti sam je preprost, skromen, kot vsakdo drugi rad vidi, če dobi priznanje za delo in potrditev in se iskreno veseli ob vsakem uspehu in napredku, pomaga, kadar je potrebno, usmerja in prepričuje, da bi se izognili ovinkov, hvali in graja, kakor pač nanese priložnost, namen ali cilj — vse to pa počenja z dobro mislijo, da bi številna naša skupna prizadevanja v kulturi in za kulturo bila kar najbolj plodna.

Ob vsem pa je le nekaj, kar je drugačno kot nekdanj: trdno je zasidran v okolje, navezan na ta košček domovine, z veliko ljubeznijo do zemlje in narave, obzaren z njenimi vedutami in bogastvom plodov — kakor kmet, ki trezno in z zadovoljstvom meri svoje polje in tehta pridelek, češ sejal sem in žel in delal in ljubezen je vrnila zvestobo in spet hrepeni po semenu!

Pod črto je prvi resni obračun! In spoznanje: nič ni bilo zaman.

In so vprašanja slutnje in odgovori potrditev!

— Slikarstvo je tvoja ljubezen in iskanje in potrditev: kakšna je bila pot?

— Za vsakega absolventa je značilno poakademsko obdobje, ki lahko traja daljši ali krajši čas, odvisno od tega, kdaj kdo zapusti formalne napotke, ki jih je dala šola, in bolj ali manj neposredno pomoč profesorjev, ki so ga učili. To je eno. Zame je bilo značilno, da sem se znašel v Mislinjski dolini, med Pohorjem in Uršljo goro, v pokrajini, ki je fantastična, polna lepote in idile, mehkih vedut in kontrastov. Tudi ljudje so svojevrstni. Zato sem seveda uporabil sleherni trenutek, da sem po vsakodnevni šolski obveznosti slikal, in to v naravi in v vseh letnih časih. Tudi pozimi, v najhujši zimi.

— Nekako se zamisli, pretrga pripoved in zdi se, kot bi segal po davno lepim spominih. Čez čas z mirno in pretehtano besedo nadaljuje.

— Vznemirjal me je tudi odnos do portretov: že zgodaj me je zanimal človek, otrok, dekle, delavec, starček, ljudje, ki se jim je na obrazu odražalo življenje. In ko sem razmišljal o preteklosti, o tradiciji, arhitekturi in srednjeveškem jedru mesta, sem iskal in odkril čudovita dvorišča v Slovenj Gradcu, kjer teče drugi del mestnega življenja, se odraža bivanje; zanimalo me je, kaj je za "fasado", kako je moralo biti včasih, ko je Glavni trg predstavljal tržnico, vse drugo pa je bilo skrito očem, na dvoriščih. Odkril sem celo dva mostička v nadstropju, ki vodita iz ene hiše v drugo, pod njimi pa je bila nekoč ulica, ki je danes pregrajena z drvarnicami in drugimi shranjevalnimi prostori in kar me je dostikrat spominjalo na kak trenutek v Benetkah. Ob tem je nastal ciklus petdesetih slik in morda si bom uspel nekatere izposoditi za retrospektivno razstavo — slike so doma in v tujini — razstavo torej, ki naj bi bila še to jesen. —

Veselo se nasmehne: kdove, kolika razstava bo to, in to v njegovo čast v slovenjgraški galeriji, ki ji je tako požrtvovalno pomagal do ugleda doma in v svetu!

— V teh letih sem prehodil peš, seveda, največ peš, hribe in doline na Koroškem, posebej še v Mislinjski dolini, lahko rečem, da poznam sleherni kotiček tega dela naše domovine, in ob tem sem odkril veliko "večnih", kakor temu pravimo, vrednot ali pa se ustavljal v čisti, nepotvorjeni naravi, kjer ni niti slutiti asfalta in betona. Vse prvine naravnega se tu zlijejo v mogočno in vznemirljivo harmonijo. —

Umolckne, kakor bi poslušal to harmonijo, to večno kipenje naših gora in šumenje temnih gozdov, zdaj jecajočih pod viharji, zdaj v vijoličastih in rdečih odtenkih žarečih barv v jesenskem večeru kipečih in lepih in bežnih, zdaj občudujoč posamezno drevo, ki se je globoko ukoreninilo, ali bogastvo polj, ki rodijo.

— Seveda so me zanimale tudi ohranjene etnološke značilnosti in vrednosti, ki sem jih skušal nevsiljivo vkomponirati v slikarski prostor. Ker je bila še v Slovenj Gradcu keramična delavnica — škoda je, da je ni več, imela je stoletno tradicijo in upam, da jo bomo spet dobili — sem v tej delavnici izoblikoval nekaj keramičnih izdelkov z različno preslikavo, jih razstavil in to mi je pomenilo prijetno osvežitev v mojih prizadevanjih.

Karel Pečko pri slikanju

Ker sem se že v študijskih letih in tudi pozneje ukvarjal s freskami, mozaikom, keramiko in podobnimi tehnikami oz. likovnimi zvrstmi, ki terjajo nujno določeno stiliziranje in najracionalnejšo izvedbo ali rešitev, sem ne vem zakaj prenesel to spoznanje in izraznost tudi v moj ostali slikarski svet: to se pravi, da sem začel opuščati realistično obravnavanje, recimo, realistično usmeritev, in se dokopal do spoznanj, da bi s simboličnimi prvini in sintezo človek-narava izrazil bistvena doživetja okolja, v katerem živim in delam. Seveda, zato sem razmišljal o Uršlji gori, dominantnem in značilnem gorskem masivu, ki kraljuje tod nad vsemi dolinami in ki je povezan z daljno preteklostjo in sedanjimi trenutki in bo mogočno stal tudi v prihodnje: in tako je Uršlja gora stopila v moj slikarski svet kot vodilni motiv in se kdaj pa kdaj pojavlja v prvem planu, kdaj pa kdaj pa kot spremljevalka bistvenemu elementu — človeški figuri. Prav zategadelj sem spremenil tudi barvno skalo in se preko zelenih in violetnih ustavljal v tem trenutku v "modrem obdobju", seveda ne brez črne, ki ustvarja mir, zbranost in umirja nemirno — motiv je kot srce v širšem zaščitenem prostoru, ali morda kot gledališki prizor, ki je osvetljen z ostrim pramenom, da poudarja bistveno v dogajanju. In Uršlja gora se prelije v mehkih linijah in črtah z nežnim reliefnim sistemom in pri komponiranju moram upoštevati druge prvine, da izrazim ritem oblik in poetičnost. In za

slehernega slikarja, ki se ukvarja s temi vprašanji, je dilema, kako vendar v lirično mehko vgraditi trdno konstrukcijo, ki drži celoto v skladju!

Tako sem našel neizčrpane vire za ustvarjalnost v domači zemlji, v okolju, kjer živim: te vrednote hočem preliti v likovno govorico in podobo, seveda tiste prvine, ki jih ne zmoreta ne film in ne beseda.

Otroški nasmeh: kot veselje ob najljubšem izdelku, ki ga pokaže materi, kot dih davnih stoletij, ki živijo v šegah in navadah in podzavesti ljudi, kot sonce, ki obeta širok dan.

— In zakaj še mentorovanja?

— Ko sem prišel v Slovenj Gradec (1954), sem ugotovil, da ima to mesto bogato tradicijo v likovni kulturi. Ob preučevanju in delu sem bil spočetka osamljen. Toda kmalu sem se srečal z ljubitelji likovne umetnosti: dr. Stanetom Strnadom, Jakobom Sokličem in drugimi. Le malokateri kulturni delavec se je v tistih časih podal iz Ljubljane ali večjih središč na periferijo, toda mene je pripeljala sem moralna obveznost zaradi štipendije, ki mi jo je dajal tedanji okrajni ljudski odbor. Veselil sem se pedagoških uspehov v šoli in še posebej številnih nagrad, ki so jih zaporedoma dobivali učenci. Najbrž sem prav iz tega razloga začel svetovati tudi odraslim, ki so me spraševali za svet, ko so me iskali v šoli ali na domu. In človek je vesel vsakega premika, posebej pa sem bil vesel vsake tovrstne likovne pobude. Tudi v formalnih funkcijah se je to odrazilo: bil sem predsednik likovne sekcije likovnih pedagogov za Koroško, strokovni sodelavec v centru za likovno vzgojo v Novem Sadu in drugod in prav zato me je zanimala tudi likovna vzgoja odraslih ali nekakšno ljubiteljsko likovno gibanje. V takem razpoloženju se je pojavil "primer" Jožeta Tisnikarja: nevsiljivo, upoštevajoč Tisnikarjeve začetne zmožljivosti, sem ga spodbujal, tako v iskanju razsežnosti njegove osebnosti kot slikarskih izkušenj. Upošteval sem koncept samobitnega, neposrednega, izvirnega odkrivanja slikarskih vrednot v neposrednem okolju, kjer Tisnikar živi in dela — t. j. v prosekuri, ki je svojevrstna postaja dokončnega slovesa. Tisnikarjevi slikarski začetki so ostali anonimni: pa se mi je zdelo prav, da opozorim nanje kritike, filmarje in galeriste. Ti so se odzvali, Tisnikarja pa je to močno spodbujalo, veliko razumevanje so mu naklonili tudi predstojniki v bolnišnici in drugi, s katerimi je delal; le tako je lahko razvil svojo ustvarjalno potenco do teh razsežnosti, da danes nezadržno prodira v svet. Ob Tisnikarju seveda nisem štedil časa tudi za druge slikarje in likovnike, ki so iskali strokovno pomoč in ki so obetali napredek. Nekaj osebnih pisem imam shranjenih v arhivu, ki so priromala od blizu in daleč, in ta izražajo značilno misel (nekako je pomolčal in tehtal, ali bi to misel izrekel tako ali drugače, ali bi jo sploh izrekel, potem pa jo je povedal z očitnim poudarkom citata), da ste med redkimi, ki imate odprto srce za mlade ljudi." Tako je likovna kultura pridobila likovne ustvarjalce, ki niso imeli pogojev za formalno izobraževanje, in tako smo zapolnili bistveno vrzel na tem ustvarjalnem področju: danes z veseljem ugotavljamo, da je v Slovenj Gradcu in na širšem koroškem območju že 15 likovnikov z akademsko izobrazbo. —

Bledi, z značilnimi potezami prepredeni obraz je prešinilo toplo zadovoljstvo: veliko naporov, žrtev, korakov, časa in duhovnih energij, vse, kar ga je odtegovalo od njegovega lastnega slikanja, ni bilo prazen nič, nasprotno, odraža široke rezultate.

— Če sem s tem prizadevanjem vendarle prispeval nekaj več k pozitivni likovni gibanju pri nas, potem velja tudi poudariti, da sem ob tem mentorstvu pridobil marsikatero praktično izkušnjo za lastno ustvarjanje; zato menim, da je pedagoško delo in mentorstvo prav tako del ustvarjalnega procesa in da so za to potrebne prav tako ustvarjalne zasnove. —

— Zakaj organizacijsko delo?

— Zame sta bili odločilni dve usmeritvi: ali vplivati na pozitivni likovni dogajanje v življenjskem okolju ali se zanimati samo za lastno ustvarjalnost in se boriti za delo in obstoj; kot je razvidno, sem izbral prvo možnost, ki mi je družbeno in sociološko pomenila mnogo več. Akademsko skupina je ob

pravem trenutku dala pobudo za ciklus predavanj "Likovni razgledi" (1954/55) in iz tega se je razvila potreba oz. zamisel po razstavnih prostorih in človeku, ki naj bi to ustanovo vodil. Če mi je že bilo zaupano to delovno mesto, sem seveda skušal uresničevati vse zastavljene naloge in dejavnost institucije razvijati v široko odprtost navzven, dati ustanovi kar najširšo vzgojno in izobraževalno funkcijo ter tako pritegniti kar največji krog obiskovalcev. Vedno sem se trudil ob številnih sodelavcih in z njimi, s strokovnimi sodelavci ter dugimi dejavniki v občini, da bi sile kar najbolj povezovali, kajti le s skupnimi močmi je mogoče opraviti najzahtevnejše naloge, in da ustanova ne bi bila izolirana od neposrednega okolja kot nekakšen umetni otok; zato je bilo logično, da so se zgodaj pojavile oblike širših odnosov in povezovanja številnih dejavnikov, da so seveda dostikrat bile tudi težave, vendar je koncept sodelovanja vse bolj prodiral v zavest nas vseh, postal odgovornost vseh in dolžnost in le v takem zboru je bilo mogoče opraviti vse naloge, ki smo jih po tej poti zavestno sprejemali na svoja ramena. Tako je leta 1965 klub OZN na ekonomski šoli predlagal, da bi kdaj pa kdaj povabili in spodbudili ustvarjalce, da bi upoštevali tematiko OZN. Iz tega se je ob kritičnem tehtanju vseh prvin razvila zamisel o jugoslovanski, zatem pa tudi mednarodni razstavi Mir, humanost in prijateljstvo med narodi, kar se je nadaljevalo v razstavah Mir 75-30 OZN ter Za boljši svet, razstavah, ki so jih vodili skoraj 100-članski odbori, sestavljeni iz najrazličnejših struktur v naši občini. Te razstave so sprožile izredno odmevnost tako pri nas kakor v svetu v smislu najplemenitejših idealov ZN in mednarodnega likovnega sodelovanja, kar je nedavno potrdil tudi generalni direktor UNESCO M'Bow. Zato sem nadvse vesel ob vseh drugih, ki so v teh dvajsetih letih sodelovali in prispevali delež k tej odmevnosti. In še prav letos, ko smo imeli izredno priložnost predstaviti našo občino od davne preteklosti do danes v besedi in sliki ter predmetih na razstavi s še sedmimi občinami iz vseh jugoslovanskih republik v centru Sava v Beogradu ob 21. zasedanju generalne skupščine UNESCO. Kot posledica takih skupnih prizadevanj je Gaj svobode, pa stalna galerijska zbirka in morda še kaj. —

Kot bi v globokem glasu, ki nekoliko močneje poudarja glas r, zazvenel poseben ton ponosa, intimnega zadovoljstva, potrditve, da so to dragoceni kamenčki v tem bogatem mozaiku, ki nas predstavlja navzven: tako spomini preraščajo v spoznanje, da je vendarle bilo opravljeno posebno dragoceno delo, da ljudje niso stali ob strani in da bo tudi zgodovina imela dolžnosti do teh dni.

— V slovenjgraških razmerah me je vezalo marsikaj, kar je bilo organizacijsko naporno — zdelo se je, da je tega največ, pedagoško in mentorsko potrebno, življenjsko nujno itd., vendar v ključnem smislu sem vedno bil in želel ostati slikar, za kar sem seveda posvetil ves študijski čas in kot mejnik postavil življenjsko odločitev. Vesel bom, in prav gotovo vsi drugi kulturni delavci in tisti, s katerimi smo se skupaj ukvarjali z idejami, pripravami in izvedbo različnih kulturnih manifestacij, če bodo vsa ta dejanja našla določeno odmevnost tudi pri znancih, se pravi, če bodo zapustila kaj trajnejših vrednot in navduševala naslednje generacije. —

— Kakšen obračun bo letošnja jubilejna razstava?

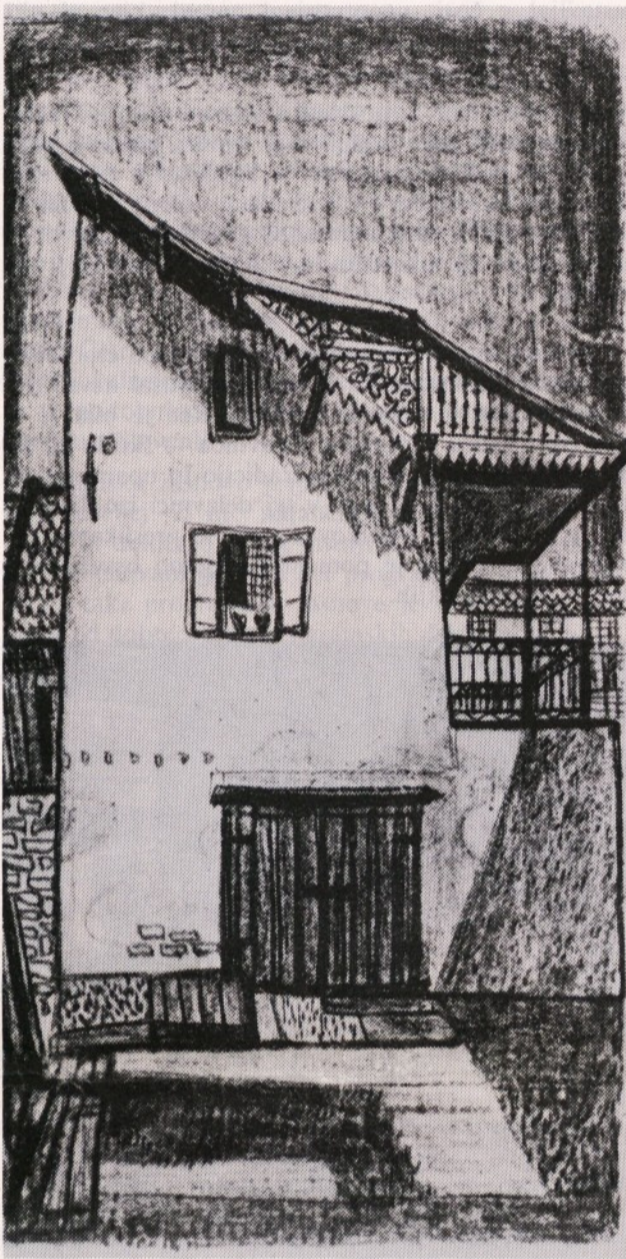
— Kaj mi bo pomenila, bi v tem trenutku težko kaj več rekel. Skušal bom zbrati kar največ del, da bi bil pregled čimbolj veren in natančen, čeprav ne bo lahko, saj za mnoga dela niti ne vem, kje so, druga pa so romala v tujino. Prepričan sem, da mi bodo lastniki vendarle naklonjeni.

Sicer pa za vsakega ustvarjalca vsaka taka obsežnejša predstavitev pomeni vznemirjanje, obračun z dosedanjim in največkrat prav odločno napotilo za prihodnje in nadaljnje delo. Največ pa bi mi pomenil ustrezen atelje, delovni prostor, kjer bi našel zbranost in tisti mir, ki je potreben za ustvarjalno delo, da bi lahko izkušnje in ideje iz vsega preteklega uresničil v novih slikarskih zasnovah. —

Ko se tako izteče beseda, se oddahne, češ pa je le narejeno, in ne skriva zadovoljstva in veselja. Potem še dopolnjuje, kot bi bil maloprej premalo natančen, ne povsem razumljiv; toda kmalu preskoči iskrica na druga vprašanja, ki jih bo potrebno čimprej urediti, in naloge, ki jih bo potrebno uresni-

čiti. Zdaj je beseda spet neugnana, akcijska! In nič kaj podobna 60-letnici!

In ko ga bom že morda jutri, pojutrišnjem, srečal na ulici, bo rahlo upognjen, toda, vem, spet se mu bo kam mudilo: kot bi bil čas zanj večno prekratek in kakor bi hotel dohiteti zamujeno ali čimprej doseči prihodnje. In to je nedvomno njegova sreča in spodbuda, veselje, zadovoljstvo in žetev, ki je obilna.

Karel Pečko: Iz cikla Slovenjgraških dvorišč, črna kreda, 1958

MIROSLAV OSOJNIK

Knjiga in bralec v splošnoizobraževalni knjižnici

Knjiga — univerzalni posredovalec znanja in informacij

Letos se je zaokrožilo že 525 let, odkar je Johannes Gutenberg, potem ko je poskusil ulivati črke iz kovine in iz njih sestavil najprej vrste in potem strani, natisnil svojo znamenito "42 vrstično biblijo". Od takrat naprej živi knjiga in dejavno opravlja svojo funkcijo posebnega družbenega pomena v vseh deželah sveta. Res je: v nekaterih visoko razvitih deželah so dosegli že tako raven shranjevanja in zbiranja informacij, da se poslužujejo mikrofilmske tehnike; — taka je menda tudi sodobna vizija modernega knjižničarstva! Gotovo pa je, da bo za našo in tudi za dobršen del drugih, srednje in tudi višje razvitih dežel, še dolgo časa ostala knjiga eden izmed najbolj priznanih hraniteljev in posredovalcev znanja, idej in informacij, javne knjižnice pa bodo s svojimi najpomembnejšimi delovnimi sredstvi — s knjigami, časopisi in časniki — stregle bralcem, uporabnikom njihovega gradiva.

O prisotnosti knjige v slovenski splošnoizobraževalni knjižnici

Splošnoizobraževalna knjižnica je najbolj pogost tip v slovenskem sistemu javnih knjižnic in črpa svoje zakonite osnove in družbeno dogovorjenih izhodišč za svobodno organizacijo slovenskega knjižničarstva, to je iz "Konceptije razvoja knjižničarstva v SR Sloveniji", ki jo je leta 1971 sprejel kulturno-prosvetni zbor Skupščine SR Slovenije. Ta dokument zavezuje vse splošno izobraževalne knjižnice, da načrtujejo in izvajajo svojo dejavnost po njegovih določenih ter na podlagi standardov za javne knjižnice. Tako mora (med drugim) vsaka splošnoizobraževalna knjižnica imeti v svoji temeljni zalogi najmanj 2 knjigi ustrezne knjižne zaloge na prebivalca, od tega pa mora biti najmanj 30 odstotkov zaloge namenjene mladini. Ti standardi določajo tudi razmerje med leposlovjem in poljudnoznanstveno literaturo, ki mora biti 60 : 40 v korist leposlovja. Zakonske osnove in dva izmed predpisanih standardov omenjam zato, da bi lahko bolj jasno predstavil vse pomembno in težavno delo, ki sedaj še čaka knjižnične delavce, ko se pripravljajo na sprejem obih dejavnikov, zaradi katerih sploh lahko eksistirajo: na izbor in nakup potrebne knjige in na obisk bralca. Zakaj je to delo dvakrat težko? — Vse splošnoizobraževalne knjižnice že leta tarejo finančne težave. Znova in znova je premalo denarja za nakup dragocenega in potrebnega knjižnega gradiva, po katerem nenehno sprašujejo bralci; knjižnične komisije za nakup knjižničnega gradiva pa se morajo v okviru danih možnosti odločiti za res tehten in utemeljen izbor knjig, ki jih glede na svoj finančni položaj zmorejo kupiti. Zato včasih uporabniki dostikrat neupravičeno negodujejo, ko ne morejo dobiti iskanega priročnika, učbenika ali leposlovne knjige, saj so vsi izvodi, ki jih knjižnica premore, izposojeni, sredstev za to, da bi lahko dokupili še nekaj izvodov iskane knjige, pa, žal, ni!

Vse matične knjižnice v koroški krajini so tudi približno na istem. V danih finančnih možnostih najprej nakupijo take slovenske knjige, ki jih morajo imeti, potem šele lahko duplirajo, tiplirajo itd. tako slovensko literaturo, kjer en sam izvod ne zadostuje potrebam bralcev. (Tu moramo omeniti pozitivno akcijo, to je odkup nekaterih naslovov, ki jih financira Kulturna skupnost Slovenije in po posebnem razdelilniku pošilja občinskim matičnim knjižnicam. Tako je dobra slovenska knjiga prisotna tudi v takih mrežah, ki zaradi finančnih težav sploh ne bi zmogle sredstev za nakup večjega števila slovenskih naslovov!). Šele sedaj se lahko knjižnice odločajo, ali bodo zmogle vsaj še toliko sredstev, da bodo lahko dokupile temeljna dela v srbohrvatskem jeziku in morebiti še nekaj univerzalnih tujih priročnikov!

Na tak način se torej v občinskih matičnih knjižnicah zbira temeljni fond, ki potem nemudoma gre v strokovno obdelavo (inventarizacija, katalogizacija itd.) in zatem v mrežo krajevnih splošnoizobraževalnih knjižnic in njihovih izposojevališč, da čimprej zadosti željam in potrebam bralcev. Standardi pa so, poleg finančnih možnosti, tisti, ki oblikujejo osnovni (stacionarni) knjižni fond vsake splošnoizobraževalne knjižnice. Ne moremo torej pričakovati, da bomo našli v kakšni knjižnici večinoma knjige leposlovnega značaja in bo v tem skladu le nekaj poljudnoznanstvenih knjig. Tudi ne more biti obratno! Razmerje med leposlovno in poljudnoznanstveno literaturo se bo v vsaki splošnoizobraževalni knjižnici gibalo okoli določenega razmerja 60 : 40. Take so možnosti vsake splošnoizobraževalne knjižnice, ki si po najboljših močeh prizadeva, da bi bili njeni knjižni fondi živi in aktualni, da bi izposodila čimveč knjig in da bi poskusila ustreči želji vsakega bralca.

O bralčevih možnostih pri iskanju dobre in potrebne knjige

V teh danih možnostih, ki smo jih opisali v prejšnjem tematskem sklopu, se bo lahko po mili volji sprehodil tisti, ki smo mu knjižnični delavci namenili prvo in zadnjo skrb: bralec — uporabnik knjižničnega gradiva. Ne bo mu težko znati se, saj bo imel na voljo vse knjižnične pripomočke (kataloge in bibliografije). Še laže mu bo, če bo prišel v knjižnico, ki ima take prostorske možnosti, da je že lahko urejena po načelu prostega pristopa. Če pa se še ne bo znašel v katalogih in so mu še tuje bibliografije in njihova praktična uporaba, potem ga bo gotovo sprejela dežurna knjižničarka in mu z nasveti in z razlago poskušala prebroditi težave prvega obiska v

knjižnici. In tako bo led prebit! Knjižnica bo pridobila še enega bralca, ki bo pogosto prihajal in se poglabljal v njen zanimivi svet: iskal bo potrebno literaturo (strokovno, poljudnoznanstveno, znanstveno, leposlovno ali drugo, namenjeno zgolj osebnemu razvedrilu) in prišel še drugič, tretjič... Več bo takih bralcev in bolj pogosto bodo obiskovali svojo knjižnico, tembolj bodo splošnoizobraževalne knjižnice izpolnjevale svoj cilj in namen.

Knjižnična prizadevanja za popularizacijo svojega gradiva

Žal ni vsak bralec samoiniciativen! Tega se zavedajo tudi knjižnični delavci in zato venomer ob rednem delu (strežbi in svetovanju bralcem ter internem delu) izvajajo še posebne oblike pridobivanja novih bralcev.

Občasne, priložnostne in večje komentirane tematske razstave knjig ali revialnega tiska so ena izmed najpogostejših oblik popularizacije knjižničnega gradiva. Sledijo jim literarni večeri, pogovori z bralci in druge podobne oblike, kjer lahko bralci neposredno izmenjajo svoje poglede na mišljenje z ustvarjalci književnih del, s predstavniki založb ali samo s knjižničnimi delavci. Organizirano vodstvo po knjižnici z razlago, primerno stopnji in zanimanju obiskov, je tretja taka možnost pridobivanja novih bralcev in hkrati tudi že priložnost, da obiskovalce vpeljemo v način in uporabo knjižničnega gradiva (knjižna in knjižnična vzgoja torej!). Pri teh oblikah moramo biti še posebej pozorni na organizirano usmerjanje šolske mladine. Mladi ljudje so v tem tako odločilnem in važnem življenjskem obdobju pogosto neprimerno usmerjeni in bi lahko tudi šolski delavci poleg knjižničnih s primernim pristopom še neprimerno več storili, da bi mladi ljudje s še ne povsem izoblikovanimi življenjskimi nazori posvetili odločilen del svojega prostega časa pomembni življenjski sopotnici — knjigi. Vsaj enako skrb je treba posvečati tudi mladim delavcem, zato knjižnični delavci priporočamo vsem organizacijam združenega dela v koroški krajini, da se o takih načinih uvajanja novospregletih delavcev dogovorijo z občinskimi matičnimi knjižnicami in sledijo nekaterim svetlim zgledom, ki so to obliko že vzeli za svojo! Naslednji način obveščanja bralcev je stalno objavljanje knjižnih novitet v lokalnem tisku, po katerem sega večina občanov. Koroška osrednja knjižnica Ravne na Koroškem in Knjižnica Ksaverja Meška Slovenj Gradec sta že utrdili tak način obveščanja ("Koroški fužinar", "Odsevanja"). Prav bi bilo, da bi tudi drugi dve občinski matični knjižnici (Dravograd in Radlje ob Dravi) poskusili s tem načinom obveščanja, saj bi tako ponudili svojim bralcem koristno informacijo o novih knjižničnih pridobitvah.

Tudi lepaki in letaki z vabili na ogled razstav in drugih prireditev so ena izmed pogostih in uspešnih načinov pridobivanja novih bralcev.

Omeniti pa je vredno tudi posebne akcije za pridobivanje novih bralcev, ki jih knjižnice lahko najpogosteje organizirajo tako, da tečejo skozi vse leto in se sklenejo novembra ob vsakoletnem mesecu knjige. Koroška osrednja knjižnica — študijska knjižnica Ravne na Koroškem je v letu 1980 v sodelovanju z občinsko Zvezo kulturnih organizacij, občinsko Kulturno skupnostjo in Društvom koroških knjižničarjev že četrtič izvedla akcijo "Iščemo zvestega bralca", ki je nagrada za najzvestejše obiskovalce knjižnic in hkrati poziv drugim, da se priključijo najzvestejšim. Seveda je mogoče izpeljati še veliko drugačnih ali podobnih akcij, najvažnejše je to, da je njihov cilj isti.

Sklep

Toliko o knjigi in bralcu v naših splošnoizobraževalnih knjižnicah! Toliko o knjižničnih prizadevanjih, ki vodijo do cilja, da bi bralec vzljudil dobro in potrebno knjigo. Ne bomo se spuščali v polemiko, kaj sploh je ta dobra in potrebna knjiga; kaj je tisto, kar beremo; oziroma: kaj vse nam ponujajo založbe pod zvonečim imenom "dobra knjiga"? Cilj in namen tega pisanja je ta, da osvetli nekatera vprašanja, ki se pojavijo v vsaki javni knjižnici, ko se srečata knjiga kot vir informacij in bralec kot uporabnik knjižničnega bogastva: knjig, časnikov in časopisov. Knjižnični delavec pa je (in mora biti) živa in dejavna vez med njima, kajti le tako lahko tudi knjižnice opravičijo svoje poslanstvo posebnega družbenega pomena.

Karel Pečko: Iz cikla Slovenjgraških dvorišč, črna kreda, 1958

RISTO STOJANOVIC

SAMOUPRAVLJANJE IN PARTICIPACIJA

V okviru tega vprašanja, ki je predmet številnih znanstvenih razprav in posvetovanj, želim poudariti nekaj prvin za razumevanje določenih razlik med samoupravljanjem in participacijo, skratka med tema dvema družbenima pojavoma.

Pojem participacije je v bistvu soodločanje, soupravljanje delavcev v industrijskih podjetjih. To je proces, v katerem delavci kvečjemu sodelujejo pri sprejemanju bolj ali manj pomembnih posameznih odločitev in sicer z dejavniki, kot so: lastniki podjetij, pooblaščenca lastnikov podjetij, managerji, državokapitalistični birokrati oz. tehnokrati itd. Delavsko samoupravljanje pa vse te dejavnike odločno negira. Skratka, delavsko samoupravljanje sploh ni možno v družbah s kakršnokoli individualno ali kolektivno obliko privatne lastnine. Drugače povedano, v kapitalističnih družbah in tudi v Sovjetski zvezi je možno kvečjemu delavsko soupravljanje oz. participacija.

Samoupravljanje je celovit družbeni sistem. Razvojno gledano je bilo od vsega začetka uvajanja samoupravljanja jasno, da se samoupravni odnosi ne morejo uresničiti in v celoti razviti le na ravni organizacij združenega dela, ampak se morajo uveljaviti tudi na širših ravneh družbenega življenja. Delavski razred lahko postane vodilna družbena sila le, če si je ustvaril sistem, ki mu omogoča vodilno vlogo v družbi kot celoti in ne le v njenih posameznih delih. Samoupravljanje ne pomeni absolutne avtonomije posameznih delov družbe, ker bi to pomenilo monopol posameznih skupin. Zato je potrebno, da v nadaljnjem razvoju samoupravljanja pride še bolj do povezovanja vseh delov družbe v celoto, ker je v dosedanjem razvoju samoupravljanja prihajalo do tega, da se je preveč poudarjala avtonomnost posameznih delov. Na osnovi naše ustave iz l. 1974 je vsa oblast dana delavskemu razredu in vsem delovnim ljudem. Celoten sistem je zgrajen na izhodišču, da je oblast v samoupravni družbi možno izvajati le na organiziran način. Posameznik ne more nastopati izolirano, ampak v povezavi z drugimi delavci in občani v temeljnih samoupravniških skupnostih. Pomembni so predvsem trije načini organiziranja: v OZD, v KS in v SIS. Na osnovi 89. čl. ustave SFRJ delovni ljudje in občani uresničujejo oblast in upravljajo družbene zadeve z odločanjem na zborih, z referendumom itd., in sicer v TOZD, KS, SIS, po delegatih v organih upravljanja teh organizacij in skup-

nosti, s samoupravnim sporazumevanjem in družbenim dogovarjanjem, po delegacijah in delegatih v skupščinah družbenopolitičnih skupnosti kot tudi z usmerjanjem ter nadzorstvom dela organov, odgovornih skupščinam.

Samoupravljanje se tako zaokrožuje kot celovit družbeni sistem, v katerem je zagotovljena oblast delovnih ljudi v temeljnih samoupravniških skupnostih predvsem neposredno, v širših asociacijah pa preko delegatskih razmerij. Delegatska razmerja moramo torej pojmovati kot enega temeljnih mehanizmov družbene vladavine delavskega razreda in vseh delovnih ljudi. Delegatski odnosi omogočajo delovnim ljudem uresničevanje oblasti tudi nad tistimi centri odločanja, ki jih doslej proizvajalci niso mogli kontrolirati in zgodovinsko gledano predstavljajo novo obliko političnega predstavnštva, ki mora preseči pomanjkljivosti prejšnjih načinov. Zato brez delegatskega sistema tudi ni mogoče uresničiti samoupravljanja kot celovitega družbenega mahanizma. Vendar pa moramo pozorno izbirati ljudi, ki bodo prevzeli funkcijo delegata. Samoupravljanje ni le odnos do stvari in oblika upravljanja, marveč je tudi odnos med ljudmi, ki delajo. Brez samoupravljanja kot "sociološke" in humanistične stvarnosti tudi ni stvarne zavesti, marveč pretežno "zavest o zavesti" in "izkrivljena zavest". V najširšem smislu lahko označimo kot bistvo in cilj samoupravljanja človekovo osvoboditev oz. premagovanje njegove odtujenosti. To je razlaga samoupravljanja v skladu z marksističnim humanizmom, pojmovanje samoupravljanja kot "totalnost humanih vrednot". S humanističnega vidika pa je samoupravljanje tako obravnavanje človeka, ki teži k temu, da bi iz objekta zgodovine človek postal njen subjekt in ustvarjalec.

O samoupravljanju je bilo v prejšnjih številkah Odsevanj več govora, zato smo se tukaj dotaknili le osnov zaradi razumevanja vprašanja participacije. Že sam pojem (lat. participare = narediti nekoga za delničarja) pomeni: 1. označevanje vseh najrazličnejših načinov in stopenj sodelovanja delavcev pri upravljanju delovnih organizacij, 2. sinonim za predvsem zahodnoevropske oblike sodelovanja delavcev pri upravljanju podjetij. Prva vsebina pojma je splošna oz. širša, druga pa posebna oz. ožja. Na osnovi tega lahko rečemo, da je participacija le soodločanje delavcev v podjetjih ali soodvisnost pri odločanju. Participacija kot širši pojem se uporablja za opisovanje vseh pojavnih oblik vključenosti delavcev v upravljanje delovnih organizacij. Sem prištevamo začetne (najmanjše) oblike vplivanja delavcev na odločitve v podjetjih in tudi najbolj razvite oblike. V Jugoslaviji imamo v primerjavi z drugimi najbolj razvite oblike participacije delavcev, t.j. samoupravljanje. Med bolj razvite oblike vplivanja delavcev na odločitve štejemo tudi nekatere vsebinsko podobne poskuse, kot je naše samoupravljanje, npr. v Peruju, Alžiriji itd. Ob tem pa je treba pripomniti predvsem to da samoupravljanje ne pomeni v primerjavi z drugimi oblikami participacije

delavcev samo kvantitativno, ampak tudi kvalitativno različen pojav: 1. Samoupravljanje kot proces pomeni, da delavci z nikomer ne delijo oblasti v podjetju. Pri vseh drugih oblikah participacije delavci predstavljajo le eno od strani oz. eno od udeleženih strank pri dvo ali večpartitnem upravljanju. 2. Značilnost in zgodovinska posebnost jugoslovanskega samoupravljanja je tudi ta, da se samoupravljanje ne omejuje le na delovne organizacije, ampak je celotna naša družba samoupravno organizirana. Drugače povedano, oblast delavcev se ne omejuje na podjetje oz. TOZD, OZD, SOZD itd., ampak je zagotovljena oblast delavcev na vseh ravneh dela in življenja naše družbe.

Glede participacije pa gre predvsem za to, da delavci le neformalno, odvisno od dobre volje lastnikov ali "managementov", sprašujejo za njihova mnenja (npr. za organizacijo dela, socialno politiko) in preko svojih predstavnikov z vodstvom podjetja sprejemajo določene odločitve. Če participacijo pojmuje širše, potem ugotovljamo, da noben podjetniški sistem ne more obstajati povsem brez participacije. Tudi najbolj oligarhična diktatura se ne more obdržati, če nima "podatkov" o razpoloženju spodaj, ker ne more načrtovati uspešnih ukrepov za podrejanje množic. Pri nas smo samoupravljanje najprej uvedli na področju proizvodne dejavnosti l. 1950 in se je postopoma širilo na druga področja družbenega življenja. Zato ni prav, da samoupravljanje postavljamo v isto vrsto s tistim, kar je bilo omenjeno v okviru participacije v ožjem smislu, ker bi to pomenilo grobo poenostavitev, npr. enačenje samoupravljanja le z delavskimi sveti. itd. **Temeljna razlika je seveda družbena lastnina!**

Družbenolastninskih odnosov v samoupravnem družbenem delu ni mogoče izraziti s klasičnimi lastninskimi pravnimi formulami, temveč samo z bistveno novim sistemom ekonomskih in političnih odnosov, t.j. pravic in medsebojnih dolžnosti in odgovornosti delovnih ljudi v združenem delu. Proizvajalna sredstva v sistemu socialističnega samoupravljanja pripadajo vsakomur, kdor dela, kot najpomembnejši objektivni pogoj njegovega dela in njegove svobode kot delavca in ustvarjalca ter do teh sredstev ne more nihče imeti nikakršnih privatno-lastninskih pravic. Torej je bistvo lastnine v neomejenem razpolaganju. Z družbenimi sredstvi za proizvodnjo ne more razpolagati ne posameznik in tudi ne nobena skupina. Le reprodukcijska družbena sredstva (v družbeni lasti) lahko služijo izključno delu za zadovoljevanje osebnih in skupnih potreb in interesov delovnih ljudi. Vse druge oblike lastnine produkcijskih sredstev pa v tej ali oni obliki vodijo do pogajanj med "delom" in "kapitalom", torej med delavci in kapitalisti oz. lastniki glede delitve rezultatov dela. Danes naši delavci v glavnem vsa vprašanja, vse probleme itd. rešujejo sami med seboj predvsem na podlagi samoupravnega sporazumevanja in dogovarjanja.

Za nesamoupravne družbe različnih tipov je prav gotovo ena izmed značilnosti ta, da so predvsem delodajalci, ponekod sindikati itd. zaskrbljeni tudi zaradi težnje delavcev po participaciji. Ozadje je jasno: ne dati delavcem v roke oblasti. Npr. nemški delodajalci so proti večji udeležbi delavcev pri upravljanju zaradi tega, da se ne bi delavci "nalezli" komunističnih idej sovjetskega, kitajskega ali jugoslovanskega tipa. Podobna gledanja so tudi v drugih državah, kjer so kapitalistični družbenoekonomski odnosi. Kljub temu pa danes že obstajajo različne oblike participacije: v socialističnih, kapitalističnih, v razvitih deželah ter v deželah v razvoju. Vprašanje ni več "da" ali "ne", ampak "kako" naj delavci participirajo v upravljanju podjetij.

V razvitih kapitalističnih državah izvajajo upravičenost delavcev, da sodelujejo pri upravljanju podjetij, iz štirih načel, in sicer: iz lastnine, dela, tehnologije in iz programov političnih strank. Vse to ima svoj pomen in zahteva širše vključevanje delavcev v upravljanje podjetij oz. gre za uresničevanje vedno bolj prisotne težnje delavcev, da obvladajo pogoje in rezultate dela. Po nekaterih mednarodnih ocenah so našemu samoupravljanju najbolj podoben sistem upravljanja uvedli v delu industrije in kmetijstva, in sicer v Alžiriji (po osvoboditvi l. 1963), kjer imajo delavske skupščine, izvoljene delavske svete, upravne odbore in direktorje. Vendar so v Alžiriji uvedli samoupravljanje le v nekaterih podjetjih, t.j. v tistih, ki so jih l. 1962/1963 zapustili posebni lastniki (v kmetijstvu je takih delavcev nekaj nad 200.000, v

industriji pa ima samoupravo okrog 300 podjetij oz. 15000 do 20.000 delavcev. To samoupravljanje v Alžiriji je podobnemu našemu iz l. 1950. Zadnje čase Alžirci pogosto poudarjajo, da cilj sodelovanja delavcev pri socialističnem upravljanju podjetij niso samo ekonomskega, ampak političnega, socialnega in kulturnega značaja. Skratka, v Alžiriji si močno prizadevajo za celovit razvoj človeka na vseh nivojih družbenoekonomskega področja.

V zadnjem času uvajajo samoupravljanje tudi v Peruju, in sicer na področju "družbene lastnine". Področje družbene lastnine se naj bi postopoma širilo in samoupravljanje naj bi v naslednjih letih zajelo več kot 1.000 podjetij.

Tudi na Poljskem v določenem smislu opredeljujejo sodelovanje delavcev pri odločanju kot neko vrsto samoupravljanja, in sicer že od l. 1956, ko so začeli uvajati delavske svete.

Glede na nekatere še vedno aktualne dogodke, ki so razburili svetovno javnost, je prav, da nekoliko osvetlimo vlogo delavstva v odločanju v podjetjih na Poljskem in vlogo njihovih organov.

Na Poljskem so se začeli delavski sveti uvajati l. 1956, in sicer kot izraz težav v odnosih med delavci in vodstvi podjetij, seveda v okviru centralno-planškega gospodarstva. Pozneje se je vloga delavskih svetov zaradi različnih teženj nekoliko spremenila. Organi delavskega samoupravljanja v podjetjih na Poljskem so: delavska samoupravna konferenca, delavski svet, predsedstvo delavskega sveta in delavski sveti posameznih oddelkov (ti so se razvili v zadnjem času in so tipični za obdobje Poljske in do zadnjih dogodkov oz. dokaj razsežnih stavk delavcev). Delavska samoupravna konferenca je na ravni

podjetja glavni organ, ki bi naj zagotovil vlogo delavcev pri odločanju v podjetju in se praviloma sestaja štirikrat na leto. Sestavljajo jo vsi člani komiteja za delo plenuma Združene delavske partije Poljske, člani komiteja za delo sindikatov, delavski svet, komite za delo pri mladinski organizaciji ter predstavniki znanstvenih in tehničnih organizacij v podjetju. Glavne pristojnosti te delavske samoupravne konference na Poljskem so predvsem:

- da odloča in daje mnenja o letnem in dolgoročnem gospodarskem načrtu podjetja,
- da oblikuje obvezne socialne programe podjetja in nadzoruje njihovo izvajanje,
- da soodloča o sistemu plač v podjetju in o racionalnem vodenju osebja,
- da potrjuje delovna pravila in pravila plačevanja v podjetju,
- da daje mnenje o načrtih prihodnjega razvoja podjetja in o uvajanju ustreznih organizacijskih ter tehničnih ukrepov,
- da ocenjuje aktivnost vodstva v podjetjih na osnovi stališč ekonomskih interesov države in zaposlenih v podjetju.

Med zasedanjem konference skrbijo za zagotavljanje vpliva delavcev na delavski svet in predsedstvo delavskega sveta kot njegov izvršilni organ. V enotah podjetja pa te funkcije opravljajo delavski sveti posameznih oddelkov.

Celotno dejavnost organov delavskega samoupravljanja v podjetjih na Poljskem usklajujejo sindikati, ki organizirajo izbiro članov delavskega sveta in zagotavljajo določene pogoje za delo teh samoupravnih organov. (se nadaljuje)

Domačija pri Uršlji gori, barvni pastel, 1975

KNJIŽNICA "KSAVERJA MEŠKA" SLOVENJ GRADEC

KNJIŽNE NOVOSTI od 15. maja
do 15. oktobra 1980

I. SPLOŠNO

1. KOCJAN, G.—M. Žnidarič: Knjiga in bralci. — knj. 2.—Lj, 1980.—
2. LEKSIKON Jugoslovanskega leksikografskega zavoda. — Zgb, 1974.—
3. VRIŠAR, S.: Mariborski muzej II: Umetnostna zbirka. — Lj, 1979.—
4. ZBORNIK za zgodovino naravoslovja in tehnike. — knj. 1, 3, 4. — Lj, 1971, 1975, 1979.—
5. ZBORNIK Goriške knjižnice Franceta Bevka. — N. Gorica, 1979.—

II. PSIHOLOGIJA

1. LACAN, J.: Štirje temeljni koncepti psihoanalize. — Lj, 1980.—

III. DRUŽBOSLOVJE (politika, gospodarstvo, pravo, javna uprava, izobraževanje, etnografija)

1. BRITOVŠEK, M.: Carizem, revolucija, stalinizem. — 2 dela. — V Lj, 1980.—
2. HAUG, W.F.: Predavanja za uvod v "Kapital". — V Lj, 1980.—
3. HILFERDING, R.: Finančni kapital. — V Lj, 1980.—
4. JAMBREK, P.: Od plemena do države. — Lj, 1980.—
5. KARDELJ, E.: Izbrani teksti. — Knj. 4. — Lj, 1980.—
6. LIČINA, D.: Dvajseti človek. — Lj, 1980.—
7. LJUDSTVA sveta. — Knj. 5, 6. — Lj, 1980.—
8. LUBEJ, F.: Odločitve: Boj za demokratizacijo sokolstva na Slovenskem. — Lj, 1980
9. RIZMAN, R.: Marksizem in nacionalno vprašanje. — V Lj, 1980.—
10. STANIČ, J.: Razpota komunizma. — Lj, 1980.—
11. STREKELJ, K.: Slovenske narodne pesmi. — 4 knj. — V Lj, 1980.—
12. TOMŠIČ, V.: Izbrani teksti. — 2 knj. — Lj, 1980.—
13. VRATUŠA, A.: Profili nevršenosti. — Lj, 1980.—
14. VREG, F.: Javno mnenje in samoupravna demokracija. — Mb, 1980.—
15. ZIHERL, B.: Temelji marksistične obče sociologije. — Mb, 1979.—
16. ZELJEZNOV, D.: Rupnikov proces. — Lj, 1980.—

IV. NARAVOSLOVJE

1. GEISTER, I.: Slovenske ptice. — Lj, 1980.—
2. GREGORI, J.: Zelenci, izvir Save Dolinke. — Lj, 1980.—
3. KORNHAUSER, A. — M. Perper: Organska kemija. — Lj, 1979.—
4. KVATERNIK, F.: Fizični naravoslovci. — Lj, 1980.—
5. SOTESKA Huda luknja. — Lj, 1980.—
6. US, H.: Geologija. — Lj, 1975.—

V. MEDICINA

1. BAKONČE, P.: Glavoboli in migrena. — Lj, 1980.—
2. COURNOT, L.: Srčni infarkt. — Lj, 1980.—
3. KÖSTER, H.: Dietna kuhinja. — Lj, 1980.—
4. MESSEGUE, M.: Narava ima vselej prav. — Lj, 1980.—
5. NOVI veliki Kneipov priročnik. — Trst, 1980.—

VI. TEHNIKA — TEHNOLOGIJA

1. ANDOLŠEK, D. — M. Furlan: Poslovna korespondenca. — Lj, 1979.—
2. DOMAČI pek. — Zgb, 1980.—
3. KNEZ, M.: Domača peka kruha. — Lj, 1980.—
4. LIKOVEC, A.: Tehnologija lesa. — Lj, 1980.—
5. RAKUŠA, R.: Slovenska stenografija. — 2 dela. — Lj, 1978, 1980.—

VII. UMETNOST

1. KOCJANČIČ, D.: Fotografirajmo — snemajmo. — Lj, 1980.—
2. MORAVEC, D.: Slovensko gledališče od vojne do vojne. — V Lj, 1980.—

VIII. ŠPORT — PLANINSTVO

1. DÖRING, I.: Telovadba za vsak dan. — Lj, 1980.—
2. TRIGLAV, gora naših gora. — Mb, 1980.—

IX. JEZIKOSLOVJE — LITERARNA TEORIJA

1. BERNIK, F.: Problemi slovenske književnosti. — Lj, 1980.—
2. GANTAR, K.: Grške lirične oblike in metrični obrzci. — Lj, 1979.—
3. GOLOB, B.: Znani obrzi. — Lj, 1980.—
4. INKERT, A.: Novi spomini na branje. — Lj, 1980.—
5. KOS, J.: Romantika. — Lj, 1980.—
6. OTON Zupančič v prevodih. — Koper, 1980.—
7. POGAČNIK, J.: Starejše slovensko slovstvo. — Mb, 1980.—
8. STANOVNIK, M.: Angloameriške smeri v 20. stoletju. — Lj, 1980.—
9. URBANČIČ, B. — A. Jedlička — P. Hauser: Češčina. — Mb, 1980.—

X. KNJIŽEVNOST

— pesništvo in dramatika

1. ADY. — Lj, 1980. — (lirika)
2. ELITIS, O.: Izbrane pesmi. — Lj, 1980.—
3. PINDAR. — Lj, 1980. — (lirika)
4. PONIŽ, D.: Spolno življenje grofa Tahija. — Mb, 1980.—
5. STANKOVIČ, B.: Drame; JANČAR, D.: Red in pekel. — Mb, 1980.—
6. ŠLAMUN, T.: Zgodovina svetlobe je oranžna. — Mb, 1980.—
7. TADIJANOVIČ, — Lj, 1980.— (lirika)
8. UNGARETTI. — Lj, 1980.— (lirika)
9. VILLON. — Lj, 1980.— (lirika)
10. WORDSWORTH. — Lj, 1980.— (lirika)
11. WUDLER, B.: Perpetuum mobile. — Mb, 1979.—

— proza

1. BHÉLY, O. — QUENUM: V pasti življenja. — M. Sobota, 1980.—
2. BOŽOVIČ, S.: Tebi, moja Dolores. — Lj, 1980.—
3. BUCK, P. S.: Dobra zemlja. — Lj, 1980.—
4. CARR, Ph.: Čarovnica z morja. — M. Sobota, 1980.—
5. CARTAZAR, J.: Dobitniki. — M. Sobota, 1980.—
6. CHUN-CHAN, J.: Vas v hribih. — Lj, 1980.—
7. ČRNOLOGAR, L.: Na gredi. — Lj, 1980.—
8. DAVIS, H.: Beatli. — 2 dela. — M. Sobota, 1980.—
9. FISCHER, M. L.: Porodnišnica. — Koper, 1980.—
10. FISCHER, M. L.: Otroški zdravnik. — Koper, 1980.—
11. FISCHER, M. L.: Možganski oddelek. — Koper, 1980.—
12. FISCHER, M. L.: Nezdodna klinika. — Koper, 1980.—
13. GABORVIČ, N.: Razdalje. — Mb, 1980.—
14. GOLDMAN, W.: Čarovnja. — Mb, 1980.—

15. HARTLEY, L. P.: Volčja češnja. — Lj, 1980.—
16. HORVAT, K.: Zatrto hrepenenje. — Lj, 1980.—
17. JEROFEJEV, V.: Moskva-Petuški. — V Lj, 1980.—
18. KADES, H.: Hiša lepih sanj. — Mb, 1980.—
19. KANE, H.: Kauč. — Mb, 1980.—
20. KEMAL, J.: Upornik Memed. — M. Sobota, 1980.—
21. KANIN, G.: Tracy in Hepburnova. — Mb, 1980.—
22. KESTEN, H.: Jaz, kralj. — V Lj, 1980.—
23. KIDNER, J.: Crimaldi. — V Lj, 1980.—
24. KIRST, H. H.: Povojni zmagovalec. — Koper, 1980.—
25. KONSALIK, H. G.: Skrivnost sedmih palm. — Koper, 1980.—
26. KVEDER, Z.: Njeno življenje. — Mb, 1980.—
27. LOKAR, D.: Rodovi. — Lj, 1980.—
28. MAJDAK, Z.: Tiha groza. — Lj, 1980.—
29. MAUGHAM, S.: Tesno domovanje. — Lj, 1980.—
30. MENCINGER, J.: Abaddon. — Lj, 1980.—
31. MILČINSKI, F.: Zbrani spisi. — knj. 4. — Lj, 1980.—
32. MOMMSEN, T.: Rimska zgodovina. — Lj, 1980.—
33. MORAVIA, A.: Notranje življenje. — M. Sobota, 1980.—
34. MOTRAM, P.: Grk Miron. — V Lj, 1980.—
35. MUNIH-Petrič, J.: Za kos kruha. — Lj, 1980.—
36. N'DIAYE, A.: Asoka ali poslednji dnevi Kumbija. — Mb, 1980.—
37. NENADIĆ, D.: Dorotej. — Lj, 1979.—
38. PERGIALIS, N.: Komandirka Argiro. — M. Sobota, 1980.—
39. PREGELJ, I.: Zgodba zdravnika Muznika. — Lj, 1980.—
40. PRUDHOMME, S.: Izbrano delo. — Lj, 1980.—
41. QOSJA, R.: Smrt preži v očeh. — Lj, 1979.—
42. RADULOVIC, F.: Umazana sled. — Lj, 1980.—
43. ROŽANC, M.: Vstajenje mesa. — Lj, 1980.—
44. SADHU, A.: Dan Bombaya. — M. Sobota, 1980.—
45. SCIASCIA, L.: Nasilje. — V Lj, 1980.—
46. SELIMOVIC, M.: Otok. — Lj, 1979.—
47. SIMENON, G.: Pismo mojemu sodniku. — Lj, 1980.—
48. STEVANOVIČ, V.: Zmajji s periferije. — Lj, 1979.—
49. TOMIZZA, F.: Boljše življenje. — Koper, 1980.—
50. TROYAT, H.: Pajek. — V Lj, 1980.—
51. UPTON, P.: Večer pred dvajsetim aprilom. — M. Sobota, 1980.—
52. WOHL, B.: Kitajski sindrom. — Mb, 1980.—
53. WOUK, H.: Vihre vojne. — 2 dela. — Mb, 1980.—
54. ZIDAR, P.: Njene oči. — Lj, 1980.—

XI. DELA ZA MLADINO

— pesmi in dramatika

1. BALOG, Z.: Jaz osel. — Lj, 1980.—
2. ČERNE, A.: Metuljčki. — Lj, 1980.—
3. KOVIČ, K.: Zlata ladja. — Lj, 1980.—
4. PAVČEK, T.: Vrtiljak. — Lj, 1980.—
5. SONČNICA na rami. — Lj, 1980.—
6. SMIT, J.: Ježek se ženi. — Lj, 1980.—
7. ZUPANČIČ, O.: Ciciban, ciciban, dober dan. — Lj, 1980.—
8. ZUPANČIČ, O.: Mehurčki in petdeset ugank. — Lj, 1980.—

— ljudsko slovstvo

1. LISICA pridigala kokošim. Lj, 1980.—
2. PETIŠKA, E.: Stare grške bajke. — Lj, 1980.—
3. PRAVLJICE jugoslovanskih narodov. — 3 knj. — Lj, 1978.—
4. TISOČ in ena noč. — Lj, 1980.—

— poljudno za mladino

1. LAH, A.: Slovensko Primorje. — Lj, 1980.—
2. MUŠIČ, J.: Oton Zupančič. — Lj, 1980.—
3. SKET, B.: Življenje v kraškem podzemlju. — Lj, 1979.—
4. SPOLNA vzgoja: 7-18 let. — 4 knj. — Mb, 1979.—

— za cicibane

1. GLOGOVAC, Z.: Jakec, kje so? — Lj, 1980.—
2. GLOGOVAC, Z.: Mihec, kje si? — Lj, 1980.—
3. FARJEON, E.: Moja mala knjižnica. — Lj, 1980.—
4. KATAJEV, V. P.: Cvetka — sedemcvetka. — Lj, 1980.—
5. KREIGHER, N.: Akcija. — Lj, 1977.—
6. LISIČJA sola. — Lj, 1980.—
7. MAMICA saj bom pridna. — Lj, 1980.—
8. MEDVEDJA svatba. — Lj, 1980.—
9. MIHELIC, M.: Ticek Matiček. — Lj, 1980.—
10. PREŽIHOV, V.: Levi devžej. — Lj, 1980.—
11. PUŠKIN, A. S.: Pravljice. — Lj, 1980.—
12. REICHMAN, J.: Konjček. — Lj, 1980.—
13. REICHMAN, J.: Muca. — Lj, 1980.—
14. STUPIČA, M. L.: Lokomotiva. — Lj, 1980.—
15. TARTALJA, G.: Mačji kašelj in živali. — Lj, 1980.—
16. VITEZ, G.: Zrcalce. — Lj, 1980.—
17. ZLATA ribica. — Lj, 1980.—

— za pionirje

1. HAGGARD, H. R.: Salomonovi rudniki. — Lj, 1980.—
2. HOFMAN, B.: Ringo Star. — Lj, 1980.—
3. KIPLING, R.: Knjiga o džungli. — Lj, 1980.—
4. KIPLING, R.: Druga knjiga o džungli. — Lj, 1980.—
5. KREIGHER, N.: Aleš se potepa. — Lj, 1979.—
6. PAGON, A.: Ogarev: Kava in polenta. — Lj, 1979.—
7. ROZMAN, S.: Tri zgodbe. — Lj, 1970.—
8. STEVENSON, R. L.: Otok zakladov. — Lj, 1980.—
9. VIPOTNIK, J.: Dikove nezgode. — Lj, 1980.—

— za mladino

1. ASTURIAS, M. A.: Gvatemalske legende. — Lj, 1980.—
2. BOGOMIR Magajna: Izbrana mladinska beseda. — Lj, 1980.—
3. DICKINSON, P.: Plešoča medvedka. — Lj, 1980.—
4. GRABELJŠEK, K.: Učiteljica. — Lj, 1980.—
5. JOSIP Jurčič: Izbrana mladinska beseda. — Lj, 1980.—
6. KSAVER Meško: Izbrana mladinska beseda. — Lj, 1980.—
7. MATIJA Valjevca: Izbrana mladinska beseda. — Lj, 1980.—
8. VENCESLAV Winkler: Izbrana mladinska beseda. — Lj, 1980.—
9. STOJŠIN, V.: Kino v škaticli vžigalic. — Lj, 1980.—
10. VUČIČEVIČ, M.: Deček v viharju. — Lj, 1980.—

XII. ZGODOVINA — BIOGRAFIJE — ZEMLEJEPIS

1. BENESCH, K.: Uganke preteklosti. — Lj, 1979.—
2. BILANDŽIČ, D.: Zgodovina socialistične federativne Jugoslavije. — Lj, 1980.—
3. BIZETIČ, S.: Detinjstvo druga Tita. — Bgd, 1980.—
4. CERAM, C. W.: Pokopane kulture. — Lj, 1980.—
5. DULAR, J.: Župančičeva Vinica. — Lj, 1980.—
6. GRČIJA: turistični vodnik. — Lj, 1980.—
7. HEROINE Jugoslavije. — Zgb, 1980.—
8. IRVING, D.: Rommel. — Lj, 1980.—
9. KOS, J.: Tiskarna Podmornica. — Lj, 1980.—
10. KLOPČIČ, F.: Desetletja preizkušeni: spomini. — Lj, 1980.—
11. KLUN, A.: Prekomorci v narodnoosvobodilni vojni. — Lj, 1980.—
12. LIKAR, P.: Lev Milčinski. — Lj, 1980.—
13. LIKAR, P.: Lojze Ude. — V Lj, 1980.—
14. MIKUŽ, J.: Stolnica v Kopru. — Lj, 1980.—
15. PETRU, P.: Narodni muzej — Blejska arheološka zbirka. — Lj, 1980.—
16. PRISPEVKI za zgodovino delavskega gibanja. — L. 18-19. — št. 1-2. — Lj, 1979.—
17. SLABE, M.: Polhograjska gora. — Lj, 1980.—
18. STOPAR, I.: Dobrna. — Lj, 1980.—
19. STRUGAR, V.: Jugoslavija 1941—1945. — Lj, 1980.—
20. SULZBERGER, C. L.: Sedem celin in štirideset let. — Zgb, 1980.—
21. VJEČNI prvi maj. — Zgb, 1980.—
22. VRHNIKA — prečuden kraj. — Lj, 1980.—
23. ZGODOVINA v slikah. — Knj. 15: 1850—1918. — Lj, 1980.—
24. ZUPANČIČ, M.: Gradovi na Domžalskem in moravškem območju. — Lj, 1979.—
25. ŽGAJNAR, M.: Ljubljana v bodoči žici. — Lj, 1980.—

MARJAN PUNGARTNIK

Dekor blodenj

I.

v ostareli zgradbi
kjer gloda mrak nevidni rob klavirja
poskušam posmehu navkljub
obnoviti celice bivanja
takšna je pač njegova moč
zjutraj omotičen iščem tipke dojk
posvojen v vonju vrelega mleka
njegova obljuba je tako neskončna
obljuba veličastne nespečnosti
vesoljne umno prosojnosti

II.

spokojnost: v poznem poletju
me sonce kakor pločevinko odpira
trepetaje tipa njegov bajonet
skozi plasti; daleč nazaj
tako malo ljudi je zagorelo
v eksploziji češnjeve smole
in niti mene ni, le neskončno
še neopredeljeno lebdí:
svetloba

III.

sanjal sem popolno pesem
o vlaku
ki mu razpada skladnja
in osvetljeni vagoni
teko
in v vsakem od njih
tako svobodni konji
in v njihovih glavah
cvrkutajo
besneče svobodni ptiči
in vse je
z gladko mehko
potovalo po mojih žilah
prav do jutra

IV.

sanjati svoj bes svojo nežnost
skozi blago deževno preobleko
strupnik. nemoče
samo sence rodu plahutajo
in se skozi pretaka stvarnost

V.

ponoči
marširajo kutine
spite raje
v snegu
v mlečni protisnovi
ostrina
v mlahavi senci

BOGDAN ŽOLNIR

O RAZVOJU PARTIJE IN SKOJ-a V SLOVENJ GRADCU

(nadaljevanje povzetka iz daljšega teksta)

Slovenjgraška partijska organizacija je bila od začetka povezana s pokrajinskim komitejem. K sekretarju Slavku Šlandru v Škofjo vas pri Celju je hodil Pavle Juvan, na zvezo v Maribor pa najprej Ferdo Januška, zatem tudi Jože Šprager, ki je prinašal prve tiske Osvobodilne fronte, imel pa je tudi izgovor, da ga je pošiljal na pot njegov stric Janko Župančič po razne ključavničarske potrebščine. Še v Iršičevi dobi, seveda po napadu Nemčije na Sovjetsko zvezo, ko so Nemci neprenehoma poročali o bliskovitih uspehih v Rusiji, so se začeli tukajšnji mladi komunisti in skojevci ogrevati za odhod v partizane. V juliju 1941 je partijska organizacija utrpela izgubo treh članov, ko je moral zapustiti Slovenj Gradec sekretar skojevske celice, Jože Šprager, zato ker ga je že iskal gestapo okoli 18. julija sta bila odpoklicana tudi inž. Rado Iršič in Štefica Štiblerjeva, katerima je PK KPS za severno Slovenijo določil v Mariboru nove dolžnosti. Pred sekretarjem celice Valentinom Francetom so se pojavljale vse večje odgovorne naloge. K sreči je prišel tedaj v Slovenj Gradec sošolec Zdravka Čebularja Tine Lah, s katerim sta v Mariboru skupaj z Maksom Gašperičem zorela že od leta 1908 iz skojevca v komunisto. Tine Lah se je takoj ob prihodu povezal s partijsko organizacijo, v kateri so bili ob sekretarju Francetu tudi njegova žena Marija, Pavle Juvan, Ignac Smeh, nekdo iz Tovarne meril in nekdo iz Tovarne usnja, pa Tine Lah in Zdravko Čebular, ki je že imel v Mislinju zelo delavno skojevsko skupino.²⁰

Ko se je v Slovenj Gradcu zadnjič sestala skojevska skupina v gozdu nad mestnim kopališčem, so se znašli vsi skojevci v zagati, ker so zvedeli, da so tri policijske čete in orožniki zasedli v mestu vse hiše in lovili (določene) Slovence za izselitev; nihče izmed skojevcev ni upal domov. To je bilo 19. julija 1941, ko so Nemci iz Slovenj Gradca in njegove okolice izgnali v Slavonsko Požego 296 aretiranih oseb.²¹

Vse močnejše osvobodilno gibanje in sabotažna dejanja na okupiranem slovenskem ozemlju so Nemce tako iznenadila, da so pričeli streljati vsakogar, ki so mu dokazali povezavo s komunističnim uporom in Osvobodilno fronto. Prvi uporni Slovenci so padli kot talci 30. julija 1941. Franc Vrunč, domačin iz Slovenj Gradca, ki so ga Nemci ujeli kot sekretarja okrožnega komiteja KPS Celje in kot komandirja celjske partizanske čete, pa je bil v

Miloš Zidanšek, član PK KPS

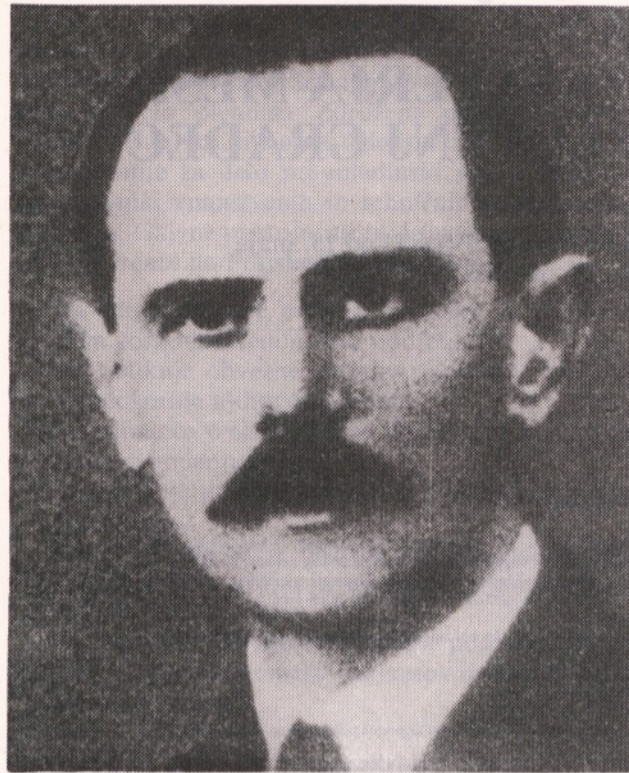
Mariboru ustreljen 24. avgusta 1941. Zaostritev med partijo in nacizmom se je vse bolj večala, tudi navodila komunistične stranke so bila jasnejša, zahtevnejša, brezkompromisna, kljub nacističnim rdečim plakatom, ki so oznanjali smrt najboljših sinov slovenskega naroda. Profesor Tine Lah je zapisal v spominskih karakteristikah o osebnosti sekretarja slovenjgraške partijske celice Valentina Franceta, ki velja za obdobje, ko so nacisti uvedli sistem zverinskega ubijanja vseh onih, ki so jim bili nasprotni, da bi jih ustrahovali; Tine Lah je zapisal, da je bil France prikupne narave, inteligenten, načitan, razgledan, odločen, zelo sposoben organizator, ki je vsakogar prepričeval, da mora biti fašizem in nacizem z orožjem strt, zato bo treba čimprej v partizane. V tem smislu sta začela v tisti težki dobi pridobivati podeželsko ljudstvo za sodelovanje z Osvobodilno fronto tudi Tone Britovšek, ki mu je ljudstvo nadelo ilegalni naziv Propaganda in Adolf Ankon. Dosegala sta vidne uspehe, kar so v naslednjem letu ugotavljali še partizani Pohorskega bataljona, sicer sta pa sama sproti spoznavala, da ju ni nihče iz širne Mislinjske doline izdal in prijavil gestapu.

Ko je čital Valentin France-Zdravko v partijskem glasilu "Delo" sestavek Veliki boj svobodoljubnih narodov proti fašističnim razbojnikom in da je treba razširiti sabotažne akcije in s tem prizadejati okupatorjem nepopravljivo škodo²², je spoznal, da so bila njegova gledišča v spopadu z okupatorjem pravilna. Sekretar celice France je že pred tem nagovarjal ključavničarja Janka Župančiča, komunisto do poletja 1921, naj mu pomaga v pripravah za miniranje transformatorja v Starem trgu in za razstrelitev železniškega mostu pod Rahtelom, France je tedaj naročil svojemu bivšemu vajencu in pomočniku Ferdu Januški, ki je že bil na delu v Dravogradu, naj čimprej minirajo manjšo elektrarno na reki Meži. Od Zdravka Čebularja iz Mislinja pa je terjal, naj njegova skojevska skupina razstrelji elektrovod visoke napetosti, ki je tekel iz Velenja preko Graške gore do rudnika v Mežici. Priprave so stekle, o tem je zapisal Tone Lah sledeče: "Zelo težka in odgovorna akcija, ki jo je takrat pripravljala partijska organizacija v Slovenj Gradcu, je bil načrt o miniranju tedanje elektrarne v Dravogradu, na reki Meži. Na delovišču smo imeli močno razpredeno organizacijo, dobavili smo jim že dinamit, vendar so gestapovci dan pred nameravano razstrelitvijo elektrarne vse naše ljudi aretirali."²³

Usoda uporniške skupine v Dravogradu, v kateri so bili nad vse aktivni trije bivši skojevci iz Slovenj Gradca: Ferdo Januška, Oskar Slemenik in Ervin Mlekuž, je bila grozljiva predvsem zato, ker so že imeli vzpostavljeno zvezo, da bi se pridružili Pohorski partizanski četi, kamor sta že odšla zaradi dogovora Ferdinand Januška in Oskar Slemenik, toda kurirja Pohorske čete Vlada Robiča ni bilo na dogovorjeno javko, ker mu je nemška hajka na Pohorju avgusta 1941 preprečila premik do Kremžarjevega vrha. V boju z nacisti in gestapom neizkušeni komunisti in skojevci dravograjske uporniške skupine so pogrešili, ko so vse velike načrte zaupali v ljubezni do ruskega naroda delavcema Siemsenovega podjetja Postnikovu in Sikolovu, ki pa nista bila ujeta rdečearmejca, temveč potomca ruske buržuazije, v Dravogradu že agenta gestapa. Ernesta Mlekuža je izdal na delovišču v Rimskem vrelcu neki Ernest Ledinek. 22. avgusta 1941 so Nemci aretirali prav vse člane Golobove skupine, jih 1. septembra prepeljali v Begunje, 3. septembra pa ustrelili sedem iz Golobove skupine. Tedaj sta padla kot talca Ferdo Januška in Oskar Slemenik, 17. septembra 1941 še Ervin Mlekuž, ki še ni dopolnil niti 18 let, njegovo sporočilo materi je dokazovalo visoko zavest, ljubezen do matere, predanost domovini.²⁴

Zalo pomembno je tudi pisano sporočilo Tineta Laha, ki govori o gostilničarju Tonetu Rogini, pri katerem je ležala v Podgorju večja količina dinamita in drugega streliva, puške in strojnica, tako sta s Francetom orožje in strelivo ponoči prenašala za potrebe Pohorske čete na javko vrh Kremžarjevega vrha, tja je Jože Šprager s skojevci odnesel tudi težko strojnico stare jugoslovanske vojske iz Župančičeve delavnice, Karel in Marija Polenik, oskrbnika koč pa sta vzdrževala zvezo s partizani.²⁵

Konec avgusta 1941, se je pojavil v Mislinjski dolini partijski aktivist Franc Farčnik — imenovan tudi Dušica, katerega je poslal kot svetovaleca CK KPS, da bi pomagal širiti in utrjevati osvobodilno gibanje, predvsem Osvobodilno fronto. Bilo je konec avgusta

Franc Farčnik — Dušica

1941 ko je sekretar France napotil dijaka Marjana Britovška in Rada Ferjana v Šmiklavž, kjer sta se v gozdu nad Velunjskim jarkom srečala s Tonetom Ulrihom-Petkom in Francem Farčnikom-Dušico, tamkaj je bil tudi Zdravko Čebular in še dva nepoznana mladeniča, tu jim je Dušica dal navodila za razširitev uporniškega delovanja in za izvajanje sabotažnih akcij. Kmalu zatem je prišel Dušica v Slovenj Gradec, sestanka v Francetovem stanovanju so se udeležili France in njegova žena, Tine Lah, Pavle Juvan ter Marjan Britovšek.²⁶ Tedaj so se skojevci pripravljali za požig Lobejevega hleva, vendar je prisotni Lojze Šušmelj odsvetoval to namero, bil je prepričan, da bi jih Nemci odkrili, saj so se že do tedaj izmikali vsakršni nacistični proslavi, in bili že vsi skupaj ogreti za odhod v partizansko četo, bili so tudi prepričani, da se bo na vzhodnem bojišču stanje preobrnilo, ko bo Rdeča armada na hitro obračunala z Nemci. Potem ko je skupina Pohorske čete zvečer 11. avgusta 1941 napadla nemške orožnike v Ribnici na Pohorju, je ta četa v sestavi Štajerskega bataljona vpadla v noči od 7. na 8. oktober 1941 v Šoštanj. V pripravah na to veliko dejanje je prišel v začetku oktobra 1941 v Slovenj Gradec svetovalec pokrajinskega komiteja KPS za severno Slovenijo Dušan Kveder, ki se je zaustavil pri sekretarju celice Valentinu Francetu tudi pri Tretjaku in Tinetu Lahu, od koder je odšel preko Mislinja do Pohorske čete na Graško goro. Že pred tem, ko se je Pohorska četa umaknila 18. septembra 1941 s Pohorja skozi Mislinje, je organizacija Osvobodilne fronte v Slovenj Gradcu, Šmartnem, Mislinji, Šmiklavžu in Doliču zbrala potrebno hrano za Pohorsko četo, ki so jo spravili do Čebularja oziroma do Alberta Časa na Levovsko, kjer so partizani nekaj noči počivali; od Franceta in Smeha iz Slovenj Gradca so odpremili v Mislinje raznovrstno opremo, obuvalo, obleke, perilo, tudi nekaj streliva in orožja. Sekretar France je namreč stopil do nekaterih zavednih trgovskih uslužbencev, ki so bili po tedanjih nemških trgovinah in jim zaupal, da potrebuje nujno pomoč, ni povedal za koga, vsi pa so vedeli, da gre za partizane na Pohorju. Iz bivše Rojnikove šiviljske delavnice so v prvem letu okupacije posredovali precejšnje količine perila, France je vse zbrano posredoval Zdravku Čebularju, on pa naprej Pohorski četi.²⁷

Nepričakovani napad Štajerskega bataljona na Šoštanj je Nemcem dokazal, da podpira partizane vse slovensko ljudstvo, ki ga je povezala Osvobodilna fronta. Takoj po napadu na Šoštanj, je prišel Dušan Kveder znova v Slovenj Gradec, kjer se je ponovno sestel pri Francetu z Ignacem Smehom, ki je Kvedra seznanjal z vsemi bodočimi nemškimi ukrepi, zanje je zvedel pri Nemcih, saj je kot soboslikar nenehno čistil policijska, orožniška in gestapovska stanovanja. Dan zatem je prišlo v Francetovem stanovanju do srečanja med Ignacem Smehom in nekim elektromonterjem G., ki ga je France opisal kot povsem zanesljivega, saj je stalno zahajal tudi h kmetu Gamsu v Stari trg, kjer so se ob radijskem sprejemniku sestajali takratni pristaši osvobodilnega gibanja. Toda G. je že bil v službi gestapa, zato so Nemci 15. oktobra 1941 aretirali sekretarja tako

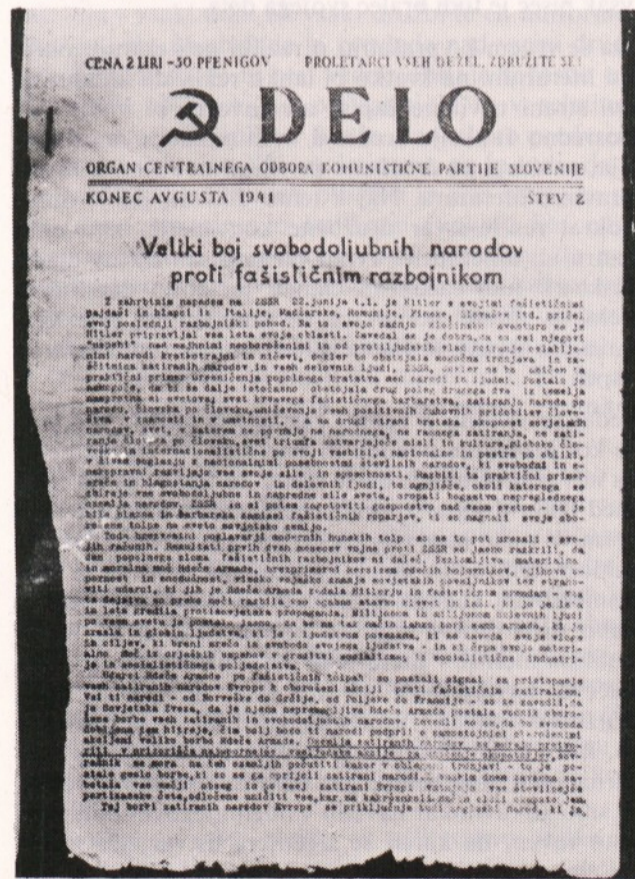

uspešne partijske organizacije Valentina Franceta-Zdravka, tudi vse Gamsove in Ignaca Smeha, skupno enajst oseb, ki so jih 16. oktobra 1941 predali v zapore gestapa v Mariboru.²⁸ Vse to se je zgodilo le teden dni po uspešnem napadu Štajerskega bataljona na Šoštanj, dan ali dva po odhodu Dušana Kvedra od Francetovih, ko je Kveder prepričal Franceta in njegovo ženo, da sta dala pokrajinskemu komiteju za kurirko njuno hčerko Nado, ki jo je Štefka Štiblerjeva odvedla okoli 12. oktobra 1941 na delo v Celje.²⁹

Po aretaciji Valentina Franceta-Zdravka je prevzel sekretarske posle slovenjgraške celice Tine Lah. To je bilo v dneh sredi oktobra 1941, ko pokrajinskemu komiteju ni uspelo, da bi obnovil delo partijskih celic v Dravogradu in na Prevaljah, kjer je gestapo odkrila komunistično dejavnost in večino njihovih članov ustrelila, oziroma pomorila v Auschwitzu. Slovenj Gradec je izgubil skoraj vse komuniste in skojevce, ostali so samo še Tine Lah, Pavle Juvan in v Mislinji Zdravko Čebular. Preko noči so tudi zmanjkale nekdanje zanesljive partijske javke pri Francetu, pri Štiblerju v Šmartnem in javka OF pri Gamsovih v Starem trgu, tako da je v Slovenj Gradcu ostalo le še zadnje shajališče pristašev osvobodilnega gibanja, pri Tonetu Britovšku na Celjski cesti, kamor so prihajali od spomladi Rado Iršič, Zdravko Čebular, Valentin France, Ignac Smeh, Dušan Kveder pa tudi Franc Farčnik-Dušica. Do tedaj so Nemci razbili tudi pokrajinski komite KPS za severno Slovenijo, ustrelili so njenega sekretarja Slavka Šlandra in Leona Novaka, ki ga je nasledil. Ujet je bil Blaž Röck-Silvo, Miloša Zidanška je CK — KPS odpoklical v Ljubljano, da ga Nemci ne bi ujeli. Le skupina OF v Mislinju pod vodstvom komuniste Zdravka Čebularja je še živela, to so dokazali 30. novembra 1941, ko so Adi Kolar, Ernest Prevolnik in Franc Zavrl-starejši po ukazu Zdravka Čebularja razstrelili električni daljnovod nad Šmiklavžem pod Graško goro. Pogorel je kilometer žice in transformator, da je bil mežiški rudnik več dni v zastoju. Francetova zamisel je bila izvršena, Čebular je dejal, da so jo opravili v silno težavnih okoliščinah "v čast oktobrske revolucije"³¹

Po nalogu Čebularja so 1. decembra 1941 razstrelili tudi most onstran Hude luknje. Zaradi neprevidnosti je ob koncu leta 1941 oziroma prve dni leta 1942 padla tudi mislinjska organizacija Osvobodilne fronte. Čebular, Prevolnik in Kolar so zbežali v ljubljansko pokrajino, kjer so se pridružili partizanom, ostali so padli kot talci.³²

12. decembra 1941 je prišel zopet v Slovenj Gradec Franc Farčnik-Dušica. Aktivisti so se zbrali pri Ignacu Smehu v Hugo Wolfovi hiši in se posvetovali o nalogah OF in povezavi z njenimi zaupniki po terenu. Tedaj je Dušica sprejel Adolfa Ankona v partijo, zatem pa ga je moral Anton spremljati od Mislinja do Dravograda, kjer je obiskal Toneta Skočirja na železniški postaji.

Partizanski tisk iz leta 1941

Gestapo je kmalu zatem Farčnika neznanu kje ujela in ga zaprla v gradu Borlu. Ker so ga Nemci strahovito mučili in zahtevali, da bi jim pojasnil organizacijo slovenskega osvobodilnega gibanja, se je raje sam končal, kot pa bi kot komunist izdal organizacijo. Vsaj tako je izpovedal na Borlu zaprtim župniku Tinetu Štefanciozi, preden si je z žličko prerezal na rokah žile.

Ob koncu leta 1941, ko so stale nemške armade pred Moskvo in Leningradom, so se zbrali v Silvestrovi noči pri Tonetu Britovšku preostali člani osvobodilnega gibanja. Prišli so Tine Lah, Rado Ferjan, Pavle Juvan, Britovškova sinova Stanko in Marjan, prišli so sodelavci Osvobodilne fronte Karel Tratnik, Karel Rotovnik, Mirko Areh in Ferdo Lužnik-Žagačev iz Šmartna. Ob prehodu v novo leto je spregovoril član partije Pavle Juvan, ki je omenil težke čase in naloge partije po razširitvi osvobodilnega gibanja, spomnil se je vseh dotedanjih slovenjgraških članov partije in Skoja, ki so že padli, to je Franja Vrunča, Ferda Januške, Oskarja Slemenika, Ervina Mlekuža, Vinka Železnikarja in Rada Iršiča. Zavedali so se, da bo vojna dolga, razšli so se z vero v našo končno zmago.

Tako so se torej oblikovali in rasli slovenjgraški komunisti in skojevci, ki so se udeležili upora v prvem letu okupacije in padli na braniku domovine. Če je trajala okupacija Jugoslavije 1501 dan, okupacija Slovenjgradca pa 1496 dni in če upoštevamo, da je počila na Slovenskem prva partizanska puška 22. julija 1941, so padli trije nekdanji slovenjgraški skojevci Nemcem v roke že trideset dni pozneje, sekretar France že 15. oktobra 1941, ko še niso potekli niti trije meseci od začetka upora so nacisti tudi Valentina Franceta-Zdravka zaradi komunistične upornosti maja 1942 v Starem piskru v Celju ubili. Še več! Slovenj Gradec, posebno Mislinjska dolina, je dala leta 1941 Franja Vrunča Celju, Rada Iršiča Mariboru, pokrajinskemu komiteju dve kurirki — Štefko Štiblerjevo in Nado Francetovo. In prav vsi so padli zaradi izdajstva v smrt ali v ječe!

Končno le ne smemo prezreti dejstva, da je komunistična stranka preko Osvobodilne fronte v najkrajšem času pridobila v narodnoosvobodilno gibanje takorekoč vse najvidnejše delavce bivših slovenskih fantov iz Mislinjske doline. To so bili Slavko Gams, Albert Čas, Ivan Gašper, Franc Mencinger, Lenka Mrzelova, Ančka Konečnikova, Karel Rotovnik, Štefan Goršek, Ivan Mrzel-Bučinek, Vinko Hartman, Franc Konečnik, Ivan in Niko Vrhnjak, ki so skoraj vsi padli kot partizani, kar predstavlja tedanji enotni nastop ljudstva Mislinjske doline proti nasilnemu okupatorju.

Viri in opombe:

- 20: Vyborni Vekoslav, brivec v Slovenj Gradcu, izjava o prvih kurirjih med Francetom in pokrajinskim komitejem — Slavkom Šlandrom. Jožko Sprager, Janko Župančič, Štefka Štiblerjeva, Miha Klakočar, Tine Lah, Ignac Smeh o razvoju partijske organizacije do Iršičevega odhoda, Nepoznatnih imen, po enega člana celice iz tovarne meril in tovarne usnja ni mogoče ugotoviti; izjave v AMLRSG.
- 21: Miha Klakočar, izjava v AMLRSG in Ferenc: Aretacije za drugi val deportacij od 9. 7. do 26. 9. 1941, str. 256.
- 22: Zbornik dokumentov NOV o bojih v Sloveniji VI-1, talci 24. 8. 1941, št. 140, str. 348 (v nadaljevanju Zb. VI-1); Osmrtnica za Slavkom Šlandrom in Franjem Vrunčem DELO, št. 3, september 1941 in SLOVENSKI POROČEVALEC z dne, 13. septembra 1941.
- Glasilo KPS DELO, št. 2, avgust 1941, ponatis ilegalnih izdaj 1947. Slovenski poročevalci št. 10, z dne, 2. 8. 1941 Proglas slovenskemu narodu, da poziva OF, vse Slovence na oroženo odpor; glej ponatis Slovenskega poročevalca 1938 — 1941, Ljubljana 1941.
- 23: Janko Župančič, Tine Lah, Ivan Veržun, Ivan Ferlež — izjave v AMLRSG.
- 24: Vlado Robič iz Ruš, Marija Polenik-Jelka, Alojz Kogelnik s Podklanca, Stanislav Urbanc, Srečko Potočnik in Tone Potočnik, izjave v AMLRSG; Nacistični arhiv Siemens Bau Union v elektrarni Dravograd. Zb. VI-1, št. 148, str. 367 o streljanju talcev iz Dravograda.
- 25: Tine Lah, Jože Sprager, Janko Župančič in Marija Polenik, izjave v AMLRSG.
- 26: O Francu Farčniku, Marjanu Britovšku, Tonetu Britovšku, Tinetu Lahu in Mariji Križajevi, izjave v AMLRSG.
- 27: Marjan Britovšek in Miha Klakočar, ustni izjavi v AMLRSG; Zb. VI-1, št. 21 z dne, 30. 8. 1941, str. 62 o napadu na Ribnico na Pohorju in Zb. VI-1, št. 33 do umika Pohorske čete s Pohorja 18. 9. 1941 in Zb. VI-1, št. 54 z dne 24. 10. 1941 o napadu na Šoštanj 7. 10. 1941.
- O Dušanu Kvedru, Nada France-Primožičeva o udeležbi Francetove družine v letu 1941; Tine Lah: Voditelj KP in Skoj leta 1941 v Slovenj Gradcu; Marija Polenik-Jelka: Že leta 1941 sem sodelovala s partijo in prvimi partizani; Hilda Vaupot: Prve zbirke za OF v Slovenj Gradcu.
- 28: Dušan Kveder-Tomaž in Ignac Smeh, ustni izjavi v AMLRSG. Ančka Gams-Konečnikova, izjava "NIKOLI ne bom pozabili"; AMLRSG. Vpisna knjiga gestapovskih zaporov Maribor za 16. 10. 1941, AMNO Maribor.
- 29: Nada France-Primožič, izjava v AMLRSG.
- 30: Tine Lah, Danica Čebular, Tone Britovšek, Kristina Štibler, izjave v AMLRSG.
- 31: Sekretar PK KPS Slavko Šlander talci: Zb. VI-1, št. 140, str. 348, ustreljen 24. 8. 1941.
- Šlandrov namestnik Leon Novak talci: Zb. VI-1, št. 178, str. 429, ustreljen 30. 10. 1941. Blaž Röck-Silvo, ustreljen 6. 3. 1942, skupno z Mislinjčani.
- Miniranje elektrovida iz Velenja do Mežice Adi Kolar, izjava v AMLRSG in arhiv rudnika svinec Mežica ter zbornik Mežiški rudnik 300 let, Mežica 1965, kjer piše: "...30. novembra 1941 je mežiški rudnik občutil partizansko gibanje, terenska trojka iz Mislinja je minirala električni daljnovod..."
- Rozika Navernikova iz Dolica, izjava o drugi sabotažni akciji pod Hudo luknjo 1. 12. 1941, ko je terenska skupina: Rozika, njen brat Franc in Ilija Barišič minirala most pod Hudo luknjo in izobesila slovensko zastavo. Izjava v AMLRSG.
- 32: Marija Križaj, Adolf Ankon in Tone Britovšek — izjava v AMLR Slov. Gradec.

Ferdo Januška

Oskar Slemenik

Ervin Mlekuž

Pavle Juvan

Franc Konečnik

JUR JURIČAN

Ni kaj rohneta

*spet mi bo
spodrsnilo
na sprhnjeni lestvi*

*čprav moledujem
čmeren
in prazen navdiha
v krevljasti list*

*na predstavi črk
se bom nenadoma
izčrpan in nepredušen
opotekel
razvejan v svoji vlogi
z istim ogrinjalom
naščuvanim v panj besed*

*in potem se bom zgrudil
z medlo leščerbo v roki
po letvah nizdol
kot že tolikokrat
prav rutinsko
vznak*

*in z mano
bodo padla vsaksebi
tudi moja semena
med govnače
ščurke
in pikapolonice v out*

TONE TURIČNIK

ZAVZEMANJE
Z OVINKI

Potrkal je, nekako neodločno in skoraj prihuljeno, morda zvito, in na glas "naprej" so zazijala vrata in v pokončnem okviru se je zganila rožasta postava. Velika ženska, bolj močna kot suha, s svetlo goro las in z nekaj črtami načetim obrazom, na katerem je priklicala okoren nasmeh, in težkimi prsmi in bradavicami, ki so se vidno risale skozi obleko.

Prvi trenutek je bil zmeden, kajti neskladje med trkajočim zvokom in postavo, ki je napravila še korak, zaprla za seboj s precejšnjim hrupom, morda po nerodnosti, nevajenosti, morda zaradi tujega okolja, usmerjajoč misel na najvažnejše, na malenkosti pozablajoč, kdove, morda zaradi lažjega stika, ki ga v takih trenutkih potrebujemo, kajti vsak naslednji dodaja nove ovire, to neskladje je bilo preveliko.

Počasi sem vstal in sprejel roko in začutil mokro lepljivo dlan, ki jo je sprožila v mojo in s posebnimi gibi hotela vzbuditi naklonjenost, pa so zmrznili v hladen led, in tista spolzka in gnila vlaga me je kovinsko hladno stresla in mrazujoče motila in silila, da bi se odločno odmaknil cunjastemu stisku, prešinilo me je, da tega pozdrava ne bo nikoli konec, daleč predolgo je trajal, občutka niso spremenili niti prijazno pritrjujoči pogledi, spet je še tresla in z nenavadnim premikanjem in dotikanjem najbrž hotela dati poseben pomen, kdove, morda opravičujoč, intimen, pomirjujoč. Potem olajšanje: obotavljajoče je popustila in roki sta se razklenili in zaokrožili po prostoru, lepljivost pa je ostala in zmeden občutek, da se bacili zajedajo v kožo. Majhen prostor sta napolnili besedi pozdrava.

Presenetilo me je nevidno trepetanje mišic, ki je pomagalo oblikovati glas, in nemirno dihanje in morda udarci v grlu.

Odgovoril sem kar se da vsakdanje, nekako tako, kot bi hotel reči, da sem pripravljen.

Pokazal sem na stol na drugem koncu mize, si vzel cigareto, jo tudi ponudil, odklonila je in odložila rjavo usnjeno torbico in potresla koš nad obrazom: opazil sem, da je skrbno izdelan, mikaven, najbrž malo pred prihodom narejen, prav tako kot so bile skrbno obrobene s sinjim črtalom široke svetle oči in z rdečilom močno poudarjene ustnice.

Preveč zmedeno sem potegnil in puhnil, niti ne vem zakaj.

Tisti trenutek pomislim, da je ta svetli koš navsezadnje izbrano lep in da ji pristaja, nekako odločnost določa, potem opazim, kako se zasmejejo oči, kako se razmakneta ustnici in kako se rodi boleč nasmeh, pa globok in živčen zavzdih, kako glasno požre slino, z roko pred obrazom, vratne mišice vzvalovijo, z rahlo starostjo obarvana koža tudi, potem stisne ustnici, in ko ju spet razmakne, prhnejo proti meni domala zlomljeni glasovi:

— Ah, naša terba!

Za vrati, ki zapirajo pogled na hodnik, je slišati di-
rendaj: veliko hrupa in nerazločnih glasov, ki se odbijajo po zvočnih kotih, mladostnih vriskov in neugnanih, objestnih, pa premikanje miz in ropotanje stolov, hihit in hohot, prešeren in širok, koraki, drsajoči in nerazločni, in v globini prostora oster brlzig. Morda tik za vrati zvonek dekliški glas, ne preveč roteč, nekako narejeno odločen, odganjajoč nekoga, fanta najbrž, češ naj jo pusti, potem vse utihne; kmalu vzklik pove, da si izkazujeta naklonjenost.

Vsega tega prav gotovo ne sliši. Kajti požene se v pripoved. Ljubo mi je, da pripoveduje zagnano, razčlenjuje, kako njena ljubljena, ah, edinka nesrečna, terba terbasta, pripoveduje, da jaz zatrjujem, da nima možnosti, in ona ve, da jih ima, nič ne leta, nič ne haba, dela, da si je vabila v glavo, da mora, nič ne brči, ga še nima, nobenega ne pomika, tudi okoli ne lajna, pravim, nobenega ne šmirkla, pomislite, in vse bo storila, da bo. Samo enka. Moja. Tista moja. In cele počitnice, strašno, in dopust je zmešala, kaj zmešala, vse je zasrala. Blazno ji gre na jetra. Tudi njej, avši avšasti, ga privošči. Bolna da je.

ALEŠ ERJAVEC

NELITERARNE
OBLIKE V LITERATURI

Naslov tega razmišljanja je na prvi pogled jasen: njegov predmet naj bi bile neliterarne oblike, ki same po sebi niso literarne, vstopajo pa v literaturo in s tem spremenijo svojo naravo, se pravi, postanejo del literature. Naj takoj pojasnim, da razumem pod temi neliterarnimi "oblikami" različne oblike ali zvrsti diskurza.

Preden nadaljujem, moram opozoriti na neko protislovje, ki ga vsebuje naslov tega razmišljanja, ki pravzaprav niti ni protislovje, marveč le zahteva, da razumemo naslov na povsem določen način. To protislovje se pojavi, kadar razumemo naslov v njegovi formalni in statični obliki: vsaka neliterarna oblika je s tem, ko postane del literature, nujno tudi sama postala literarna, se je preoblikovala, je postala del literature in nujno funkcionira kot taka, kar pomeni, da "neliterarne oblike v literaturi" na ta, statičen način, sploh ne morejo obstajati. Naslov tega razmišljanja je torej pomemben edino pod pogojem, da ga razumemo znotraj zgodovine in na historičen način, se pravi, da razumemo pojav, ki ga nakazuje naslov kot proces, v katerem določene neliterarne oblike pridobijo status literature in ga druge (in to je nujni komplementarni del prvega dela procesa) literarne oblike izgubijo in postanejo neliterarne.

Na začetku sem omenil pojem diskurza, pod katerim razumem v naši zvezi takó napisane ali zapisane neliterarne sestavke kot tudi govorjene. Da takoj

pojasnim, katere so tiste neliterarne oblike, ki so omenjene v naslovu in ki bodo predmet tega spisa: pisane so pisma, časopisni članki in trivialna literatura, nepisane pa govorica v verbalnem pomenu besede, in to predvsem tiste njene oblike, ki se razlikujejo ali so se nekoč razlikovale od literature, se pravi, niso imele literarnega statusa: to je pogovorni jezik, žargon in narečni jezik, da se omejimo le na najizrazitejše.

V tem osrednjem delu spisa bom obravnaval predvsem ti dve neliterarni obliki diskurza, na koncu pa bom omenil še vprašanje prehajanja in medsebojne povezave treh pisanih diskurzov — lahko bi rekli literature v najširšem pomenu, se pravi v pomenu, v katerem ne bi razumeli pojem literature tako ozko, kot sem ga uporabljal doslej in kot ga bom tudi še naprej uporabljal, ampak kot širši pojem od proze in poezije. Ta širši pojem zajema še filozofsko, družboslovno in naravoslovno literaturo. A to so že razlike, ki za nas niso pomembne. V zadnjem delu bo šlo torej za vprašanje o povezanosti literature (ali če hočete, književnosti) ter diskurza filozofije in znanosti.

Preden načnem vprašanje o tem, kako neliterarne oblike vstopajo v literaturo, jih moram razmejiti, se pravi, postaviti mejo med neliterarno obliko in literaturo. Tu ne bom postavljaj definicij niti splošnih določb; za naše potrebe zadošča, če rečem, da je literatura del umetnosti in sicer tisti njen del, ki obstaja ali kot zapis (se pravi književnost, ki je napisana) ali kot govor (se pravi verbalna umetnost, ki ni zapisana ali ne funkcionira kot umetnost v svoji zapisani obliki, ali pa to vsaj ni bila v času njenega nastanka — s tem mislim na ljudsko literaturo, mite itd.). Ta literatura ima ravno zato, ker ima status umetnosti, drugačno funkcijo kot običajni vsakdanji diskurz, ki ima praviloma operativno funkcijo. Literatura nasprotno nima te neposredne funkcije, čeprav lahko preko svoje estetske ali književne funkcije pridobi tudi drugačno funkcijo, npr. socialno, politično itd. — vzemimo za primer Hlapca Jerneja ali Zdravljico ali Dumo. Povsod ta književ-

na funkcija vedno predhodi socialno-politični ali pa ji je kvečjemu sočasna. To pomeni, da je književna funkcija pogoj one druge.

Literatura igra dvojno vlogo ali, lahko bi rekli, služi dvojnemu namenu: po eni strani je produkt človekove ustvarjalnosti — in s to stranjo literature ali njenega nastajanja se ukvarja poetika — po drugi strani pa je predmet umetniške recepcije in percepcije, s čimer se ukvarja estetika. Seveda sta obe strani povezani in ločimo ju lahko le shematično, saj je tudi vsak bralec istočasno vsaj delno soustvarjalec in vsak pisec je tudi bralec svojega dela.

Da se vrnem k vprašanju o razliki neliterarnih oblik od literarnih: na kratko bi lahko rekli, da imamo na eni strani trivialne zapise ali govore, ki imajo neposredno funkcijo sredstva komunikacije in izražanja, na drugi pa družbeno privilegirani diskurz, ki mu pravimo literatura. Naj k temu dodam, da je mnogokrat res le stvar družbene konvencije, kateremu žanru ali umetnostni zvrsti bo pripisan status umetniškosti: tudi časopisni članek je lahko umetniško delo, a zaradi konteksta, v katerem se pojavlja, navadno doseže le žurnalističen, ne pa tudi literaren uspeh.

Sedaj se vrnimo k zgoraj zastavljeni razliki literature kot predmeta poetike in estetike. To vprašanje je za nas pomembno le do te mere, do katere se na meji med tema dvema strokama giblje sam predmet tega spisa. V njem nam namreč ne gre niti za čisto ustvarjalnost, temveč za aspekt, s katerega nam ne bi bilo pomembno, kakšno družbeno ali umetniško oceno neko delo doživi, marveč bi nam šlo le za to, v kolikšni meri se v literarnem delu manifestira ustvarjalčeva ustvarjalnost — niti nam ne gre za čisto družbeno funkcijo umetniškega dela — se pravi za to, kako družba vrednoti, odenjuje in sprejema literarna dela. Nasprotno, gre nam za tisti del procesa, ki smo ga ravnokar navedli v obeh njegovih polih, za tisto raven, na kateri se srečujeta ustvarjalčeva domiselnost — pri čemer pa bi tu skorajda morali govoriti o ustvarjalcih kot o bolj ali manj anonimnih subjektih — ter družbeno ovrednotenje ali

Opazim, da se ji težke, polne ustnice tresejo.

In še pripoveduje, kako ji je mladost bila nadložna, sami sta dolgo in predolgo. In stara se: starati se je dolgočasno. Toda dolgo bi rada živela, kajti mogoče je najti toliko drobne sreče, če jo le hočeš. Ne vem, zakaj to dodaja. In sebi se smili: kako obupno dolgi so večeri! Duši jo in mori, osamljenost je grozljiva, dom pogreša moža.

Menda tako vem, da se je pred leti ponesrečil. In njeno življenje teče v prazno, ni našla človeka, ki bi ga lahko rada imela. Bežni užitki niso dolgo življenje. Razmišljam, da mladi trdijo drugače, in to koliko bi utegnili biti res, in to, da vse ostaja zapleteno, in zdi se, da štrlijo iz te nepovezane misli trdi kosi laži in da se boji, če bi jih zgrabil. Smotano!

Pogledam skozi okno: od gornjega roba se proti sredini pomika bela črta, ravna, kot britev ostrá; daleč v višini leti jekleni ptič proti vzhodu, do obzorja, zatem pa nekje na obronki Pohorja utone v svetli modrini. Bežno pomislim, da morda potniki gledajo dol, občudujejo globoko pod sabo lepo pokrajino, naše hribe in doline v jesenskih odtenkih, ali pa komaj čakajo, da se bodo spet dotaknili varnih in trdnih tal. Bledo zeleni smo izstopili, tako nas je premetavalo nekje nad južno Francijo — daleč je bil Madrid in daleč še Ljubljana. Zaupanje in mir je okrepil kapitan: Brnik bomo dosegli, potem pa še tako mora v Carigrad. Kake razdalje in nevarnosti v kratkem času! Zdaj gledam to belo črto: nobenega oklevanja, naravnost proti cilju! In v okviru je košat dan in v tem tesnem prostoru površno poslušam odlomke iz neke usode: kaj vse se zgosti v enem samem trenutku!

Spet se zberem in zavem, da me tiho gleda in mučno vprašuje po razumevanju!

Hudič! Vsi razumemo to zvonjenje! Kaj le dela tak veter? Brezvezno! Zdaj je menda vse: kaj reči in kako. V spomin se mi zaprede ženska, seveda, tudi mati, precej mlajša, kako klečepazi, obupno vzdihuje in igra na oči in solze, skoraj po svetniško, in me roti, naj popravim krivico, res, rekla je — krivico, kot sodnik naj bom usmiljen. Usmiljenje, tovariš gospod! Tisti ne spredaj izpustite, pa bo urejeno! Kako enostavno! Krivice ne bo več: mnogi tako delajo! Ve, da bom, ve, ve, ve! Kaj vse ve! Pa

skok do druge: ta se topi v solzah in pritiska, da ji je punca zagrozila s smrtjo, če ne popravim. Kar naprej naj popravljam — kot bi vedno ravnal samo narobe! In spet razumevanje in razumevanje! Kanček sočutja! In v takem ritmu naprej! Na vesti mi bo ležala vse življenje!

Ne, takega orožja to bitje ne premore!

Opazim, kako se v pretirano mogočnih zavesah vzdiguje dim in skozi te oblake jo bežno pogledam in ošvrkne me lisičji nasmeh: drobni jamici na rahlo upadajočih licih, prikupno temna mikavnost, črte ob očeh, odprt krog močnih, zdravih zob, belih, negovanih, iskra v očeh, nekaj dvoumnega, in za slutim vprašanje, kaj torej, in začutim, da je nekaj napadalnega in mehkega, vabečega v nevarnost, nekaj, kar raste in se veča; vem, da mora usekati na najobčutljivejšo mesto! Kot popadajoče materinstvo. Običajnemu tonu je primešan lilasto sladki pridih, darujoča ženskost, ki jo za hipec ujamem in ki mi za

Karel Pečko: *Mati z otrokom*, risba, 1969

širše družbene skupine ali celo celega razreda. Raven, o kateri govorimo, je pravzaprav raven, na kateri doživlja literatura stalne spremembe, saj se na tej ravni pojavljajo — oziroma v literaturo kot družbeno institucijo vstopajo — nove oblike, nove zvrsti, ravno tako pa na tej ravni iz nje tudi izstopajo. Tako bi se res lahko zdelo, kot sta to trdila Tinjanov in Jakobson v dvajsetih letih, da obstaja le književna funkcija, ki se seli iz enega dela literature, iz ene zvrsti postopkov na druge. Vendar pa to ne drži popolnoma. To bi namreč predpostavljalo, da obstaja v vsaki dobi ali vsaki družbi le en uniformen literarni niz, ki obvlada in prevlada nad vsemi drugimi. Vendar pa to ni res: vedno obstaja sočasno več literarnih nizov, ki so prevladujoči le v relativno ozkih segmentih družbe. Res je, da velja to predvsem za drugo polovico XX. stoletja, res pa je tudi, da je pojem literature izredno obsežen in zelo relativen ter da lahko govorimo o književni funkciji kot edini nespremenljivi literature le pod pogojem, da prevrednotimo preteklo literarno zgodovino, kar pa vsekakor ni potrebno, razen v časih izjemnih literarnih revolucij ali — in to je bolj izrazit in pogost slučaj — v času družbenih revolucij ali restavracij, ko je del literature zaradi idejnih in ideoloških vzrokov potisnjen v ozadje ali v ospredje.

Neliterarne oblike, ki vstopajo v literaturo smo že našli. Vprašanje, ki se postavlja, pa je predvsem vprašanje zakaj te neliterarne oblike sploh vstopajo v literaturo in na kakšen način? Ob tem je seveda treba poudariti, da govorimo tu o oblikah le pogojno, saj gre prej za zvrsti, torej za oblike, ki niso čiste oblike marveč vsebujejo tako kot vsak parcialni sistem — že tudi vsebino ali pa jo vsaj nakazujejo. Časopisni članek se tako ne bo ukvarjal npr. s problemom človekove eksistence, smisla in s podobnimi večnimi literarnimi temami, razen v zelo neposrednem in konkretnem smislu.

Vprašanje je torej, zakaj se neliterarne oblike ali zvrsti pojavljajo v literaturi in čemu služijo.

Za tak primer vstopa neliterarnih oblik v literaturo lahko vzamemo romane Johna Dos Passosa (1896—

1970). Dos Passos je že v svojem prvem pomembnejšem delu "Manhattan Transfer" (iz l. 1925) uporabil časopisne članke — čeprav ne le njih —, dejansko vlogo pa ti začinjajo igrati v njegovi trilogiji "ZDA" (CZ, Ljubljana 1962). V teh knjigah, ki vsebujejo dosti formalnih novosti, ki so sicer značilne za mnoge romane XX. stoletja, igrajo časopisni članki ali odlomki iz njih predvsem 2 funkciji: (1.) služijo kot ilustracija vsakdanjosti in vsakdanjega diskurza za trivialne oblike, ki s presaditvijo v literarno delo pridobi dokumentarno vlogo.

V tem pogledu je njihova funkcija na videz le tehnična. (2.) Po drugi strani, ki bi jo lahko opredelili kot pomensko stran, pa kažejo časopisni članki trivialnost vsakdanjega življenja in tiska — a tudi mišljenja in stališča — in to predvsem z zornega kota njegove ideološčnosti ter njegove ujetosti v usmerjenost na interes, ki je povsem materialen ali razreden interes. Te druge funkcije časopisni članki ne bi mogli opravljati, če ne bi opravljali tudi prve, saj služita obe skupaj predvsem temu, da z metodo kolaža neliterarne oblike ali zvrsti osamosvojita, jih ločita od njihovega neposrednega trivialnega konteksta ter jih — kot še vedno trivialne — vstavita v literarni kontekst. Pri tem časopisni članki ali odlomki iz njih ohranijo svojo dokumentarno vrednost, pri čemer je nenadoma njihova ideološka ujetost in zamejenost šele sploh jasno razvidna, saj jim je odvzeto ozadje in kontekst časnika, ki zaradi svoje vključenosti v "vsakdanjost" deluje predvsem kot njen sestavni del. S tem ko je časnikarski diskurz vnešen v literaturo, pri čemer pridobi literarni značaj že s postavitvijo v širši kontekst romana, je po eni strani povečana njegova dokumentarna vrednost — saj se že po obliki, po svoji uvrstitvi in razmestitvi v romanu ločuje od njega — po drugi strani pa je povečana njegova sedaj pridobljena literarnost — v romanu je namreč vključen na organiziran način, se pravi ne naključno, marveč z očitnostrukturalno funkcijo, ki roman povezuje po tematiki z realnostjo, čeprav je po svojem značaju, kot literatura, od te realnosti seveda ločen.

trenutek zaplete misel. Otresem se in se pozorno zagledam v ta obraz in mi je nenadoma všeč, dražljiv, pa tudi grozljiv, kot bi dihnila črna smrt, strašljivo opozorilo minljivosti.

Še gleda lačno in nič se ne spremeni.

Zdi se, da nasmeh izginja!

Zdi se, da odmika pogled! Zdaj hipoma zdrsne plaz besed, ki pitajo ugodje in človeka zazibajo v pomembnost in mu večajo moč in ves svet se mu manjša. Ženkljajoči zlatniki, ki omamljajo pamet! Človek je sebi najbližji! In najdražji! Obraz je še pobarvan s svetlo milino, tak, da neusmiljeno drobi kvas nagonskih moči v vročo kri! In kjer kinkne še tako odločna moška odločnost! Nasilje! Kje so šibke točke nasprotnika? Kakšen naravni zakon je to? In orožje je strah! A ženska orožja?

In včasih razmišljam: mladost, življenjske moči in poti, odločitve, razpotja, prihodnost! In smrt! Smrt, ki je tako neusmiljeno ugrabila brata. Nesrečni brat! Koliko je vredno, če lahko uresničuješ zamisli dolgo, zelo dolgo? Račun je lahko pomemben? Ali ne? Kaj vpliva nanj? Včasih moraš okoli sebe, tudi korak nazaj. Je vztrajati vedno pogum? So sledi, ki potrjujejo?

— Tovariš, prosim!

V tistem molku, ki muči prostor, je slišati onkraj vrat zadihano šepetanje, premikanje, morda objemanje, potem izzivajoč vrisk, nenavaden smeh, kot pritrdilen odgovor vročemu vprašanju! Ali dotiku. Ali božanju. Ali stisku.

Preseneti me njen spremenjeni glas: v besedah je toliko umaknjene napadalnosti in vdanosti — o kaka simfonija zvokov, o kaka veriga napetih semen — materinske neučakanosti, da vzvalovi kri, sproži nemir, pospeši dih, ki je vroč; čisto na koncu — se zdi — pa je nekaj svinčenega, trdo grobega, golo surovega, kar se lahko brezobzirno sprosti in uničuje. Neustavljivo kot blaznost. In komaj zaznavno. Pa potem to dopolni in razširi lajnasta in dolga kolona besed in stopnjevana hvala, ki jo cedi pred mojo delovno mizo, in narejena prisega, da me jemlje v dobro misel pri vseh omizjih in dišečih jedeh — kobra na prsih — neusahljivi izvir dobrote, ki ga povzdiguje, to naj vem, in zdaj tega ne smem za nobeno ceno izgubiti, tega zlatega leska, še več,

(John Dos Passos: **Trilogija ZDA**
I. del: Dvainštirideseti vzporednik

TEDNIK XIX

ZDA V VOJNI
PODPRITE DRŽAVO KLIČE CITY

Tja prek
tja prek

na letnem zborovanju delničarjev družbe za proizvodnjo patentiranega orožja Colt so razdelili čedno vsotico 2.500.000 dolarjev. Zvišali so osnovni kapital. Letni dobiček je znašal 259 odstotkov

VESELO PRESENEČENJE BRITANCEV

Yankeeji prihajajo
Mi gremo če-e-ez

PRIPRAVLJA SE ZAKON
PROTI NASELJEVANJU ČRNCEV
V BELIH OKRAJIH

v Chicagu izdali več milijonov za golf indijski agitatorji po vsej deželi v smrtnem strahu Armour pozval ZDA naj obvarujejo svet pred lakoto

ŽALITEV DRŽAVNE ZASTAVE KAZNIVA

akcija zastopnikov delavske stranke nevarnost za Rusijo nosi pečat nečastnega miru pravijo v Londonu

MILIJARDE ZA ZAVEZNIKE

Mi ne gremo domov
dokler konec ne bo.

prev. Boris Verbič, DZS, Ljubljana 1962.)

lahko ga povečam in ovekovečim, saj bo, čeprav skromna, daleč — o satanske zanke — rekla dobro besedo, glas, ki pomeni povsod veljavo. Čutim, ni stara! Se še pretakajo neugnani sokovi! Ko ga začuti, zdivja!

Zažvečim dim, ga napolnim v kroglo in uperim pogled v nenehno žuboreči vir teh divje barvanih glasov, svetlih in nevarnih, in jih sproti širim s svojimi občutji.

Kaj bo torej tisto, kar bi me naj stisnilo? Čudim se, kako odlašča. Neverjetno, kako so si vsi primeri podobni. Spet krivica, krivica, nič tistih težkih ocen, zdaj pa to. Otrok je tako rekel. Da, tako je rekel. Opičje ljubezni in potuhe! In potoki, kaj potoki, hudourniki solza! Slišim, kako se napihuje, da je angažirana, da bi morali videti, da bo zdrava le, če se bo maščevala. Maščevala. Zob za zob! Kak užitek, kako zadoščenje! Kateri as je njen adut? Groznja? Kot tistega očeta jeza, ki je v mislih in besedah segal po pištoli, da bi zadovoljil svojo zaslepljenost. In sinovo laž! In materino ščuvanje! Ne, tu bo švignilo iz ognja! Morda bo še bolj grobo? Kuverta? Kaj drugega? Vrag jo pocitraj!

Dobro se mi zdi, da jo moj resni, morda celo rahlo jezni obraz nekoliko ustavi. Velikokrat sem ponudil prst, pa zgrabil za roko! Zdaj poslušam, tehtam in napravim. In to jo zmede: štrene misli postajajo nepregledne. Molk kot ob počitku! Praznina, ki se veča. Morda razmislek, kaj naj izbere. Tedaj vržem proti njej kratek in odsekani:

— In?

Nepričakovano, mimo računa, kratko in terjajoče! Skozi kopreno modrega in lahkotno kodrajočega se oblačka! Vem, kako se mi grmadijo izkušnje! Jamici me opomnita — daleč je že, ko sem bil obupoval: kaka lepota, ki je ostajala le bleščeca kovina. Zdaj je nekje poročena, jaz tudi; že dolgo je nisem videl: domala sem že pozabil.

Debele niti, stkane v pogovoru, nelagodnem, skoraj samogovornem, se tanjšajo. Upanje plahni.

Premakne se, živčno, prefinjeno, kot bi hotela vstati. Po obrazu se sprehaja resno bleda zaskrbljenost. Morda siv, bluncajoč obup. Občutek poraza. Strah pred nepopravljivim. Toda le za trenutek. Zasvetijo

Pri Dos Passosu torej ne gre za preoblikovanje umetnosti v vsakdanost, ne gre za to, kar se npr. v filmu imenuje cinema vérité ali za to, kar je poskušal doseči happening, ko je rušil mejo med igralci in publiko ter poskušal na ta način rušiti mejo med umetnostjo in vsakdanostjo, marveč za presaditev ali bolje, vključitev trivialne zvrsti, odlomkov iz naslovov iz časopisnih člankov, pouličnih popevk, radijskih poročil itd. v literaturo, pri čemer pridobi trivialna zvrst literarno funkcijo ravno s tem, da se izključi njen prvotni denotativni pomen ter pride v novi zvezi, se pravi v kontekstu romana na dan konotativni pomen, ki ravno zaradi organizacije teh odlomkov iz neliterarne zvrsti ali oblik, pokaže svojo pravo naravo, svoje bistvo, ki je v časopisnem članku ali v radijskem poročilu zakrito s svojo navidezno denotativnostjo.

To je sicer paradoks, namreč to, da se literarni učinek doseže ravno z vključitvijo neliterarnih zvrsti v literaturo, seveda pa je to tudi paradoks, ki je lasten literaturi nasploh, če ta uporablja vsakdanji diskurz. Ta navidezni paradoks pravzaprav ne potrjuje strukturalni značaj jezika in torej tudi jezika literature. Seveda lahko rečemo, da paradoksa tu sploh ni, saj je odlomek iz časopisnega članka iztrgan iz svojega konteksta, iz časopisa in igra zaradi tega, ker ni podan v celoti marveč le fragmentarno, povsem drugačno funkcijo. Poleg tega ti odlomki ali le naslovi člankov tudi niso izbrani ključno niti jih ni Dos Passos postavil v svoja dela po nekem slučajnem razporedu. Vsi ti ugovori so seveda točni, vendar pa to tiste misli o paradoksu ne spodbija, oz. je ne spodbija toliko časa, dokler si predstavljamo literaturo kot ločeno in iz zgodovine izvzeto sfero. Brž ko pa razumemo literaturo kot le relativno samostojno področje umetniškega diskurza in tudi tega samega kot le relativno samostojno sfero, pa paradoks izgine. Na ta način pa se tudi zgodovina literature pokaže v drugačni luči: literatura sedaj ne nudi več podobe neprekinjenega niza in ki bi jo poleg tega določala le forma na eni strani, po drugi strani pa naj bi imeli le agregat semenov,

se iskre solz. In malo pozneje še stopnjuje: oči neizprosno zagore, nasprotniku je namenjeno nemotno na tla.

— Kako morete, tovariši!

O zagoneten vzklík, o vražje temen glas! Ne, nikdar nikoli ne bi mislil, da bi se temu ženskemu bitju izvilo tako naraščujoče. Iz najglobljih globin in do viška!

Vidim, kako se bori: nasmehne se priljudno, potrjujoče pokima, strese sončno košaro nad seboj, obriše solze, jamici podaljšata milino, z obema rokama privleče iz torbice zavojček, mi ga potisne, matastemu in mutastemu trmoglavežu, pred nos, čeprav si je nedvomno zamislila drugače, bolj zmagoslavno; zavojček ima lepo rdeče-rumeno pentljo, odišavljen je, morda s tosea eau de cologne, kot ona, morda je to sploh ena sama dišava, in z vrelom besed, da je za praznik oddolžitev skromna in da — bog ne daj — ni nobeno plačilo in da je zahvala čista — o kaka drznost, kak strupen pik — in da ni podkupovanje ogabno in da je pozornost majhna — in s pretehtano vdanostjo položi predme in že umirjenostjo. O kaka pozlata nad grehom!

Občutim, kako polni glas: tisti mračni del naraščča, do kraja je napet in nasilen in oduren in grozljiv; tisti lačni ga spremlja, enako težak je in pripravljen. Kako kockanje. Mar vse tiste, ki izlivajo seme vanjo, premamlja in vzdigne ta glas?

Trdo odklonim!

Vztraja!

Še trše vrnem!

Ob ostrih besedah je zavojček žogica na igrišču. Potem obleži na mizi.

Trenutek tišine. Kot mir na bojišču.

Mar naj povišam glas in priostrim ton? Izbruhnem kot vulkan?

In v tišino spet vdira pritajeno šepetanje in krčevito hihitanje za vrati: kot vrisk ob stisku, zadihan glas po poljubu, razžarjeni da, ki ga spremljajo svetle oči, neučakano drgetanje, prebujanje, kipenje. Dogovor za popoldne ali zvečer, dogovor, ki razširi svet in srečo. Užitek in rojstvo! S takimi očmi me je nekoč gledala in na plesu sem ji stisnil roko, pa mi je enako odgovorila. Kot bi se razmaknil sivi svet, kot bi vrgel iskro v bencin — ena sama sončna strast me

marveč se kaže kot niz oblik, ki izmenično, kot celota ali kot fragmenti, privzamejo funkcijo literature. Vendar pa nas takšna trditev ne sme zapeljati v napako ruskih formalistov: literature ne sestavljajo le postopki, marveč organizacija neliterarnih oblik v literarne, preko tega in vzporedno s tem pa družbeno — v ožjem ali širšem smislu — vrednotenje literature in literarnih del. To je morda najbolj očitno na primeru romana v pismih, pa naj bodo to Pisma mračnjakov ali Goethejev roman ali de Laclosova Nevarna razmerja, ali pa Javorškov. V teh primerih je roman sicer sestavljen iz pisem, a vsa ta pisma so — poleg tega, da so praviloma fiktivna, kar pa v tem pogledu ni bistveno — organizirana v celoto, ki v večini primerov — npr. pri Goetheju ali Laclosu — sledi tradicionalnim pravilom organizacije literarnega dela. Tako vidimo, da imajo v tem primeru neliterarne zvrsti v literaturi literarno funkcijo le kot zvrsti, ki se podrejajo celotni strukturi in organizaciji literarnega dela: pisma sicer vstopajo v literaturo, časopisni članki ali detektivske zgodbe so sicer vključene v literaturo in pridobijo njen status, toda vedno imajo podrejen značaj, nikoli niso literatura v svoji originalni obliki — kot pismo, kot časopisni članek, kot poročilo ali kot kriminalka — že tudi literatura, marveč nudijo le osnovo, gradivo, spodbudo literaturi. S tega stališča je tudi izraz, ki sem ga uporabil v naslovu, namreč "neliterarne oblike" nekoliko ponesrečen, saj bi lahko sodili, da postanejo "neliterarne" oblike "literarne", kar pa ni povsem res. Literatura oz. avtor si jih prilagodi, jih preorganizira, jih vključi v svoj koncept in svojo ureditev. Vendar pa te neliterarne oblike, če ohranimo ta izraz, ne igrajo le neposredno literarne vloge, namreč v tem smislu, da bi predstavljale le "osvežitev" literature. Tu gre za mnogo več kot pa le za to, da se določene zvrsti v literaturi izčrpajo, da izgubijo svoj zagon ter izkoristijo svoje izrazne možnosti. Lahko bi rekli, da gre za mnogo več kot le za okrepitev oslabiljene estetske funkcije. Gre namreč tudi za to, da literarno delo kot sestavni del totalitete nekega časa zahteva za svojo navezavo na realnost oz. za svojo "aktualnost", uvedbo novih zvrsti, ki ji

je pogoltnila! Kako daleč so že tisti časi: zdaj preštevam gube, ki že odštevajo!

Nenadoma pomislim: morda pa je za vrati njena terba! Poznam jo: mična in lična, vihrava, z odprtim smehom. Toda dela, ah —; in mati se tako meče na kolena.

Dostokrat se lomim, da bi ta ples spoznal do dna. Zabave in lumpanja in onegavljenja. Seme in nagrade! Zakaj delajo poti prav tam, kjer hodijo ljudje že od pamtiveka? In zakaj so vijugaste?

Utrujeno zavzdihne.

Kot bi bila neodložna.

Zakaj razgaljenje. Slačenje. Vedno imeti prav in več. Biti več. Biti močan. Jemati in si prisvajati! Kaj dobivaš in izgubljaš? Kje so meje (ne) prijateljstva, (ne) bližine in (ne) dostojanstva?

— Prirčno vas vabim!

O kaki medeni glasovi, o kak kroše!

Oba pramena glasu sta eno: predržno lep je, zvonko brezobziren, mačje mehak, priliznjeno ukazujoč, sovraštvo in strast — vse hkrati: lakota, ogenj, prošnja, dobrikanje in sram in bolečina in ponižanje.

Naslednji trenutek: skozi zadnji dim usmerim strm pogled v njen obraz. Utrnem cigareto, ostanek odložim in bežno ulovim to rojevanje in izraz po odloženem bremenu.

In že naslednji trenutek je spet vse sivo, vsakdanje.

Vzdigne se in reče, da je zadovoljna, da me pričakuje in da je vesela, kakor že dolgo ne.

Spet mi potisne roko, v njej je več potu in moči, kar žari in vznemirljivo drgeta — o mehka voljnost kože — zadržuje jo še dalj kot prej in močnejše in zdaj topleje; zatem se zibajoč v bokih in ponosno kot zmagovalec in z občutkom za gibe odziblje s poudarjeno držo moči in mladostnosti in gibkosti.

Gledam za njo in zaleze me vprašanje, ali je kateri kos perila lilaste barve. In kake barve je sladostni vzklík!

V zakajeni prostor je udrl svež zrak.

Preko okna se je spet hitro risala kot britev ostrina bela črta.

omogočajo njegovo povezavo, zvezo in aktualnost v tej realnosti, četudi estetska funkcija literarno delo ločuje od same realnosti, ravno zaradi česar je literatura tudi zmožna ukinjati neposredni avtomatizem in operacionalnost vsakdanjega diskurza.

Estetsko funkcijo, ki jo je kot koncept vpeljal češki strukturalizem, bi na drug način lahko določili kot književno funkcijo v pomenu ruskega formalizma ali G. Genetta, ki pravi, da "v pravem pomenu ni književnega predmeta, temveč obstaja le neka književna funkcija, ki lahko izmenično zaseda ali zapuščča katerikoli predmet pisanja". Ob tem pa gre še za nekaj drugega: če obravnavamo literaturo v njenem zgodovinskem procesu, vidimo, kot je to ugotovil Jurij Tinjanov v dvajsetih letih tega stoletja, da literarno delo ni harmonija, marveč prej kompromis med različnimi možnostmi preteklih in bodočih ali sočasnih zvrsti, oblik, sredstev in tem. Tako vidimo, da je pojem literature v določeni meri stvar naključja in konvencije, vsaj dokler obravnavamo literaturi s stališča zvrsti in oblik. Seveda pa velja to le za osnovne prehode neliterature v literaturo, ne pa tudi za literarne oblike, kot so ep, roman ipd., ki imajo dokazan družbeno-zgodovinski temelj. To pa že pomeni, da gledamo literaturo in literarno delo kot delo pisatelja, kot produkt, ne pa kot proces ustvarjalnosti v njeni nediferencirani obliki. Kot sem omenil že na začetku, imamo tako na eni strani poiesis in na drugi strani družbeno verifikacijo literarnega dela. V praksi literarno delo vedno oscilira med obema poloma, pri čemer lahko družbeno pozitivna ocena pomeni tudi spodbudo ustvarjalnosti pisatelja. Seveda pa to ni edina možnost, poleg tega pa je družbeno pozitivna ocena tudi relativna stvar, saj se lahko ocene različnih družbenih skupin med seboj močno razlikujejo. Ta pola — ki sta res povsem shematske narave — lahko dopolnimo z drugo polarizacijo, in sicer na trenutno ali začasno prevladujočo obliko na eni strani in literaturo v njeni celoti na drugi strani.

(se nadaljuje)

ANDREJ MAKUC

(TRI?) VEČERE DOLGA PRAVLJICA O ZABITIH VRATIH

Vse se začne že takrat, ko se še lahko napiješ sveže studenčnice in dišiš po njej. In takrat, ko rože še dvignejo utrujene glave, če jih zaliješ. Pa takrat, ko še ne verjameš, da te konji čakajo samo zato, da ti lahko s kopiti nasujejo prsti v oči.

Potem so nekaj časa niti. Bele? Kdo bi vedel kakšne. Dotikajo se zemlje, pa nikoli ne poženejo kakor drevesa. Šele sredi njih se najbrž začnejo besede. Nič več se ne bojiš, da bi se naredil mrak in bi postale ljudje. In je samo še voda. Nalašč se srebrno lesketa. Si že videl, kako je srebrna? Dvigni se nad njo in v dušo ji pogledaš.

Ne verjameš, da golobi umirajo med letom in mrtvi padajo v globino? Obljubim ti, da morda le zmoremo skozi zabita vrata. Skozi tista, saj veš. Nikar ne trepetaj. Lažem. Kmalu se odpravim v goro. Po volčje se zavlečem in si izližem dušo. Da ne boš več rekel, kako se hoče zoprno svetiti. Zato pa v ustih zberem srebro, da bodo potem besede zvenke-tale. Moram gor, čeprav že dolgo vem, da ni mogoče biti samotar. Le kako, če pa ni otroka zares, če pa beseda zveni, ko se zvali mimo zob. Zveni, slišiš... beseda, beseda, beseda...

Ko se vrnem brez duše, da bom lahko zvenel, če te bodo besede našle, ti povem. Vse. Tisto o studenčnici, rožah in konjih.

Drugi večer, eno samo iskanje

Lovro sedi za mizo in bere (vsaj zdi se), Petra je pred ogledalom, ki je na steni, tako da ga lahko v njem pogleduje. Gledalci slišijo njune misli, Petra in Lovro seveda delata med tem "razgovorom". Nikakor ni statičen, čeprav se ne obmetujeta s steklenicami. Iz besedila se čuti, kdaj spregovorita zares. Med prvim delom ura glasno, kar boleče tiktaka. Pred pravo besedo se seveda ustavi.

Lovro — Ne znava storiti, pa bi smela še marsikaj. Zaradi let že. Le kako zmorejo drugi? Katja in Stane sta sicer šla po gobe, Lenič in Jasna imata pa hišo in dva avtomobila, a se ne zaletita, Sivčeva sta šele začela graditi, osla stara, zidata pa le. Kasandrov Črt gre letos v šolo. Pozno sicer, pa vendar. Nihče ne bi mogel Kasandru spet sestaviti duše, predvsem zaradi najmlajšega.

Petra — Bulji v knjige, stori pa nič. In prav iz njih se je hotel vse naučiti. Pa ne zna prebrati. Noče. Menda se ja ne konča vse tako kmalu? Nekaj let je šele mimo in ne sme biti res, da bi bilo že vse storjeno.

Lovro — Rečem ji besedo. Morda se nocoj najdeva tako, da ne bo bolelo, čeprav že kar vem, kako bo najprej navzgor zavila oči in si potem z roko vrgla lase nazaj.

Petra — Saj mu ne bi bilo treba drugega kot vstati in mi z rokami zbežati pod spalno srajco. Morda se še vedno jezi, ker nekaj časa res nisem mogla. Seveda, noče z obrazom med moje lase in mi s toplo sapo pognati mravljinice po hrbtu. Samo besed ne. Vsaj enkrat naj stori vse skupaj drugače. Brez luči v sobi. Takrat najbrž pozabim.

Lovro — Od kod vzeti tisto pravo besedo? Pa če bi jo že našel, ali bi jo znal prav povedati? Ne morem ji je kar tako vreči v tišino. Navadno pade mimo nje, ker je ne ulovi in nato začne tako nemarno odzvanjati v sobi, ko se obmetujeva z vsem, kar se iz možgan spravi do ust.

Petra — Ni mu prav, ker sedim pred ogledalom in ve, kako ga lahko poiščem, kadar hočem. Legla bom na kavč in ga gledala. Široko odprem oči, da me bo lahko videl v njih.

Lovro — Prepričan sem, da ve, o čem razmišljam, zato me preizkuša in hoče potopiti vase.

Petra — Zakaj se noče vsaj premakniti, da bi lahko bilo vse drugače?

Lovro — Trmasta je, zato nikoli ne verjame, da so lahko večeri zelo dolgi, če na gosto govoriš. Na koncu pa le veš, da je minilo hitro.

Petra — Ne priključem ga z očmi, pa si enkrat spet tako želim, da bi bila dobra z njim. Nocoj bom lahko naredila tisto, čeprav se mi zdi, da mi bo potem nekaj večerov zelo težko in bom hotela ponoči vse pozabiti, vendar si tega ne bi želela čisto zares.

Lovro — Kako ne more razumeti, da ni mogoče počenjati, kaj šele klepetati o stvarih, v katerih te ne bi bilo vsaj malo? Zato je tudi ne najdem, besede, ki bi lahko bila čisto mimo naju in ne bi spominjala na ničesar.

Petra — Morala bi, saj vem, zavrteti ploščo na gramofonu. Kar se da tiho. Ukradla bi ga besedam. Potem se v naju morda le naseli mrak. Z dlanjo bi mu pokrila usta, da bi vse dozorelo v njem. Ko bi me poljubil, mu ne bi bilo več težko z rokami mimo roba hlačk čez trebuh do prsi. G'ih. Kako divje mi zna biti, kadar mu bradavice zakipijo v dlani.

Lovro — Naenkrat bom globoko in glasno zajel sapo. Samo naredil se bom, kot da hočem nekaj reči. Morda bo potem vendarle mehko udarilo iz njenih ust vame, jaz pa bom ujel besedo, ne, samo tišino nasujem, saj bo že vse storjeno.

Petra — Zgodilo se bo kar samo od sebe. Nič več ne bo treba misliti na naju, ker se bova že prelivala. Pogovarjaš se z dlanmi, s toplo kožo, z nogami. Z ustnicami bi mu prebrala telo. Naredila bom vse tisto, ko potem dolgo dolgo ni več prostora za besede.

Lovro — Nasadil bom prozorne niti med naju, da jih ne bo nihče videl, midva pa se bova našla med njimi. In skrila v njih. Brez niti pa ne. Žalostna bi bila, če bi tiho in z vase obrnjenimi očmi stopil k njej ter ji z glavo zlezal pod spalno srajco. Ne bi pustila. Spet bi bilo vse narobe in potem bi nekaj dni vpila drug na drugega. Kdo ve, kaj vse bi si morala povedati.

Petra — Daj, vsaj za trenutek dvigni oči, pa boš videl, kako je v meni. Vse molče išče vate in me hoče biti zaradi tega sram.

Lovro — Če jo samo pogledam in se nasmehnem, bo mislila, da sem prebral kaj veselega, pa bo hotela vedeti. O čem naj bi potem govoril? Moral bom molčati in uživala bo, ker me bo našla pri njej. Spet bo hotela vse zase.

Petra — Samo nasmehne naj se, drugo opravi sama. K njemu stopim in ga zapeljem. Saj bom znala. Zdaj, na večer, ko so misli trudne in besede dremljejo, da se ni treba kar naprej bati in vse potiskati iz spomina, to sploh ne bo težko.

Lovro — Oči ne smem dvigniti. Sploh pa ne z njimi proti zabitim vratom. Ujela jih bo in zbežala z njimi. Ne ulovim je več, kaj šele vrnem. Če to storim, potem ne bom več čutil, kako nekaj od nje vendarle samo od sebe sili k meni in me ovija.

Petra — Ko bi hotel z očmi zbežati po sobi, kamorkoli, bi se že ujela s pogledi. Čutim, da bi mu zmogla vzeti besede in vse bi bilo storjeno.

Lovro — Rekel bom. Zakaj ne?

Petra — Pa četudi se spet začne z besedo. Bo že kako. Samo ne sme biti katerakoli. Vsaj malo mora biti prava. Kar bo ostalo prazno, napolnim z rokami.

Lovro — Rečem jo, samo ne tiste, ki je ne smem.

Petra — Zdaj bo rekel. Daj, redi! Poglej me, pa ti bo lažje. Reci karkoli. Samo tiste ne. Saj veš, da od tam nikoli ne zmoreva prav naprej.

Lovro — Mislil bom na Pikin travnik za vodo, na lesene čoke, ki so zabiti doma v zemljo, da jim samo vrhovi gledajo iz trave in jim ni težko molčati.

Petra — Daj, misli na sonce, ki se zjutraj nasloni na Pikin travnik, na čoke, ki silijo iz zelenice in nič ne rečejo.

Lovro — Kako se mi v ustih vse zastavlja prav k tisti črki in besedi, kamor ne bi smelo. Mislil bom na

steno v Durcah, na otavo, v kateri sva ležala prejšnji teden in sva se že skoraj našla.

Petra — Misli na kline v skali, na seno, ki naju je samo vzelo, pa potem ni šlo brez besed.

Lovro — Rekel ji bom nekaj o vodi, o studenčnici pri Podkržniku, o žuborenju in krogih. Našel bom besedo, v kateri sploh ne bo tiste črke, z-ja ne sme biti, da se mi med govorjenjem usta slučajno ne zasučejo tako, da ne bi bilo prav.

Petra — Poglej mi v oči pa te z njimi spomnim na žuborenje studenčnice, ki dela malo nižje v koritu kroge.

Lovro — Tako je. Najprej rečem krogi, nato pa še studenčnica in žuborenje.

Petra — Daj, pohiti! Nikar spet ne zamudi. (sliši se, kako je obstala ura; Lovro dvigne glavo, Petra v obupu obrne hrepenenje drugam; najbrž ji gre na jok, ker ji telo tako čudno podrhteva: pogovor steče)

Lovro — Zabutih vrat ne odpreva nikoli.

Petra — Ali se nisi hotel pred nekaj minutami nasmehni in stopiti k meni?

Lovro — Nisem vedel, kaj si boš mislila, če me boš videla režati se kar tako.

Petra — Čakal si, da ti ni bilo treba reči tisto drugo.

Lovro — Mislil sem, da...

Petra — Čakal si, da je ostal prostor le še za oni stavek in si se me odrešil. Hotel si to storiti, ker si tako natanko vedel, kako mi je.

Lovro — Saj ni res. Le s tabo je vedno drugače. V meni beseda, v tebi tišina, v tebi se pripravlja mrak, v meni pa noče nehati žuboreti.

Petra — Toda zakaj potem vedno ista, zakaj potem vedno ona, ki je nočem, ne maram, se bojim? Zakaj vedno ona, mimo katere ne moreva?

Lovro — Ti ne moreš.

Petra — Če jo kar naprej trdovratno ponavljaš, potem pač hočeš, da ne morem.

Lovro — Reci vsaj enkrat nekaj drugega, da ne bo spet treba v možganih brskati za tistim, kar si še nisva uspela reči v takšnih dolgih večerih.

Petra — Prej sem si želela marsikaj, pa nisi pustil.

Lovro — Tudi v meni je bilo drugače, pa mi nočeš verjeti.

Petra — Stori nekaj. Vsaj enkrat naredi kaj drugega kot besedo.

Lovro — Menda si ja ne želiš, da vse opravi molče kot petelin.

Petra — Sploh ne govorim o tem.

Lovro — Ti nikoli ne veš, o čem govoriš. In sploh ničesar ne veš, ker nočeš vedeti. Ker bi kar naprej kot kurba ležala na kavču in bi samo trepetala in drgetala in bi se pogovarjala s kožo in nogami in bi mi z ustnicami brala telo in bi lovila moj pogled in bi...

Petra — Za tebe je seveda vse bolj plemenito, če je polno besed. Verjameš vanje, ob tem pa še seveda nisi pomislil, da orgazma ne moreš podoživeti niti s črko, kaj šele z besedo ali stavkom.

Lovro — Saj ne moreva samo butati.

Petra — Zato živali tako veselo čebļajo zraven. Saj si jih že slišal, ne?

Lovro — Seveda. Nasmihajo se, recimo konji, golobi grulijo, rože se sklanjajo in si nekaj dopovedujejo. Samo ti tega nočeš verjeti.

Petra — Hočem, hočem. Ampak najbrž ne pripovedujejo vedno enih in istih stvari.

Lovro — Če veš, čemu pa potem vedno verjameš samo do polovice?

Petra — Ker nočem nikoli vedeti do konca, saj potem nikoli nič ni.

Lovro — Povem ti do konca, da ti ne bo več tako lepo poležavati na kavču.

Petra — Mislíš, da bom poslušala? V kopalnico se zaprem.

Lovro — Boš že slišala skozi vrata.

Petra — Zamašim si ušesa. (naenkrat se poženeta proti kopalničnim vratom — malo se še že imata rada, ker tu in tam lahko mislita

in čutita enako —, Lovro jo prehiti in vrata zasloni s hrbtom, Petra obstane pred njim in se hrbtno umika proti zabitim vratom).

Lovro — Tu boš ostala.

Petra — Ne bom te poslušala. (začne na glas tuliti katerokoli pesem)

Lovro — (ko se Petra umiri) Ko se beseda enkrat zvali mimo zob in zbeži v sluhovod, potem sama najde, kamor je treba. Ni je mogoče potegniti na dan. Ne ustaviš je več. Razen če je ne prehitíš in si prej, preden prispe do tebe, ne potisneš globoko v sluhovoda zobotrebca. Ampak tako globoko, da te zaboli visoko v glavi in ti škrtanje ob prediranju bobničev nikoli več ne uide iz spomina; ne pozabiš ga, čeprav si gluha.

Petra — Kaj bi govoril. Daj, pridi, mogoče bo še vedno šlo.

Lovro — Tega nisi rekla zato, ker bi me lahko imela rada. Strah te je pogledati proti zabitim vratom Le poglej! Potem se ti morda skotali prava beseda iz ust.

Petra — Saj nimajo ničesar povedati. Zdaj je za njimi še prazno.

Lovro — Ni, ni, ni! Nocoj ti povem. Da bo potem med nama most.

Petra — Rad bi, da bi mi bilo spet hudo in bi se lahko igral z mano. (skoči na kavč in si z blazino ovije glavo, ker noče ničesar slišati in še manj videti ter vedeti)

Lovro — (v bližino vrat si postavi stol, prižge, poišče steklenico in si jo postavi k nogam) Začel bom.

Petra — Nič ne slišim.

Lovro — Slišiš, slišiš. Zdaj še. Najbrž pa bo zelo kmalu, ko boš brez blazine na ušesih še manj slišala.

Petra — To si mi povedal že sinoči.

Lovro — Samo to. Nisem pa ti povedal, da ti takrat ne bo mogoče bežati z rokami mimo roba hlačk čez trebuh do golih prsi. Dojke pod bluzo ne bodo več vrele v dlani, ker bodo bradavice nekje pri popku.

Petra — Zato pa ležim na kavču in te čakam kot cipa, ker se bojim vsega tega.

Lovro — Toda pred tem je treba mnogo besed, če hočeš imeti vse to še vedno rad.

Petra — Kaj praviš? Slabo slišim.

Lovro — In marsikaj bo treba reči, da boš verjela, kako ti lasje težko padajo na vrat, čeprav bodo redki in sivi.

Petra — Ti me o tem pač ne boš mogel prepričati, ker že zelo dolgo nisi bežal s prsti med njimi.

Lovro — Ne boš hotela verjeti, da slabo vidiš, da morda sploh ne vidiš več, in boš trdovratno držala pletenje v rokah ter zaman s prsti tipala za pentljami, ki bi jih bilo treba ujeti.

Petra — Ne moreš vsega vedeti. Morda se odrešim že prej.

Lovro — Takrat bo treba marsikaj vedeti o mrtvih očeh, o koščeni rokah, ki se tresejo, o nogah, ki da so kar nekam otrpnile in ne nosijo več kot včasih, čeprav še vedno lahko stopiš do mize in v kopalnico, preden je treba malo sestiti in si odpočiti.

Petra — Menda se mi ja ne bo treba oprijemati tvojih rok in s tvojimi očmi iskati kamele, ki jih delajo oblaki.

Lovro — Kdove. Mogoče se sploh ne bova imela več rada, še manj kot nocoj, pa bova morala biti skupaj.

Petra — Jaz že ne bom čakala na to. Jutri grem, čeprav misliš, da ne morem in me je strah.

Lovro — Zakaj ne že zdaj? Kar naprej odlašaj.

Petra — Bom, šla bom, da veš.

Lovro — Kam hočeš? Ko ti povem vse o golobih, boš videla, da se ne izplača.

Petra — Zadnjič si rekel, da ne veš ničesar več o njih. (zdaj le sname blazino z glave in ga gleda; čudno je, kako ljudje včasih v kaj verjamemo kar tako)

Lovro — Pa vem.

Petra — Obljubil si, da tega ne poveš nikomur, tudi tistemu ne, ki ga ne boš imel rad.

Lovro — Pa povem. Tebi povem. Golobi umirajo med letom in mrtvi padajo v globino. (hudoben je, ali ne?)

Petra — Lažeš. Kdo to ve? Povej ga!

Lovro — Videl sem.

Petra — Ni res.

Lovro — Slišal sem. In potem videl.

Petra — Ni res.

Lovro — Topo udarijo s telesom na zemljo in ne morejo več na noge. Ne vidiš jih, ko se privrtijo izpod neba, ampak potem kar ležijo in nič več ne udarjajo s krili.

Petra — Zakaj bi sploh morala verjeti v golobe? Vse si si ti izmislil. (najbrž je to eden tistih čudnih trenutkov, ki se lahko dogode človeku, ko končno brez muke poišče kaj v samem sebi). Ali ni čudno? Če tako rečem in nič več nočem misliti nanje, potem vem, kako mi je zdaj vseeno. Zdaj bi lahko odšla in sploh mi ne bi bilo težko, ko bi se jutri zbudila, tebe in preprirov pa nikjer. Saj res, zakaj bi mi sploh bilo težko?

Lovro — Ker ne veš tistega zadnjega o samoti.

Petra — Kdo je še lahko bolj sam, kot sem zdaj jaz, ko vem vse o tebi?

Lovro — Tam spodaj, malo globlje od trave, ko je samo še mrz in tema, ko so še besede, pa jih ne bi smelo biti, je v človeku še bolj tesno.

Petra — Zdaj, ko sem slišala iz tvojih ust, se mi zdi, da sem vse to že vedela. Sinoči sem jo najokala, samoto. Samo izreči me jo je bilo strah, zato ni hotela iz mene. Kako lahka sem, ko vidim, da beseda vendar ne boli tako, kot sem verjela. Saj sploh ni narobe, če se beseda zasadi in raste kot drevo. Čemu jih kar naprej sekati?

Karel Pečko: Iz cikla Slovenjgraških dvorišč, črna kreda, 1963

Lovro — Torej veš vse o enaintridesetem aprilu?

Petra — Kako misliš, vem vse? Počakam še mesec in malo, potem bom vedela.

Lovro — Vse tisto blebetanje je en velik drek.

Petra — Ne, vsega mi ne vzameš. Ne verjamem ti. O tem nimaš kaj povedati. Ti pa le crkni s svojo studenčnico, konji in rožami. Nažri se vode, da ti potem lahko kobile razparajo vamp s kopiti in te vesela nesojena vdova z rožami, ki se bodo med zadnjo potjo veselo parile, pospremi v mrz in temo.

Naj te tam dušijo besede, samo mene pusti pri miru.

Lovro — Najprej se mi je zdelo, da bi lahko bilo res, o čemer si norela, ko sem ti moral ležati pri nogah. Ampak tam se človek marsičesa domisli.

Petra — Delal si se pasje vdanega. Kdo bi si mislil, da si o čem razmišljal.

Lovro — In sem se šel s tabo neumne večerne zgodbe o Brutih, Kolubbih in Anderssenih, o grdih račkah...

Petra — Zakaj zdaj? Prej bi rekel. Še sinoči bi lahko.

Lovro — (se spakuje in jo oponaša) Pravlјice niso golobi. One ne morejo večkrat umreti. Saj ne pozabljam, Lovre. Samo tišine me je strah. Zato vedno sprašujem ene in iste stvari. (zdaj zares) Nocoj pa sem ti hotel vzeti tišino, pa spet ni bilo nič.

Petra — Saj ni bilo ravno tako.

Lovro — Najprej sem si samo otročje želel, skupaj s teboj, da se najina račka nekoč vrne, kasneje pa si me prisilila verjeti, da se človek vendar ne more kar tako posloviti, če sem se hotel dotakniti tvojih beder.

Petra — Saj se ne more.

Lovro — Moral sem prisegati na večno vračanje in nori enaintrideseti april, čeprav sem čutil, kako ne verjamem prav v vse to, da sem potem lahko za nekaj minut zlezal vate.

Petra — Saj še vedno verjameš. Zdaj ne reci ničesar, pa pozabiva na vse skupaj. Daj, ugasni luč in zlezi-va pod odejo. Privzdigovala jo bova z rokami in se gledala. Hočeš? Zakaj vendar vse vedeti, če ni potrebno?

Lovro — Da bom moral spet gol laziti k zabitim vratom in prisluškovati, če se morda za njimi kaj ne premika? Če ne bom šel, bo treba spet zlesti na jogi vložek in po pasje spat na tleh ob tvojih nogah.

Petra — To je vse, kar lahko storiš zame, ko mi je hudo. Če bi me imel rad, potem ti res ne bi bilo težko leči k nogam.

Lovro — Zdaj pa nič več ne grem k vratom. Zdaj hočem, da se ti privlečeš po vseh štirih za mano.

Petra — Jaz bo šla enaintridesetega. In sploh ne po vseh štirih.

Lovro — Nocoj boš šla. Razbil bom zabita vrata in za njimi, sredi sobe, te bom vzel.

Petra — Tega ne boš storil. Saj ne boš? Ne moreš.

Lovro — Morem, morem. Zato, ker ni enaintridesetega aprila, trapa. Je samo trideseti. Potem se začne vse znova. Če se sploh kaj začne. Toda to povem drugič.

Petra — Saj ni res, ne more biti res. (joče) Ne sme biti res. Lažeš!

Lovro — Razbijem ta prekleto zabita vrata, da vidiš, kako za njimi ni ničesar.

Petra — Ne, ne vrat. Za njimi je še vse, kot je bilo.

Lovro — (jo pograbi za glavo in ji jo na silo obrne k vratom) Jih vidiš? Tja zijaj in ne zapiraj oči.

Petra — Tam ne bova. Ne smeva. Ne morem. (leze za njim in ga grabi za noge, Lovro neusmiljen) Tu. Tu dajva, če že mora biti.

Lovro — (zažene se v zabita vrata, tako da pade skupaj z njimi v črnino, ki zazija; ko se vrne, si očisti prah) Glej zdaj! Vidiš! (se spakuje) Samo ne besed. Samo ne besed. Tam ne smeva. Kje pa smeva, te vprašam?

Petra — Jaz tam ne morem. (hoče zbežati, pa seveda ne uspe, ker niti ne poizkusi)

Lovro — Na kolena. Po vseh štirih. Pridi! Ne vstajaj! Po tleh. (se vleče za njim)

Petra — Ne bi smel povedati. Ali pa vsaj ne odpreti vrat.

Lovro — Kaj bi pa smel? Greva, greva!

Petra — (se privleče za njim v temo) Ne, ne tu. Slišiš? Prosim, samo tu ne. Tu je še vse, kot je bilo.

Lovro — Lezi! Ne, ne na tla. Vstani! Zakaj se tako bojiš postelje? Tako, zdaj pa res ni treba več besed. Zdaj ne. Noge. Noge!!! (zdi se, da se sliši zoprno škripanje postelje — ampak to so najbrž sedeži v dvorani; Lovro ne bi mogel tega, saj smo iz besedila videli, da je ves od vetra in ptic — nekdo joče; ampak prav potihom)

IX. OBMOČNO SREČANJE PESNIKOV IN PISATELJEV ZAČETNIKOV

III.

KOROŠKA KRAJINA

Devetega območnega srečanja pesnikov in pisateljev začetnikov, ki je bilo 24. oktobra 1980 v Likovnem salonu na Ravnah na Koroškem, se je udeležilo sedem avtorjev. Komisija je za vidnejše ustvarjalne dosežke nagradila Rudija Mlinarja (udeležil se bo tudi osrednjega srečanja v Gradišču), Petra Rezmana in Dušana Leskovarja.

V skladu s konceptom Odsevanj predstavljamo nekaj na natečaj prispelih besedil.

PETER REZMAN

SLONET

Za slonom slon gre v debeli vrsti,
za celo tvojo glavo njihovi so prsti,
njihov nos je dolg in ni za v salon.

Njihova ušesa so kot mamina odeja,
slišijo pa kot otroci, bolj debelo,
gledajo iskreno in veselo,
kje je palmina zelena veja.

V cirkusu je slon največja slika,
po vrvi hodi, poljub med publiko deli,
bolj smešna je le še klovnova zelena flika.

V zoo-ju ves žalosten sedi,
pogledom radovednim se izmika,
nazaj v prostost srce mu hrepeni.

MRVICE NA KROGLI

Srečo iščem zase
v obrazih tisočih deklet,
ob meni ena sama
prinesla ves mi je svet.

A jaz še vedno mislim,
zakaj je toliko deklet.
In rad bi vse poljubljal,
ves imel bi svet.

Ostane ena sama,
izvoljenka strasti,
poljublja me na usta,
otroke mi rodi.

Življenje se izteče,
ostane bežna sled;
otroci, hiša, avto —
par velikih besed.

IRENA GOLOB

RAZBOL

razbol jutra
grenke mladosti
zarje zatrte
v kali norosti
pajek je spletal
mrežo v kotu
vanjo zapletel je
sonce
pesem brezbesedna
žalostna in bedna
odjek prazne obljuje
odmeva po potu
življenje pa teče
vstane nov dan
sonca tam v kotu

RUDI MLINAR

ULICA BREZ DREVES (odlomek)

Videla je veliko vas, ki se je stiskala v kotanji pod njo, videla je zelene travnike, njive, sredi katerih so sklanjale žanjice nad zrelim žitom. Z veje bližnje jablane so vabili zreli sadeži. Dišalo je po gozdu, ki je lezel v hrib za hišo. Vrgla se je v bujno travo in zaprla oči.

Omamen vonj zrelih trav, šumenje smrek za njo, petje ptic v grmovju pod cesto, sonce, ki je pripekalo; vse je pilo njeno telo. Vedela je, da prihaja, čutila je njegove korake, slišala jih je, ko so preglasili ptičje petje.

Tam za hišo je bil materin glas, tu pa koraki, vedno bližje. Kako dolgo še, da bo pri njej? Še je čas za kratke sanje. Rahel veter je zavel in trave so se sklonile in jo pokrile s svojimi telesi. Z roko si je segla v dolge črne lase. Mirna je bila. Še tista rahla vznemirjenost, ki jo je začutila, ko ga je zagledala na cesti pod hišo, je izginila.

....

Stegnila je roko in se ga dotaknila. Nasmehnil se ji je in ji legel v krilo. Z roko mu je segla v lase in s pogledom objela ves Volinjek, ki je bil tako blizu, skoraj pri prstih na roki. V kotlini je živela vas, iz hiš se je dvigal rahel dim, psi so se oglašali. Nekje je zarohnel traktor in zatrobil avto. Začutila je njegovo roko blizu prsi. Čutila je, kako trepeta. Zdaj bi ga morala odriniti. Nekje v njej je kri hitreje zaplala po žilah. Bila je nemočna pred silno željo, ki jo je čutila v dotiku. Zaprla je oči in sanje so se vrnile, vrnil se je ... Roka ji je odpela bluzo in poiskala pot do bradavic, ki so se napele v silni strasti. Telo ji je zaživelelo in se odzivalo na vsak njegov dotik ter ga vabilo, vabilo s takšno strastjo, da se je ustrašil. Potem je podivjal. Objel jo je ogenj in žgal. Morala se je vgrizniti v ustnice, da ni zakričala. Čutila je roke, ki so jo grabile, čutila je njegovo telo, ki se je vzpenjalo in padalo v njo...

Dolgi večeri ob leseni mizi, škripajočem podu, materinem zasoplem dihanju, črnih stenah, malih oknih, ki so bila obrnjena proti gozdu.

Trave pa so dišale in gozd je še vedno šumel za hišo. Iz dimnikov se je še vedno kadilo in traktor je rohnal nekje na polju.

PETER REZMAN

JOŽA, NIKOLI JOŽICA

Vstala sem. Skozi okno so se prebijali sončni žarki. Sonce? Sonce se še ni prikazalo izza vrha. Že zjutraj so njegovi pogledi plazili po meni, njegove misli so me posiljevale. Oče. Pijan je že zgodaj zjutraj. Še včerajšnje žganje mu ni izpuhtelo iz glave. Mama je lani umrla. Moje roke... Krave imajo trda vimena. Ampak, veš, mi otroci se trudimo, da bi grunt ostal skupaj. Krave so še tri. Konj pa je šel v nemško vojsko. Se bomo že pretolkli, saj nam partizani obljublajo, da bo v svobodi lepše. Oče pa toliko pijejo. Potem bo lepše, ampak mi smo zdaj mladi.

Jutro, dan, večer.
Molža, močnik, molža.
Svoboda, kresovi, veselje.
Jutro, dan, večer.
Molža, močnik, molža.
Zvečer Stane trka na moje okno.

Moja mladost.

Stanetovega otroka nosim pod srcem. Oče nočejo nič slišati. Jošt je že šel od hiše. Vzel je Grabnerjevo Mico. Svojo hišo si že delata. Nič lesa jima oče niso dali. Pravijo, da mora ostati skupaj. Kaj bo ostalo skupaj, ko so že toliko pognali.

Vzela sva se. Doma nisva več dobila. Stane je trmast, gradila bova hišo. Svojo hišo. Zdaj je kupil že motorno kolo. Maks? Nič ga ni doma. Ostajava sama. Stanči in jaz.

Sama.

Odšel je z motorjem. K drugi. Tja nekam v Mesto. Niso mu bile všeč moje navade. Nisem se znala paziti. Delati mi ni bilo težko. Hrapave roke imam. Niso ravno za božanje. Stane pa je bil pravi dedec. Lep. Pa kaj, ko ga nisem znala obdržati. Nohti na žuljavih rokah niso za lak. Odšel je. Bog z njim. Naj bo srečen z drugo, če že mora biti tako.

Pustil mi je najino hišo, pustil mi je sina, pustil mi je mene samo. Pustil mi je rum, žalost, cigarete. Stanči je že velik. Kot krog krogu je podoben očetu. Šel bo, vem, da bo šel. Martina ne prenaša. Pravi, da je pijanec. Ampak, veš, težko je brez moškega. Res je, da pije. Pije pač. Skupaj pijeja z Martinom.

Odšel je moj Stanči. V šole. Učitelji pravijo, da je pameten, jaz pa vem, da ne bo prišel daleč. Cepljen je z gruntovsko krvjo. Odšel je moj sin. Tudi Martin ima motor. Moped ima. Ampak ne pustim mojega koruzneka. Naučim se voziti moped, pa mi ne bo mogel zbežati. No, sosedi se mi smejejo, kadar se malo v rožicah, usnjeni čeladi in usnjeni obleki pripeljem domov. Pravijo, da sem cel moški. Martin mi pa le ne uide. Včasih se malo sporečeva, pa ga ni ves mesec. Potem se vedno vrne k meni, da se malo pogrejeva. Saj veste, težko je brez moškega. Pravijo, da sem cel moški, ampak težko je brez pravega deda.

Moje življenje.

Vabilo. Občni zbor Zveze borcev. Niso pozabili, da sem molzla za partizane. Ej, naše krave. Ej, naš grunt. Trava se stoje suši. Vsi imajo lepe traktorje, avtomobile, pluge. Naš kozolec pa se podira in pod marofom so volovske telige. Voli? Ne, ne, volov že zdavnaj ni več.

Šla sem na občni zbor. Lepo so govorili. Kot včasih. O delu, o boju. Pa vino je bilo potem. Dobro vino je bilo. Vsi so pili, peli so, še plesali menda. Jaz sem šla. Kaj hočem še več? Martin mi bo pogrel močnik. Ko sem bila mlada, ne bi verjela, da bom imela močnik tako rada. Grem domov. Kaj čem? Tema je. Aha, stopnice. Opla....

Moja smrt.

Njena smrt. Pravijo, da je samo Martin jokal na Jožinem grobu. Veliko ljudi je šlo na pogreb. In rapori in križi in govorniki in znanci, toda jokal je le Martin.

ZORAN ROTOVNIK

NARAVNI TALENT POVPREČNEGA SLOVENCA ZA SMUČANJE

Pozno dopoldne. Na Partizanki. Pobočje je strmo, nepoteptano. Skozi umazan razrit sneg gledajo velike lise zemlje. Ponekod celo blato.

Vlečnica deluje z najmanjšo možno hitrostjo. Pred njo se kačasto vije dolga vrsta osebkov, ki čakajo ravno tako potrpežljivo kot v trgovini na kavo in pralni prašek. In kar naenkrat se na začetku te kolone začuje jok. Pa ne navaden jok, kar bi si kdo mislil, ampak jok veselja. Bolje poučeni, ki se zmeraj in povsod najdejo pa vedo povedati slabše poučenim: "Srečnež. Šele pred kakšno uro se je priključil vrsti, pa je že spet na začetku. In sedaj bo lahko izkoristil svojo dopoldansko vozovno karto kar trikrat, mi pa najbrž le dvakrat." Drugi pa doda prepričljivo: "Če ta nima kakšnega strica pri GTC Kope, si dam odrezati roko." Ko pa ta "srečnež" izpusti že tretji prostor na vlečnici zaradi treme, saj vsi tamkaj prisotni gledajo vanj, kot da bi bil na sejmu, se končno le skobaca na sidro in začne se njegov trnov pot na vrh. Znano je, da so vlečnice speljane tako idealno, da bi prerez zemljišča pokazal enakomerno sliko: gor, dol, gor, dol, gor, dol, itd., zato ni čudno, da tisti na vlečnici začno počasi izgubljeni zavest. Tako tudi nečak slavnega strica postane na koncu čisto bled in toliko da ne pobjuva svojih bližnjih. Mogočni bas komentira: "Najbrž je staknil morsko bolezen na tej pustolovski vožnji." Njegova spremljevalka pa začne: "Le zakaj ne jemlje antibiotikov kot jaz, pa se mu kaj takega ne bi pripetilo." Ker pa ima smučar, ki končno prispe na vrh, smučič RC 04, si že domišlja, da zna voziti prav tako kot as jugoslovanskega alpskega smučarja Bojan Križaj, ki vozi s prav takšnimi smučmi. No, v tem se je britko zmotil, saj pade takoj nato, ko prevozi dolžino treh smučk. To pa se nadaljuje tudi vse do vznožja. Po vsakem padcu objasni tistim, ki so zraven, teh pa je vedno več, da sploh ni kriv on ampak smučišče, robniki smučič, smučič, čevlji, palice in še sto drugih stvari. Sam sebi pa zmeraj znova nekaj zelo zelo grdega zamrmra v brado. Vse pa se nekoč konča in tako tudi ta vožnja. Za konec še veličastno pogrne v umazano lužo, tako, da postane njegov snežnobeli kombinezon čokoladno rjavkast. Sedaj se zares razjezi, saj se vse kar bliska od njegovih kletvic, sede v čisto nov BEUGOT 604 in odpelje z največjo možno hitrostjo na naših luknjičastih cestah 20 km/h proti domu. Pri sebi trdno sklene, da bo od tistih časov dalje smučal le na bližnjih klancih, saj komunalnim delavcem vsako leto znova zmanjka soli in buldožerjev in ga tako ne bodo ovirali vsaj še nekaj desetletij.

x (op. pisca) če je avtor napisal "snežnobeli", je s tem mislil sneg izpred vsaj enega stoletja!

JANEZ PERNAT

BELI GALEBI

Tvoj je bil
in moj — ves dan...
ko tiho v tujini
sem s teboj govoril.

Ni luči — dneva-,
da bi videl ti v obraz,
pa mi je vendar ko takrat...
ko sva od staršev, bratov,
sester, ljubic govorila.
O načrtih in bodočih dneh...
Si mi bil — ko rodni brat.

In danes...
Le pregrada mrzle zemlje naju loči,
kjer iz zameta gleda še tvoj brezov križ.
Sem zadnja tvoja sled se je zgubila,
od koder te tujina — materi
ne bo nikdar vrnila.

Finska, Parkina 1943

MARJAN MAUKO

MALI

Mali sem,
majhen kot fižol
pa se bojim, da,
in me je strah,
da se izgubim,
da me v srbski
pasulj skuhamo,
vodo potegnemo ...
Se bojim,
en malce se
pa tud' borim.

MIRKO KNEZ

ZAKAJ?

Črni avtobusi na cesti, prah. Ljudje v uniformah, ki so črne; obrazi so beli, apneni — na kapi lobanja s prekrizano kostjo.

V avtobusih so bili ljudje iz Črne, Žerjava, Mežice. Kam? Kapa s kostjo je vedela; v njej je bilo vse strogo urejeno in določeno, v njej je bilo predpisano tudi to, da bo dan siv. Da bo iz sivega drsel v črno.

Vseh mojih petnajst let je tam stalo in strmelo. Nihče ni jokal, ljudje so nekaj stiskali vase.

Šlo je nekako za to, da človek ne bi smel biti iz Črne. Novi red te je zakoličil tja nekam v Srbijo...

Sonce se mi je sprimilo v kepo rumenega testa, brez moči in izrazitosti, onkraj naravnega.

xxx OOO xxx

Nenaročene počitnice na Osojskem jezeru. Dva meseca "Državne športne šole št. 4"; šole, da postaneš, kar si nekje v davni že pustil za sabo: opica, lutka, številka... Z zimo smo opravili v sivih platnenih uniformah. Na trebuhu smo očistili šest col snega z igrišča. Plezali in skakali smo po smrekah okoli vode in kričali: "Jaz sem idiot! Jaz sem navaden usrané!" Z obleke so mi trgali gumb. Zmeraj so koga izmed nas kolektivno topli. Ker je iz tega nezgodovinskega kraja, ker govori ta manjvredni dialekt...

xxx OOO xxx

Črn mercedes 12. maja 1942, 20 minut čez trinajsto na Poleni. V njem oče, med tistimi kapami, socialist, zgubljen v tisto smrtno črnino...

Hodil sem okoli ječe s tistim betonom na visokih oknih in ciljalo s kruhom in koščki mesa med križe, da bi prišlo do očeta. Pri šestnajstih letih mečeš kaj drugega in kam drugam. Pri šestnajstih ne rajšeš očeta pred "novim redom" s spretnostjo pračaraja...

Potem je prišla kartica iz Mauthausna: "Gre mi dobro." Besedilo je bilo že natisnjeno in jetnik ni smel ničesar dodati. Novi red je vsakemu državljanu garantiral dobro počutje, četudi je od tega zgorel v peči... Avstrijec, doktor geologije, mi je razvozljaval pomen rajhovske govorice.

xxx OOO xxx

V letu 1943 je Reich pisal na rjavem kartonu: "Javite se na nabor za Veliko državo in v službo največjega Vodje za končno zmago!"

Saj je bilo šele zadnjič, ko smo pri učitelju Prislanu v razredu spustili zajce, in nas je moral z lesenim metrom. Saj še ni čisto dognano, ali je zmagal spodnji ali zgornji Žerjav... In roka, ki je še včeraj privezovala gumo na "čivžlje", mora zatipati po rovih Francije, Poljske, Rusije. Vojska je toliko močna, kolikor si ti slab. Je toliko vse, kolikor si ti nič.

Oče je bil na prevzganju v Št. Vidu pri Ljubljani. Na hodniku škofijskega zavoda sem srečal osivelo moškost, vsak las precepljen — očeta.

Dve možnosti sta bili: rešiti sebe v hosto in ubiti očeta — ali rešiti njega in ubogati rjavo dopisnico. Dosti nas je šlo. Vse v rjavem razen svastike v belem krogu. Industrija solz pri Lebringu. Smrt stare mame. Oče spet med orožniki. V Lebringu so nas hoteli dobiti v SS. Morali bi podpisati "prostovoljne" izjave. Dva sta storila. Drugi smo zbežali. Fika je prvi planil mimo esesovca skozi okno. Ucvrli smo jo v gozd. Trepotali smo v snegu, a podpisali nismo.

Sledil je Regensburg. Bilo je lažje, a ne za dolgo. Vračal sem se z babičinega pogreba in neprevidno zinil, da bo Nemčijo kmalu vzel hudič, ker so Američani že na Siciliji. Neka slovenska prodanost me je izdala. Kuhar, ki je bil Madžar, me je v zaporu reševal z orgijami pudinga, in Korl me je dokončno rešil, ko je skozi okno vrgel listek, kjer je napisal, zakaj sem notri in kako naj se branim.

Južna Francija, Nica, Cannes, Antibes... Raj, ki ni bil narejen za tvoj vsiljeni škorenj. Prvič sem slišal, kako tudi 15 cm granata. Hoteli so nas priučiti za smrt. Francu iz Radovljice je tri metre pred menoj odfrčnilo pol glave. Nekemu pešaku je snelo meso z nahrbtnikom vred: ni še bil mrtev, še je tekkel in mu je drobovje izpadlo sredi koraka... V nobeni knjigi sveta ni pisalo — zakaj?

Imel sem srečo, da nisem bil zraven v tistem tunelu z ranjenci, ko se je zrušil in so vsi glasovi ponehali. Kilogramski drobec granate je šel za ped mimo noge.

Bežali smo čez Alpe. Železo je odpovedalo, meso pa ne. Poljak Bombelka me je zgrabil za roko, da nisem zdrknil v 150 metrov prepada. V noči 40 km marša. Spanje v hlevu. Beg v sredo Italije. Naenkrat razkošje grozdja. Vsa vas diši po grozdju. Čudoviti St. Michele pri Torinu. Kakor da se je smrt upehala. Neizmernost marmorja v Carari. Plošče, spremenjene v prah.

xxx OOO xxx

Z nekim Münchenčanom sva se umila v kavi, ker ni bilo vode. Potem me je orjaški zamorec sredi spanja lopnil z mašincem. Potegnil me je ven kot mačka. Bilo je vsaj konec. V enem dopoldnevu so nas zajeli deset tisoč.

Taborišče z nečim, kar ne more biti hrana. Na trideset ljudi hlebček kruha. Na petinštirideset en grozd. Tehtal sem toliko kot petošolec.

Nazadnje domov. Sta mati in oče živa? Sta. In živo je vprašanje, zakaj je bilo vse to potrebno, zakaj sploh sem, zakaj to popisujem...?

DUŠAN LESKOVAR

V DALJAVI — 1.

Slepo barvaš iluzije sanj —
megla razdvaja vsa prijateljstva,
tisoča razblinjena upanja;
iz tvojega hotenja
je zraslo spoznanje o zblizevanju
svetih alegorij,
obstajava na jeklenih elegijah;
zazri se v čisto notranjost,
zapri tokove
zavajalnih misli;
mene so odtisnile ničnosti,
hrepenenje minljive večnosti,
vznikle neskončnosti...
izhajala sva v svetih pismih,
uničevala inicialke spomina,
neresničnosti
svečane izpovedi;
glej nazaj v zaznamovano preteklost
travna valovanja se izgubijo,
drevesa se varujejo
ognjenih toč,
prihajajočih laži na krvav dan;
betonske transverzale
se vzpenjajo,
boleče udarjajo kamni —
obžalujem samoljubna dejanja...
premaguješ tisočletno zlo

JUR JURIČAN

SMISEL NEKEGA PIVA

sobotno popoldne
sedim v lokalu
in počasi srkam pivo
malo jaz
a malce steče še čez rob kozarca
pravzaprav
če poskušam biti bolj stvaren
srkava pivo
s prijateljico oso
na porumenelem prtu
malo midva
a malce steče
skozi porumeneli prt
po razmajani mizi
in še dlje
na tla
ampak
če poskušam biti še stvarnejši
v bistvu
srkamo pivo
osa na porumenelem prtu
pa taisti prt
pa razmajana miza
kot prevodnik
v kvadrat očičkane ploščice
na tleh
malo mi
a malce steče
bogsigavedi
skozi kakšno
oziroma katero poro
še dlje
v encijevo vlažno klet
tako
počasi srkamo pivo
v lokalu prisotni
in pod njim
vsak s svojim namenom
željni in predvsem željni
malo
malo po malo
in še malo
a zmerom
malce steče še čez rob
in še dlje

PLJUNEK NA PARKETU

naj vstanem —
oštevilčeno jutro
in programiran zvok budilke
odzvanjata v omotičnem prostoru
zadavljena je svojeglavost
naj vstanem nasmejan —
naj hlinim zadovoljstvo
si ščetkam zobe
popijem kak instant napitek
in se ponavljam v vsakdan
naj vstanem —
čeravno sem ubežnik
in neučakani dolžniki
me lovijo s sulicami misli
in ni jim mar za vzrok bojkota
naj sploh vstanem —
in zapolnim prazen prostor
v sijajni shemi:
pljunek na parketu
in srd v sklepih

VLADIMIR VERDNIK

PO STOPNICAH
VZROKOV

Kadar Verner ni mogel spati, je bil razburjen do skrajnosti. Lotevala se ga je panika, vsa nakopičena živčna energija je bruhala iz njega, ga premikala sem in tja po postelji, mu stresala noge, zdelo se mu je, da ne more več dihati, nasilno je vlekel zrak vase, kar naprej je imel mokro čelo, zdelo se mu je, da je zastrupljen, da ga pikajo kače, da mu po odeji lezejo pajki, iz zraka pa je kar naprej prihajala nekakšna svinjarija in se mu lepila povsod, kjer je bilo kaj izpostavljenega, ud mu je na debelo otrnil, slina se mu je gostila, smrt je letala sem in tja po sobi, v obraz se mu je režala, v prostoru je kar naprej nekaj pokalo, lomilo se je pohištvo, iz noči so prihajali kriki, psi so lajali, nenehno so zunaj po asfaltu cvilile gume, svetili so mu naraščajoči v obraz, Mina se je kar naprej vsa nasršena zbuvala in sekala vanj: — Kaj je, nehaj ti rečem, uničil me boš, poslušaj moje srce, nisi normalen, kaj bi zdaj spet rad, izgini kadit, samo to ti rečem, kaj sem le videla na tebi, gnida gnidasta, o sveta nebesa, jaz ne bom več dolgo vzdržala. — Verner ni sploh nič odgovoril, kaj naj pa bi sploh storil? Ali naj bi rekel, da po sobi letajo mrtvi, da nekdo premika pohištvo, da se pod oknom plazijo norci, da mu nekdo čepi na prsih in mu pije kri, zakaj naj bi vse to rekel, da bi še bolj verjela, da je nor, da je pravzaprav nevaren, da jo res hoče ubiti? Tega ni mogel; poleg tega je bila Mina ponoči za pojasnjevanja nedovzetna. Imela je strašno rahel spanec in Verner se nikoli ni mogel izmuzniti iz spalnice, ne da bi ga vprašala, kaj je in kam da gre. Razen tega jo je imel zelo rad in si ni mogel omisliti druge ženske, to ji je vneto zagotavljal in pri vsem je bilo še najbolj zanimivo, da je to tudi v resnici mislil, ljubil jo je na svojstven način, trepetal, da bi Mina nekoč rekla: — Konec je, najbolje da greš, — ali kaj podobnega, včasih se mu je sanjalo, da ga Mina v snu kliče, takrat se je takoj prebudil, skrbno poslušal njeno dihanje, nagnil se je čez njo in poslušal, če ji še bije srce, utripalo je strašno tiho in ob takih trenutkih je Vernerju pognalo vso kri v glavo: — Moj bog, mrtva je, srce ji ne dela več, sploh ne diha, joj..., kaj je zdaj, sveta nebesa, — potem je Mina le zadihala in Verner je spet prišel do sape, vendar je bil še dolgo nemiren in napet. Nanjo je bil navezan z nekakšno živalsko vdanostjo, dobesedno je živel z njo, če se ji kaj zgodi, je konec. Mina je imela rahlo srčno napako, tako njegov strah ni bil neosnovan, kljub temu pa pretiran in preveč dograjen v njegovih možganih. Kadar je Mina rekla, da jo kaj boli, da se slabo počuti, da ni za nobeno rabo več, je bil prestrašen do brezumja. Kuhal ji je čaje, zbiral zdravilna zelišča, jih sušil na podstrešju, klasificiral, preizkušal, silil je Mino, da se je več gibala, hodil je z njo na sprehode, prepovedal ji je piti kavo, hotel je da pije vitamine, podil jo je k zdravniku in se usajal, da je neresna, nezrela in nezaslišano neodgovorna.

Kljub temu Mina ni šla nikoli k zdravniku. Doktorjem sploh ni zaupala. Pravzaprav je za to imela razlog. Kadarkoli se je je lotila kakšna bolezen in je Verner divjal po ordinacijah in klical dežurne na dom, ji niso znali pomagati, kimali so in postavljali diagnoze, merili puls, tipali abdomen, predpisovali pomirila, poživila, maže in po navadi vse tako zakomplicirali, da zdravila niso pomagala, maže so morali po tri ure mešati v lekarnah, nazadnje se je Mini še poslabšalo. Pošiljali so si jo sem in tja, Verner jo je vozil k specialistom, ki so ugotovili, da ima to in to redko bolezen, če je zbolela na živcih, so ji jemali kri in vodo, če je imela kožno bolezen, so ji jemali vzorce kože, dobila je karton za merjenje bazalne temperature, z njenim urinom so delali preizkuse na žabah, mikroskopirali so njeno blato, jo kar naprej hodili gledat, medtem, ko je Verner moledoval in prosil, preklinjal in spraševal, jokal na stopnicah pred njeno sobo, zmerjal zdravnike, da ničesar ne vedo, da so navadni šarlatani, čarovniki,

mazači, klel, zakaj sploh plačujemo socialno, se klanjal specialistom, stregel Mini, grozil njenim staršem, da vse jemljejo preveč neresno in počenjal še tisoč živčnih stvari. Nazadnje je Mino zmeraj sam ozdravil, ko je pregledal vso medicinsko literaturo, ji predpisal zdravila in spretno napeljal tako, da se je zdelo, da je doktor sam prišel na to zamisel in postavil pravo diagnozo. Kadar se je Verner na vse to spomnil, je v duhu videl goro nezaključene kartoteka, ki jo je po vsej verjetnosti Mina morala imeti, grabil ga je srd in nezaupanje do vseh in vsakogar.

Po nekaj takih izkušnjah ne on ne Mina nista več zaupala medicini. Mini je bilo zmeraj žal, da ni študirala medicine, vendar je Verner menil, da nikoli ne bi bila sposobna secirati podgan, teh sta se oba grozno bala, še bolj, ker je Verner nenehno zagotavljal, da je podgan več kakor ljudi, da so bolj inteligentne in prilagodljive, pravil je Mini, kako podgane vdirajo v skladišča žitaric skozi straniščne sifone, kako se medsebojno obveščajo, kje je nastavljen strup, kje preži nevarnost, kako postajajo imune na vsa sredstva zatiranja, prerokoval je, da bo nekoč izšel zakon, da bo moral vsakdo ubiti toliko in toliko podgan, spomnil se je nekega svojega strica, ki je ubijal podgane z dolgim kolom in z ostvami, kot nalašč so takrat po televiziji pokazali, kako so miši preplavile Avstralijo, bilo jih je na milijone, televizijski napovedovalec je rekel, da je stvar grozljiva in strah vzbujajoča, tako je bila Mina srečna, da se je medicini odrekla in doštudirala psihologijo in andragogiko.

Kljub temu je bil Verner prepričan, da ga Mina ne razume. Včasih si je želel, da bi mu kaj razložila, se vživela v njegov položaj, mu pojasnila, zakaj je nenehno razrvan, zakaj ponoči ne more spati, kaj pomenijo te grozne sanje in še tisoč reči, a Mina je imela dovolj svojih problemov, zanj je bil velik otrok, ki mu je treba hrano dajati v usta, ki ga je treba kar naprej tešiti, ga božati in prižemati na prsi, odganjati od njega uroke, ššššš, stran, proč, ga mirno pustiti, naj počne, kar se mu zljubi, kljub temu ni imela zmeraj dovolj moči in ga je včasih pošteno ozmerjala, da je bil ves neboljjen in razbit.

V resnici je bila tudi sama polna strahov. Večno se je bala, da ima morda druge ženske, včasih mu je rekla, naj kar gre, če si je našel boljšo, če ga njeno telo ne privlači več, če se mu zdijo druge lepše in podobno. Večkrat ga je preverjala in kontrolirala njegova pisma, za vsako malenkost je takoj pasla mulo, mu očitala, da ji laže, da nekaj skriva pred njo, velikokrat je izbruhnila togotno in nekontrolirano:

— Hinavec, vlačiš se z drugimi, za vsako pogledaš, za vsako veš, kakšno zadnjico ima, kurbe so ti všeč, zakaj te pa toliko žensk pozna in vsaka je bila tvoja sošolka, tiste debele koze so ti všeč, rad bi se z njimi, a, vendar ti rečem, delaj kar hočeš, prosto pot imaš, jaz te ne zadržujem, — ob svojem glasu in predvidevanjih se je vedno še bolj razburila in ni bila več razsodna.

Vendar pa ji je bil zvest, imel pa je bujno domišljijo in z njo je z ženskami marsikaj počenjal, brez konca govoril Mini, kako da je vse le seksualna domišljija, ni bil preverzen, vendar ga je vzburljavo misel, kako bi se ljubil z dvema ženskama, kako bi Mino in še tisto drugo počasi slačil, kako bi ju povsod poljubljal, se otipaval z njima na javnih krajih, ju božal in mečkal, pravzaprav je bil sebičen, saj se je razumelo samo po sebi, da bi ga obe ženski neskončno ljubili in ga razvajali, masirali, bil bi njun bog, njun totem, malik in še in še.

V resnici ni bil sposoben imeti dveh žensk, niti ni bil prepričan, če je dober ljubimec, Mina mu je povsem zadostovala, pa vendar, v podzavest so mu kar naprej prihajale vzburljive slike, da je bil že kar nekako razpet med domišljijo in stvarno željo. Pogosto si je zamišljal pornografske prizore, kjer je bil glavni zvezdnik, vendar je na vse hitro pozabljal, nikoli ni bil do kraja prepričan, kaj v resnici želi in česa ga je strah. Zdaj je bil kar srečen, da se je Mina umirila, trudil se je biti čimbolj miren, strmел je v zrak in poslušal, kako se nekje na stopnišču rojevajo zvoki, nekdo je lopotal z vrati, ropot se je ulovil v zaprti prostor, odmeval nekaj časa sem in tja, se nazadnje izničil in se razgubil po porah in zidovih, vendar popolnega miru ni bilo nikoli, tako je tudi tišina zmeraj rahlo trepetala in se pojavljala s tistimi visokimi toni in frekvencami, ki so bile tako na zgornji meji tresljajev, da jih je še komaj lovil.

V takem stanju se je marsikaj spraševal, razglabljal, odrival neprijetne misli, a veliko od tega se je spet trdovratno vračalo, se lomilo v njem, celo usta so postala gnilo nasičena, trpka, kakor po albanskem konjaku, tega okusa se ni mogel znebiti, pomislil je, da sploh ne ve, od kod to prihaja, bil je razdvojen in nesmiselno poteptan, vržen v tla, da je še komaj mogel dvigniti glavo, a otresti se ni mogel ničesar.

Za nekaj časa je le zadremal, a je moralo biti samo za hip, v tem času odsotnosti je bilo vse spet tako zapleteno, kakor prej, nič se ni premaknilo, kakor da se čas sploh ne premika, Verner je pravzaprav zmeraj dvomil v to dirjanje časa, bal se je minljivosti, bal se je prihodnosti, z gnusom in skrbjo je gledal na preteklost. Sam sebi se je zdel begunec iz burnega obdobja prejšnjega življenja, imel je svojstveno filozofijo, da se bo nekoč vse v krogu spet tako zaobrnilo, da bo ponovno doživljal že doživeto in vse bo natanko tako, kakor je že, strmel je v pohoštvo, ki ga je v mraku samo slutil, zdelo se mu je, da je v prostoru ogromno prahu, ki je legal na vse stvari, na nemogoče drobne površine, nalagal se je tam in nihče ga ni brisal, kdaj pa kdaj se je dvignil, plaval malo sem in tja, spremenil je lego, a nazadnje se je spet zalepil nekje drugje, bil je spet tam, zmeraj je bil nekje. Tega je bilo Vernerja groza. Pod režo na vratih so nenehno vdiral v sobo hrošči, včasih je slišal, kako škrbljajo po deskah, zjutraj so se že izgubili, ali pa jih je mrtve in suhe našel v kakšnem kotu. V takih nočeh Verner ni ničesar preslišal, tudi takrat ne, ko je razmišljal, kakor zdaj in je bil na moč zatopljen v komplicirane kombinacije tokov, ki so se budili nekje v možganih in kar naprej skakali prek živčnih vozlov in se prepletali po nekakih zapletenih pravilih, česar ni nikoli uspel dovolj natančno in tehtno razumeti in razplesti. Tisto noč se je, bog ve zakaj, najprej spomnil pokojnega Rozzinja.

Rozzini je bil tipičen primer človeka, ki je Vernerja dražil, se mu zdel zanimiv in do skrajnosti zapleten. Ni bil posebej izobražen, a z Vernerjem je znal do nezavesti razpravljati o simboliki v kakšnem filmu ali drami, ki sta jo po naključju oba gledala, s prefinjeno natankostjo je znal ločiti pomene kakšne slike, kakšnega kadra, vse je znal psihološko osvetliti in po navadi je rekel:

— To ni bilo kar tako. Kako sta se razšla na tistem križišču. Vsak svojo pot. To nekaj pomeni. Križišče pomeni ločitev, razdvojenost. Ali pa, kako so tistega starega pokopali, še župnik je na hitro opravil in dali so ga v zadnji kot pokopališča. Hudiči. In celo življenje je garal. Edini pozitivni lik v drami je bil. Natančno tako je bilo v stari Jugoslaviji. Natanko tako ti rečem. Zato pa. —

Nikoli ni dokončal, pri njem je vse potekalo nekako dramatično, prišel je do diareze, potem pa, ko bi bil moral misel zaključiti, ali pa doseči vrh, je odnehal in dodal kaj nedokončanega, globoko pomenskega. Ja, Rozzini je bil občutljiv človek. Strašno se je bal smrti. Ko mu je pritisk na starost začel naraščati je nenehno žvečil česen, pil pomirjevalne čaje, vendar je bil že tak človek, da ga je vsaka stvar razburila in se je vživel vanjo s tako ihto, da so mu morali vsi prigovarjati, penil se je, grozil, noben pameten človek se mu ni upal približati.

(se nadaljuje)

OCENE KNJIŽEVNIH DEL

JANKO MESSNER

KÄRNTNER HEIMATBUCH (Koroško domovinsko berilo)

Založništvo tržaškega tiska Trst je v letošnjem letu (1980) natisnilo knjigo nemško pisanih del pisatelja Janka MESSNERJA iz Celovca KÄRNTNER HEIMATBUCH (Koroško domovinsko berilo).

Knjiga obsega 221 strani in je odlično opremljena. Za opremo je poskrbel Matjaž Vipotnik. Bralcem Odsevanj želimo posredovati razmišljanje pisatelja Janka Messnerja o tem, kaj hoče knjiga Kärntner Heimatbuch.

"Kakor je zapisano že v uvodu k trem "Ansichtskarten von Kärnten", ki so v "Kärntner Heimatbuch" vključene, v teh besedilih ne gre za prazniško literaturo, temveč za razmišljanje o nekih življenjskih razmerah nekega prostora: o nesvobodnem življenju koroških Slovencev znotraj druge avstrijske republike.

To razmišljanje skušam sprožiti v NEMŠKO govorečem bralcu z literarnimi sredstvi in s kar se da objektivno porazdelitvijo luči in teme — tudi na lastnem slovenskem narodu. Tako se skušam ogniti ceneni politično propagandistični maniri z obžalovanja in usmiljenja vrednim slovenskim rodod na eni in z divjim agresivnim sovražnikom na drugi strani, pa tudi patetičnemu literatovanju, ki s tako (narodnopolitično) snovjo bralca laže odbije kakor pridobi.

Ta moja literarna sredstva so — tako pravijo recenzenti — v glavnem rahla ironija in rahla groteska pa tudi zbadljiva zabavljenja.

V polovici tekstov — z izjemo dveh ali treh — se ta sredstva prikazujejo "expressis verbis" v drugi polovici, naslovljeni "Streiflichter" — "Slike", pa so integrirana v besedila "nevidno", saj gre v tej kratki prozi za gole epizode in doživljaje iz mojega življenja v tem koroškem prostoru — brez čustvenih prilepkov in komentarjev, tako rekoč brez avto-reflektiranja. Ta preišljevalnost se prikaže kvečjemu kot končna poanta za črto pik, se pravi kot nekakšna pikra pika na "i".

Obdobje, ki ga besedila obravnavajo, sega od koroškega plebiscita 1920 do naših dni.

Misel, ki se mora roditi v bralcu, ki je "Kärntner Heimatbuch" prebral: glej jo, zahodno demokracijo, ki svojega svobodoljubja v svetu ne more prehvaliti! Kako lahko ti pride v njej svobodoljubljen državljan pod kolesa! Koliko je (formalna) zahodna demokracija (socialdemokratska vladavina) vredna več od socialistične demokracije, kjer "vlada" ena sama politična stranka — komunitična?

Slovenec v javnem življenju te avstrijske demokracije nima kaj iskati, nima ničesar pričakovati.

Ta diskriminacija pa je izvedena z rokavicami — z avstrijsko dobrodušnostjo ("österreichische Gemütlichkeit"), nikakor ne takoj in povsod brutalno, s policijo.

Odloča tudi v narodnomanjšinskih zadevah količina, ne pa kakovost!

Nasilje te lažne demokratičnosti je že sam ustroj njenih političnih strank in njihove eksekutivne moči: klavzula pet procentov preprečuje razvoj naprednih levčarskih političnih trendov, okostenele tri stranke (se pravi vodstva teh treh okostenelih strank SPÖ, ÖVP, FPÖ) odločajo — pod pritiskom nacionalističnega in neonacističnega heimatdiensta, to se pravi pod lastnim pritiskom v prizadevanju za glasove volilcev, o biti in ne biti koroških Slovencev.

Ta dejstva iz vsakdanjega življenja koroških Slovencev izhajajo iz mojih besedil v Kärntner Heimatbuchu sama od sebe kot obtožba.

Tu mislim predvsem na prozo "Der taube Hain in Kärnten". Psihična represija je v borbi za vsakdanji kruh lahko hujša, bolj boleča kakor fizično mučenje.

To je trenutno fašizem v rokavicah.

Sredi toliko opevane kulturne Evrope: v lepi koroški deželi.

O tem je nekaj povedal tudi Peter Turrini v svoji spremni besedi h Kärntner Heimatbuchu."

Celovec, 17. II. 1979

Zapisati velja tudi to, da je knjiga po izidu doživela precejšen odmev v Sloveniji, bralci pa jo lahko naročijo pri ADIT-u na Gradišču 10/II v Ljubljani.

JANKO MESSNER

Fičafajke

AVTORJEV PIDLČ

Jaz rodil sem se kot strelec
sred pobeljenih grobov.
Fičafaj moj zdravja vrelec
mi je, kadar grem na lov.

Če nedolžnega podere,
naj zaboga ne zameri;
fičafajko naj izdere,
pa jo vame koj pomeri!

PIDLČ IZDELOVALCA MATURANTOV

Šolarčke že motiviram
za gimnazijo slovensko,
maturante sfabriciram,
dam v kazalo jih imensko.

Potlej vrata jim zapiram,
da ne srečajo dijakov,
"Vi ste schulfemc", jim citiram
šolski paragraf mračnjakov.

Birokrat sem diplomiran.
Kadar voham kje levico,
prazne z "oblastjo" razdiram,
ako terjajo pravico.

PIDLČ NEKE MATURANTKE SLOVENSKE GIMNAZIJE

Me slovenska je gimnazija zredila,
da imam maturo in še profesuro,
toda ko prosila me je, da vrnila
ljudstvu svojemu bi znanje pridobljeno
in dijake bi domače ji učila,
pokazala kratko malo sem ji figo.
Glave svoje nikdar nisem si belila
zastran boja narodnega na Koroškem,
pač pa sem lase si raje pordečila,
daljni, tuji nobel Dunaj sem vzljubila.

PIDLČ SLOVENSKE KOROŠKE LEPOTICE

Mera zdaj krog mojih prsi, riti
pravi, da sem lepotic kraljica.
Nočem kmečka dekla vam biti,
brez zamere, mamica, babica!

Ako hočem malo više priti
kakor vidve, mamica, babica,
moram jezik svoj domači skriti,
sem MARIE, da vesta, nič več Mica.

Čuješ, ljubi Tevzej, piti
nima smisla zdaj, močiti lica!
Morava ljubezen pozabiti,
ne zdihuj mi, da sem skurna tica!

Saj se z mano hoče poročiti
nemški dohtar Fein, monsieur de Nizza,
moram v Vrbi mu hotel voditi,
n i s e m več svaveja Korošica.

TRETJA SLOVENSKA RAZSTAVA DOMAČE IN UMETNE OBRTI

Danes, ob otvoritvi tretje razstave slovenske domače in umetne obrti, lahko po pravici trdimo, da je ta prikaz slovenske ustvarjalnosti, tako v zasebnem delu kot v proizvodnji, dosegel visoko stopnjo in da je prireditelj docela upravičila svoj namen in odvrkla vse pomisleke, ki so bili prisotni ob njenem načrtovanju.

Dejstvo je, da se je v tem času že kar dovolj jasno oblikoval umetniški interes za to razstavno prireditelj, poleg poslovnega, ki je v veliki meri prispeval k razvoju te dejavnosti in tako zavrnil v našem vsakdanjem življenju in tudi na trgu izdelke, ki nimajo ničesar skupnega z ljudskim izročilom in ustvarjalnostjo. Hkrati lahko tudi ugotovimo, da naše tradicionalno izročilo uspešno vključujemo v sodobno obrtno in industrijsko proizvodnjo. To je dokaz več, da lahko z dobro načrtovanim delom in zelo jasno opredeljenim konceptom vplivamo na ravnanje ljudi pri izdelavi in proizvodnji teh kulturnih in uporabnih dobrin in tudi pri potrošnji.

Ti prikazi slovenske domače in umetne obrti, naše tvornosti, spreminjajo razmere in zato tudi v poslednjem času zaznamujemo nenehen napredek in razvoj. Na ta način smo neposredno vsi skupaj, razstavljalci in organizatorji dokazali, da je mogoče tudi na tem področju vplivati na okus, estetiko, oblikovanje in podobno. Skratka, bistveno je to, da smo v ospredje postavili kvaliteto in boj za to kvaliteto, ki edina, tako kot na vseh drugih področjih, lahko prinaša rezultate. Ob tem se je oblikovalo javno mnenje o izraznosti domače in umetne obrti na Slovenskem, kar je v veliki meri prispevalo k temu, da se je spremenil odnos potrošnikov, ki sedaj vedno bolj segajo jpo kar najbolj izvrzinih izdelkih, ki se že v veliko večji meri ko v preteklih letih kažejo na prodajnih policah.

Slovenjegraška razstavna prireditelj pa pomeni korak naprej tudi v tem pogledu, da so se prizadevanja o predstavitvi domače in umetne obrti prenesla tudi v druge kraje naše republike, saj je prisotnost ustvarjalcev na prireditvah na Bledu pa v Ljubljani, Piranu in še drugod, vzpodbudila širše zanimanje slovenske javnosti za to dejavnost. O tem pa nedvomno pričča tudi dejstvo, da slovenjegraško razstavo obišče vsako leto več ljudi. To je tudi potrdilo, da Slovenci sprejemamo to umetnost in da nam ni tuja.

Nenazadnje bi rad poudaril, da prizadevanja v poslednjih treh letih, da bi se razvila domača in umetna obrt na slovenskem izhaja tudi iz tega, da bi ohranili, kolikor je mogoče, ljudsko izročilo in izvornost ter da bi to prenesli tudi v oblikovanje v sodobni proizvodnji. To še posebej na tistih področjih in v tistih organizacijah združenega dela, ki se že sedaj v svoji proizvodnji naslanjajo na prvobitne materiale, kot so les, železo, glina, itd. in ki so v svojem dosedanem delu že močno usmerjeni in naravnani v ta prizadevanja.

Ob današnji razstavi lahko že rečemo, da se krog razstavljalcev močno širi, kar odpira nove razsežnosti za nadaljnji razvoj in utira upanje, da ljudsko izročilo v nobenem primeru ne bo zamrlo in da bodo sedanje organizacije vseskozi močno povezane s svojo zgodovino in ustvarjalno preteklostjo.

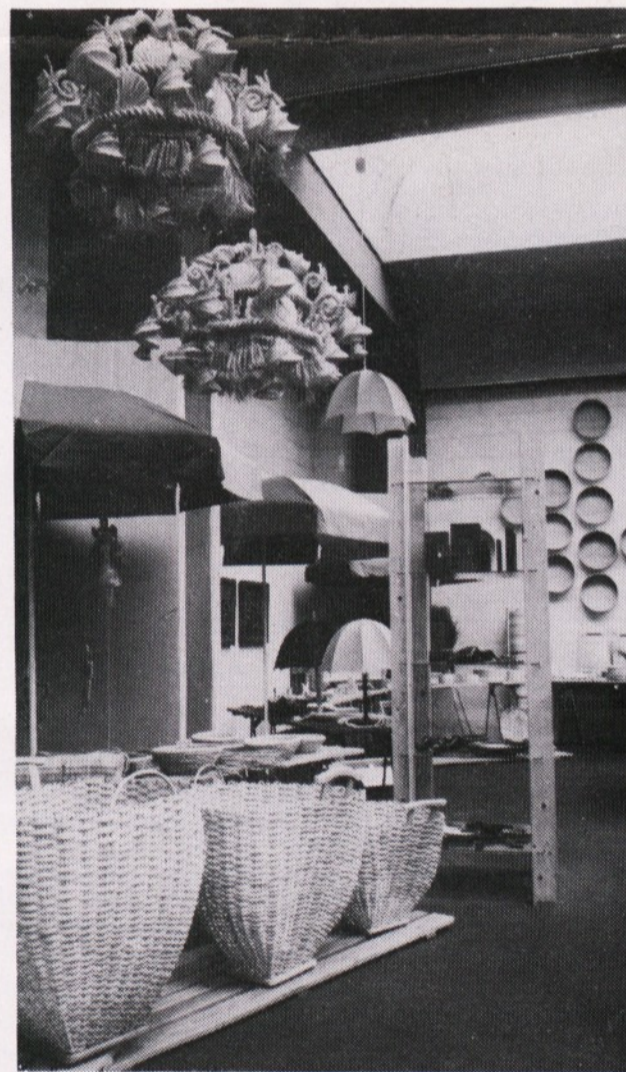

Otroške igrače izdelane na izviren način

Tej prireditvi, udeležencem na razstavi in predvsem organizatorjem, predvsem zvezi obrtnih združenj SRS ter zavzetim družbeno-političnim dejavnikom v občini, želim tudi naprej veliko uspehov pri izpolnjevanju ciljev, ki jih ima ta razstava. Hkrati čestitam vsem prejemnikom priznanj.

Beseda predsednika GZS Andreja Verbiča ob otvoritvi tretje razstave domače in umetne obrti na slovenskem, Slovenj Gradec, dne 3. oktobra 1980.

Mnogi razstavljalci so na tej razstavi prejeli zasluženo priznanje "naslov mojstra". To pomeni, da imamo vedno več visoko usposobljenih ustvarjalcev, umetnikov, ki bodo s svojim nadaljnjim delom vedno bolj prispevali ne le k razvoju te dejavnosti, ampak tudi k vsakoletni uspešni manifestaciji prikaza dosežkov na tem področju, tu v Slovenj Gradcu.

Ročni izdelki so dobili posebna priznanja

RADE NIKOLIČ — FRANC BERHTOLD

V času od 8. avgusta do 10. septembra 1980 sta v Umetnostnem paviljonu Slovenj Gradec razstavljala svoja likovna dela Akademski kipar Rade Nikolič in grafik Franc Berhtold. Ta razstava je bila njuna prva večja predstavitev z deli, ki so nastala v letih 1977/78/79. Kipar Nikolič je razstavil izbor portretov, ki so ponovno dokazali njegovo veliko spretnost in strokovno podkovanost. Večji del razstave pa je bil namenjen ogledu študijskih osnutkov plastik (siporex), ki naj bi kasneje doživele svoje izrazne in likovne možnosti v betonu, kamnu ali v aluminiju. Grafik Berhtold je presenetil obiskovalce s ciklusom grafik (barvni sitotisk) na temo školjk. V izbiri predmetov je avtor namenoma izbral školjke, ki sicer niso neobičajen objekt za likovno obdelavo. Lepota teh miniaturnih je grafika pritignila in ga naravnala v smer novih raziskovanj, v smer novih risarskih odnosov, ki so še vedno v skladju z likovnimi zakonitostmi. Vsekakor je to ožje opredeljena predmetnost, ki ponuja Berhtoldu možnosti še nadaljnega igrivega skladanja, nizanja in razreševanja medsebojnih povezav predmetov in likovnih črt, danih v obmorski prostor. Razstava je vzbudila veliko zanimanja in ogledalo si jo je izredno število obiskovalcev. Natisnjen je bil prospekt, ki ga je izdal Umetnostni paviljon Slovenj Gradec. O delu razstavljalcev pa je v prospekt zapisal Niko R. Kolar. Pokrovitelj razstave je bila tovarna meril Slovenj Gradec.

SLOVENJEGRAŠKI UMETNIKI RAZSTAVLJALI V GORNJEM MILANOVCU

Od 26. septembra do 12. oktobra 1980 je bila v prostorih Doma JNA v Gornjem Milanovcu razstava likovnih del slovenjegraških umetnikov Karla Pečka, Jožeta Tisnikarja, Bogdana Borčiča, Radeta Nikoliča in Franca Berhtolda. Skupaj so razstavili 20 del v olju, grafiki in plastiki. Omenjeni avtorji so s tem izpolnili želje kulturnih delavcev iz Gornjega Milanovca, ki so v smislu utrjevanja medsebojnih stikov obeh pobratenih občin (Slovenj Gradec/Gornji Milanovac) imeli to razstavo tudi v svojem programu. Iz ocen, ki smo jih dobili iz Gornjega Milanovca je razvidno, da je naredila razstava izredno dober vtis in vzbudila precejšen odziv med obiskovalci. Omenimo naj, da so se otvoritve udeležili tudi predstavniki družbenopolitičnih organizacij in skupščine občine Slovenj Gradec.

ZANIMIVA RAZSTAVA

Umetnostni paviljon Slovenj Gradec in Narodna galerija Ljubljana sta bila prireditelja razstave likovnih del na temo PODOBE OTROK V PRETEKLOSTI (od 17. do 20. stoletja). Razstava je bila odprta od 24. oktobra do 5. novembra 1980, v prostorih Umetnostnega paviljona Slovenj Gradec. Pokrovitelj je bil Inženirski biro Elektroprojekt Ljubljana — Maribor — Slovenj Gradec.

JOŽE CIUHA RAZSTAVLJAL NA KOROŠKEM

V likovnem salonu Ravne na Koroškem je od 7. do 14. novembra 1980 razstavljala svoja likovna dela (grafiko in olja) Jože Ciuha iz Ljubljane. To je pri nas in v svetu uveljavljen akademski slikar, ki nas v celoti prepriča s svojo intelektualno pobudo razumeti umetniški izdelek kot zavesten produkt, prežet z umetnikovo resnico. Le-ta pa je podkrepljena z vsemi spoznanji in izkušnjami avtorja, ki je likovni koncept (izročilo) ustvarjal in dograjeval po dolgotrajnih popotovanjih (Bližnji in Daljni vzhod, Južna Amerika itd.). Iz spremne besede, ki jo je na vabilu zapisal Zoran Kržišnik iz Ljubljane, naj povzamemo: "Odziv trenutku, živi dialog z življenjem, pomeni in ostaja Ciuhi neprestano preverjanje sprejetih vrednot preteklosti, njihovo kritično presojanje, ki se likovno izraža v parafraziranju standardne metaforike s presenetljivim, pogosto naravnost šokantnim učinkom. Paradoks, bi skoraj lahko rekli, ni v Ciuhovih slikah, temveč v življenju, ki ga odslikava in komentira ironično, včasih tudi sarkastično, toda vedno prodorno..." Razstava je pomenila svojevrstno dogodek za koroško območje".

ODSEVANJA — časopis za leposlovje in kulturna vprašanja; Izdajajo: Občinska kulturna skupnost in Zveza kulturnih organizacij Slovenj Gradec v sodelovanju z Literarnim klubom Slovenj Gradec. Uredniški svet: Korošec Martina, Vončina Marjana, Fišer Ferdo, Šertel Andrej, Jus Bojan, Krevh Mirko, Tovšak Mirko; Uredniški odbor: Kolar R. Niko (glavni in odgovorni urednik), Makuc Andrej (poezija in dramatika), Turičnik Tone (proza), Stojanovič Risto (esejstika), Verdnik Vladimir, Zmagaj Ksenija. Likovni urednik: Pečko Karel, Grafični urednik: Lavrič Mitja, Lektor: Kutnik Marija in Jus Marija, Tajnik uredništva: Štalekar Marjana.

Naslov uredništva: Občinska kulturna skupnost Slovenj Gradec, Pohorska 4, telefon (062) 841 441, 841 151.

Tisk: Tiskarna Velenje; Naklada: 2.000 izvodov; Cena: — celoletna naročnina 40,00 din, — polletna naročnina 20,00 din, — izvod 10,00 din; Oglasi: — 1/4 10.000,00 din, — 1/8 6.000,00 din, — ostalo 2.500,00 din; Izhajanje: 4-krat letno.

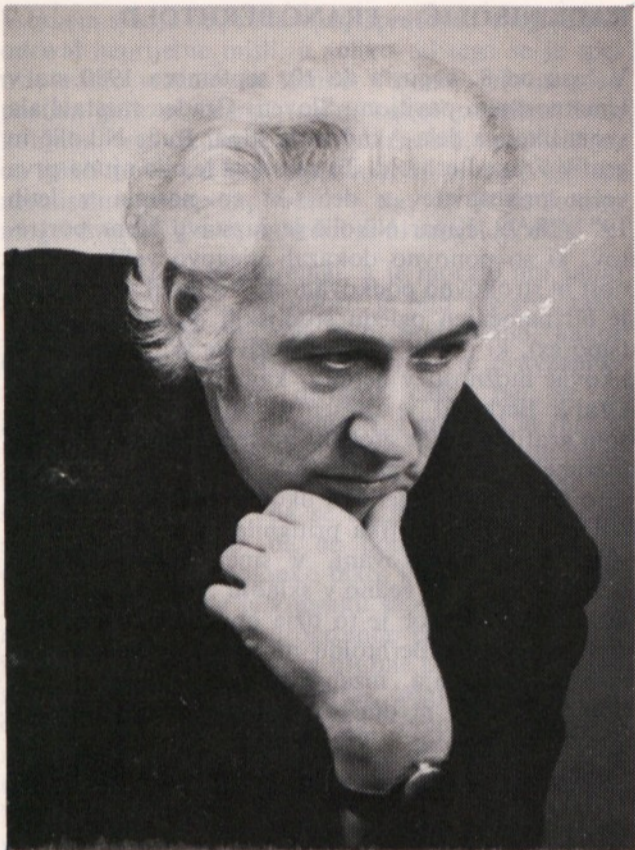

886 3

3004609

COBISS

Pečkovo kulturno delovanje je izredno široko, saj se je uveljavil kot odlični organizator številnih, največ likovnih prireditve, z ustvarjalnim žarom in zavzetostjo navduševal druge in tako preraščal v spodbudo. Zato je jasno, da je imel nasprotnike, da so ga skušali ovirati v njegovih prizadevanjih, jasno pa je tudi, da so njegova prizadevanja našla odmev, predvsem vsestranska skrb za razvoj likovnih dejavnosti ter povezovanje teh z drugimi družbenimi in kulturnimi tokovi v občini in širšem prostoru, in da so v skupnih akcijah dosegla pomembne uspehe. Likovna dejavnost se je razvila v gibanje, ki je postalo kar nekak sinonim za Slovenj Gradec: neznano slovensko mesto na severu domovine se je nenadoma začelo uspešno uveljavljati kot pomembno kulturno središče, in to v časih, ko so si zahtevnejše oblike kulturnih dejavnosti le s težavo utirale pot v življenje, predvsem daleč od središč. Razen tega je posvetil veliko časa mentorskim prizadevanjem; in uspehi niso izostali. Mladi ljudje so na vseh koncih in krajih dobivali številna priznanja in nagrade, med drugimi učenci pa je Jože Tisnikar dosegel najširšo afirmacijo. Posebno vrednoto je za Pečka ves čas pomenilo povezovanje profesionalnih in ljubiteljskih pobud in oblik dela, in to ne samo na likovnem, pač pa tudi na drugih kulturnih področjih, posebej še ob zahtevi po visoki kvaliteti in vztrajnem napredovanju. Zato se je razvilo redno dogovarjanje med političnimi, gospodarskimi in družbenimi ter kulturnimi in drugimi dejavniki, kadar je šlo za pomembne prireditve, ki so terjale veliko naporov v vseh smereh, široko podporo in zavest, da so naše in skupne in pomembne. Enako velja za pobudo, da je kulturo potrebno pojmovati široko — od urejanja komunalnih zadev — zelenic in parkov, urbanizma, zaščite zraka in okolja do urejanja in kultiviranja bivalnega in delovnega prostora in okolja. Take misli so našle prostor v vseh razpravah in razmišljanjih ob najrazličnejših priložnostih, kajti kot delegat in družbenopolitični delavec in slikar in ravnatelj je bil vedno celovita osebnost in je zategadelj vedno aktualiziral družbeno problematiko in kazal poti, kako bi napake najlažje odpravili. Tako ravna še danes.

KAREL PEČKO

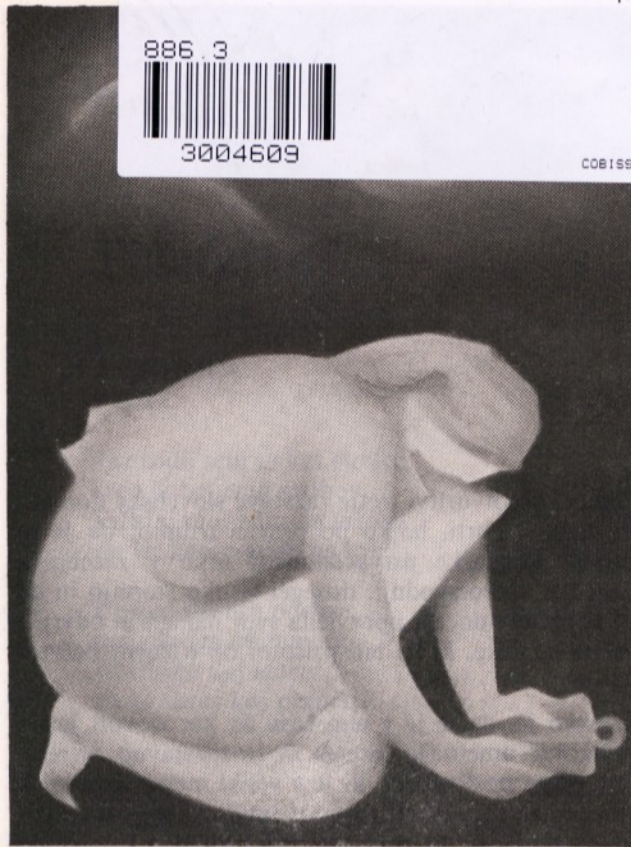
Prof. Karel Pečko, akademski slikar in ravnatelj zavoda za kulturo v Slovenj Gradcu, se je rodil 29. 9. 1920 v Vuhredu in je moral že zelo mlad v svet za kruhom. Kot priložnostni delavec je pomagal urejati hudournike, zatem je bil gozdarski delavec, na žagi pa v tovarni na Muti, kjer se je priučil kovaštva. Okupator ga je kmalu po začetku vojne prisilno mobiliziral in poslal na delo v Nemčijo. Preko Italije, kjer je stopil v sestav 2. prekomorske brigade, je spet prišel v Jugoslavijo in z brigado prehodil junaško pot vse do osvoboditve. Po vojni je nekaj časa delal kot okrajni uslužbenec, kmalu pa se je odločil za študij: najprej je končal srednjo šolo za oblikovanje v Ljubljani, zatem pa še akademijo za likovno umetnost in se zaposlil kot likovni pedagog v Slovenj Gradcu (1954), kamor se je preselil k svoji družini. Razen pedagoškega dela je prof. Pečko zastavil široko kulturno delovanje: s člani akademske skupine — arh. Mirko Zdovec, arh. Marjan Gnamuš, filol. Primož Simoniti, slik. Karel Pečko — se je zavzemal za ustanovitev umetnostnega paviljona. Občinska skupščina ga je ustanovila leta 1957. Karel Pečko je bil najprej častni ravnatelj, od leta 1961 dalje pa je to dolžnost opravljal poklicno. Po združitvi matične knjižnice Ksaverja Meška, muzeja ljudske revolucije in Umetnostnega paviljona pa opravlja dolžnosti ravnatelja zavoda za kulturo v Slovenj Gradcu.

Toda v jedru je prof. Pečko slikar! Ob nagrmadenem drugem delu in reševanju vsakodnevnih nalog ga je znova in znova mikalo in mučilo vprašanje ustvarjanja: kadar je vzel paletu v roko, je bil doma in srečen in zadovoljen. Veliko je iskanja, študija in razmišljanja, vendar se zdi, da je smiselna pot od cikla Slovenjgraška dvorišča, ki predstavlja svojevrstno zaokroženo likovno celoto, izdelano v kombinirani tehniki, preko krajin v oljni tehniki, portretov v risbi in kredni in pastelu, do pastelov z motivi Uršlje gore, kjer žensko nežne in mehke linije izražajo z barvnimi prvinami prefinjeno lirsko razpoloženje in poetičnost. In nedvomno je to bistvo njegove osebnosti in slikarske izpovedi.

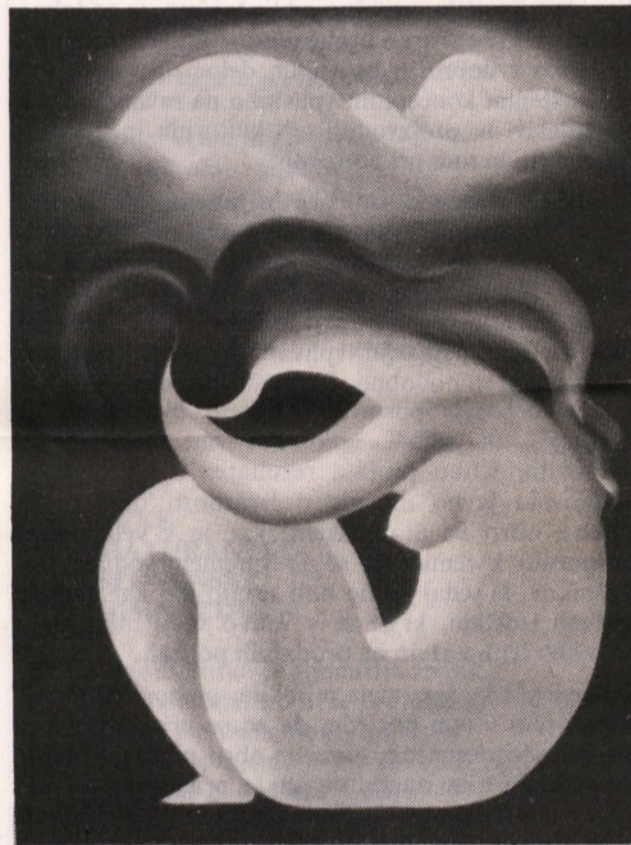
In še neka druga zveza je pogostna: redno poudarja, kako je mogoče doseči harmonijo slike in ustreznost odnosov, ki vplivajo na izraz, in to spoznanje aplicira v svoja življenjska ravnanja in odločitve — kot mož, oče, ravnatelj in človek.

Za svoje delo je dobil prof. Pečko številna priznanja: med najdragocenejšimi mu je Titovo odlikovanje pa občinska nagrada in Bernekerjeva nagrada in druga priznanja. Priznanja, ki pa prinašajo tudi delovne obveznosti, so: članstvo v Prešernovem skladu, članstvo v svetu akademije za likovno umetnost, številnih odborih kulturne skupnosti in drugod. Tako naš jubilarant ne pozna počitka, v njegovem delu ni 60-letnice, pač pa usmeritev v prihodnost, pogled k novim ciljem in pripravljenost za nove ustvarjalne napore — predvsem v slikarstvu.

Tone Turičnik

Karel Pečko: *Uršlja gora II.*, pastel, 1979

Karel Pečko: *Uršlja gora IV.*, pastel 1979

Karel Pečko: *Uršlja gora I.*, pastel, 1976